

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ: ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ
ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ, ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ»**

**«THE PRESUMPTION OF INNOCENCE: LEGISLATIVE SAFEGUARDS,
CONTEMPT, PROTECTION»**

Της φοιτήτριας

Αναστασίας Β. Κερχανατζίδου

ΑΜ: 7119Μ051

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Φερενίκη Παναγοπούλου - Κουτνατζή

Αθήνα, Μάρτιος 2021

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Φερενίκη Παναγοπούλου - Κουτνατζή, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπουσα)

Ισμήνη Κριάρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Αντώνης Χάνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © **Αναστασία Κερχανατζίδου, 2021**

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Δικαιοσύνη είναι ο σεβασμός της αξιοπρέπειας
του ανθρώπου, που εκδηλώνεται αυτόματα και
εξασφαλίζεται αμοιβαία...

.

.

Πιερ Ζοζέφ Προυντόν

Αφιέρωση

Στην αδελφή μου, Βαρβάρα – Βερόνικα και στον σύζυγό μου, Κωνσταντίνο

Συντομογραφίες

i.d.b.p.	in dubio pro reo (αρχή «περί αμφιβολιών»)
Αερ	Αεροδικείο
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΝ	Αναγκαστικός Νόμος
Αντεισ	Αντεισαγγελέας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Απ.	Απόσπασμα
Αρμ	Αρμενόπουλος
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας
ΒΔ	Βασιλικό Διάταγμα
Βουλ	Βούλευμα
Γνμδ	Γνωμοδότηση
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Διαρκ	Διαρκές
ΔιαρκΣτρ	Διαρκές Στρατοδικείο
Διατ	Διάταξη
ΔκΠ	Δίκαιο και Πολιτική
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠΔ	Ελληνική Εταιρία Ποινικού Δικαίου
Εισ	Εισαγγελέας
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΠολ	Επιθεώρηση Πολιτικής Δικονομίας

ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Εφ	Εφετείο ή Εφετών (συμβούλιο)
Κακ	Κακουρηγημάτων (δικαστήριο)
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΜΟΔ	Μεικτό Ορκωτό Δικαστήριο
ΜΟΕ	Μεικτό Ορκωτό Εφετείο
Μτφ	Μετάφραση
Ν ή ν	Νόμος
Ναυτ	Ναυτοδικείο
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΟΜΟΣ	Ηλεκτρονική βάση δεδομένων: lawdb.intrasoftnet.com
Ο.π.	Όπου Παραπάνω
ΟΔΔΑ	Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ολ	Ολομέλεια
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
Πεντ	Πενταμελές
Περ	Περίληψη
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλ ή Πλημ	Πλημμελειοδικείο ή Πλημμελειοδικών (συμβούλιο)
ΠΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
ΠραξΛογΠΔ	Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου
Πρωτ	Πρωτοδικείο ή Πρωτοδικών (συμβούλιο)

Στρ	Στρατοδικείο
Συμβ	Συμβούλιο
Συντ	Σύνταγμα
ΤιμΤομ	Τιμητικός Τόμος
Τριμ	Τριμελής
Υπερ	Υπεράσπιση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
I. Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου: αφετηριακές αναφορές	17
II. Οι ιστορικές καταβολές του τεκμηρίου αθωότητας	22
II.1. Ιστορική αναδρομή: Η εμφάνιση του τεκμηρίου στην πορεία του χρόνου	22
II.2. Η κατοχύρωση του τεκμηρίου στο αγγλοσαξονικό σύστημα και το ηπειρωτικό σύστημα..	24
II.3. Η ιστορική εξέλιξη του τεκμηρίου στην ημεδαπή έννομη τάξη	26
III. Η νομοθετική κατοχύρωση του τεκμηρίου στη χώρα μας	27
IV. Οι συναφείς προς το τεκμήριο αθωότητας αρχές:	30
I.V.1. Η αρχή της δίκαιης δίκης – Άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α.	30
IV.2. Η αρχή In Dubio Pro Reo.....	34
ΜΕΡΟΣ Α’ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ	
ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ.....	43
I.Η δογματική θεμελίωση του τεκμηρίου αθωότητας	43
II. Το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας	47
II.1. Η νοηματική απόδοση των εννοιών «τεκμήριο» και «αθωότητα».....	47
II.1.1. Ο όρος «αθωότητα».....	47
II.1.2. Ο όρος «τεκμήριο»	48
II.2. Οι απορρέουσες και εξειδικεύουσες το τεκμήριο αθωότητας γενικές αρχές.....	50
II.3. Διάκριση του τεκμηρίου αθωότητας από την αρχή in dubio pro reo	52
III. Η φύση του τεκμηρίου αθωότητας	55
III.1. Ο προβληματισμός.....	55
III.2. Οι διατυπωθείσες απόψεις	55
II.3. Η νομολογία του ΕΔΔΑ.....	56
ΜΕΡΟΣ Β’ ΤΟ ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ	58
I. Τα δεσμευόμενα από το τεκμήριο αθωότητας πρόσωπα	58
I.1. Οι Δικαστικοί Λειτουργοί.....	58
I.2. Ο εισαγγελέας	59
I.3. Ο συνήγορος.....	60
I.4. Ο νομοθέτης	60

I.5. Οι ιδιώτες	61
II. Το χρονικό πλαίσιο ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας	66
II.1. Η έναρξη της προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας	66
II.2. Η λήξη της προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας.....	70
III. Η ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας πέραν των ποινικών διαδικασιών	74
ΜΕΡΟΣ Γ΄ ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ	
ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ.....	81
I. Εγγυήσεις προστασίας στην προδικασία	81
I.1. Η αρχή του «προσέκοντος βαθμού υπονοιών ή ισχύος των ενδείξεων».....	81
I.2. Η έλλειψη βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη.....	82
I.3. Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου	84
I.4. Η προσωρινή κράτηση.....	85
I.5. Η μυστικότητα της προδικασίας και ο περιορισμός της δημοσιοποίησης στοιχείων του κατηγορουμένου	86
II. Εγγυήσεις προστασίας στην επ’ ακροατηρίω διαδικασία	89
II.1. Το τεκμήριο αθωότητας κατά την αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων	89
II.2. Το τεκμήριο αθωότητας κατά τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης	92
II.3. Το τεκμήριο αθωότητας κατά την αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων	93
II.4. Η αιτιολόγηση των αθωωτικών αποφάσεων.....	96
III. Εγγυήσεις προστασίας στο στάδιο άσκησης ενδίκων μέσων.....	96
ΜΕΡΟΣ Δ΄ ΜΟΡΦΕΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ	102
I. Τεκμήρια ενοχής	102
I.1. Εισαγωγικά ως προς τα τεκμήρια ενοχής	102
I.2. Το τεκμήριο ψεύδους εκ του άρθρου 336 παρ. 2 ΠΚ.....	103
II. Η προσωρινή κράτηση	110
III. Η δικαστική αμεροληψία	111
III. Απαράδεκτη η νομοθετική απόπειρα διεύρυνσης του αυτοφώρου.....	114
IV. Η προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων ή τρίτων	115
IV.1. Η προσέγγιση του ζητήματος από το ΕΔΔΑ	115
IV.2. Η Οδηγία 343/2016 και η ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο.....	121

ΜΕΡΟΣ Ε΄   ΕΝΝΟΜΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ

ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ - ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΘΙΓΟΜΕΝΟΥ	126
I. Η απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας.....	126
II. Η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ και η επανάληψη της διαδικασίας.....	126
III. Η αξίωση αποζημίωσης κατά του Δημοσίου	128
IV. Η αξίωση αποζημίωσης κατά τρίτων.....	129
V. Η θεμελίωση αυτοτελών αξιόποινων πράξεων.....	133
VI. Οι διοικητικές κυρώσεις προς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς	133
VII. Η προστασία προσωπικών δεδομένων	133
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	135
ΠΗΓΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	150

Περίληψη

Το ποινικό δικονομικό δίκαιο καλείται να προστατεύσει δύο αντιτιθέμενες μεταξύ τους ανάγκες: την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα και την προστασία του κατηγορουμένου από μια τυχόν ασύστατη κατηγορία. Περαιτέρω, σκοπός της ποινικής δίκης είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, δηλαδή η ανακάλυψη των αληθινών δραστών των αληθινών τελούμενων εγκλημάτων. Ωστόσο, η αναζήτηση αυτής της αλήθειας δεν διενεργείται χωρίς περιορισμούς, αλλά υπόκειται στην πιστή τήρηση των ουσιαστικών και δικονομικών τύπων οι οποίοι θεσπίστηκαν για την προστασία του κατηγορουμένου ο οποίος βρίσκεται στην πλέον δυσμενή θέση και καλείται να αντιμετωπίσει κατά πρώτον το βαρύ οπλοστάσιο του ποινικού μηχανισμού και κατά δεύτερον τον ενδεχόμενο δημόσιο διασυρμό του. Για το λόγο αυτό, το προβάδισμα δίνεται στην προστασία του κατηγορουμένου του οποίου η ενοχή ή αθωότητα δεν έχει εισέτι κριθεί, καθώς παράγοντες όπως η δικαστική πλάνη, η ψευδής καταμήνυση κ.α. μπορούν να παρασύρουν ένα πρόσωπο στο δίχτυ της δικαιοσύνης, ανεξάρτητα από την τελική κατάληξη της δίκης. Συνεπεία της ουσίας του τεκμηρίου αυτού συνάγεται ότι αντικείμενο απόδειξης στην ποινική δίκη είναι κατά βάση η ενοχή του κατηγορουμένου, καθόσον η αθωότητά του τεκμαίρεται. Ως εκ τούτου, ο κατηγορούμενος δεν υποχρεούται να αποδείξει την αθωότητά του.

Για το σκοπό αυτό, της προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου ή υπόπτου θεσπίστηκε η διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, η οποία κατοχυρώνει το τεκμήριο αθωότητας μια από τις βασικές δικλείδες ασφαλείας για τον κατηγορούμενο στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Πρόσφατα, με σκοπό την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ, τυποποιήθηκε το τεκμήριο αθωότητας, επί της ουσίας για πρώτη φορά στον ΚΠΔ, όπου μετά την αντικατάσταση του ΚΠΔ με το Ν. 4620/2019 εντάχθηκε στο άρθρο 71 ΚΠΔ. Έτσι, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος τεκμαίρεται ως αθώος μέχρι την κατά

νόμο απόδειξη της ενοχής του. Ως εκ τούτου, ουδείς τρίτος δικαιούται να προδικάζει το πρόσωπο σε βάρος του οποίου κινήθηκε ο ποινικός μηχανισμός. Προς τούτο άλλωστε απαγορεύεται και η δημοσιότητα όλων των ανακριτικών πράξεων της προδικασίας. Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό ισχύει εν τοις πράγμασι ένα νέο καθεστώς τηλεοπτικής δημοσιότητας, με αυτόκλητους δημοσιογράφους - τηλεανακριτές, πράγμα που καταλύει και την αρχή της μυστικότητας της ανάκρισης, αλλά και το τεκμήριο αθωότητας κάθε κατηγορουμένου.

Το πολύπαθο τεκμήριο της αθωότητας, κατοχυρωμένο από την ΕΣΔΑ, το ΔΣΑΠΔ, τον ΚΧΘΔΕΕ αλλά και από τα Συντάγματα ή νόμους πλειόνων πολιτισμένων κρατών του κόσμου, επί της ουσίας ρίπτεται στον κάλαθο των αχρήστων. Γιατί η τηλεοπτική καταδίκη, όπου ο ύποπτος ή κατηγορούμενος φέρεται ως ένοχος ο εξευτελισμός μπροστά στα μάτια χιλιάδων τηλεθεατών, η «λαϊκή» δημοσιότητα, είναι σίγουρο ότι εξοντώνει τον οποιοδήποτε κατηγορούμενο ή ύποπτο διάπραξης οποιοδήποτε εγκλήματος πριν από τη δίκη του ενώπιον του θεσμοθετημένου δικαιοδοτικού οργάνου. Υπάρχει άραγε κανείς να αμφιβάλλει ότι υπό αυτές τις συνθήκες, μιας δεύτερης και παράλληλης τηλεοπτικής δίκης, το τεκμήριο αθωότητας έχει ήδη μετατραπεί σε τεκμήριο ενοχής του οποιοδήποτε πολίτη; Υπάρχει άραγε κανείς να αμφιβάλλει ότι αυτή η πρόιμη καταδίκη του ενώπιον ενός τηλεοπτικού δικαστηρίου αντιστρέφει το πραγματικό βάρος αποδείξεως;

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδείξει τους προβληματισμούς που αναφύονται γύρω από την έννοια του τεκμηρίου αθωότητας όπως την αντιλαμβάνεται η νομολογία ΕΔΔΑ αλλά και τα εθνικά Δικαστήρια και να καταδείξει το εύρος της έννοιας καθώς και το πεδίο εφαρμογής της. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στις εγγυήσεις προστασίας του προσώπου ως φορέα του τεκμηρίου, στις έννομες συνέπειες αλλά και στα μέσα προστασίας του θιγόμενου. Καταλυτικό ρόλο στο σύνολο της μελέτης διαδραματίζει η Οδηγία 2016/343 ΕΕ και η ενσωμάτωση της στο εθνικό δίκαιο με το Ν. 4596/2019.

Η μελέτη ξεκινά με εισαγωγικό σημείωμα σε αφηγηματικές αναφορές και επεκτείνεται στις ιστορικές καταβολές του τεκμηρίου μέχρι την οριστική τυποποίηση με τη σημερινή μορφή, ενώ τελειώνει με τις επισημάνσεις για τη διάκριση του τεκμηρίου από συναφείς αρχές. Στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρείται μια δογματική προσέγγιση και ανάλυση του περιεχομένου του τεκμηρίου αθωότητας, ενώ στο δεύτερο μέρος αναλύεται το πεδίο εφαρμογής του. Στο τρίτο μέρος πραγματοποιείται μια έρευνα αναφορικά με τις νομοθετικές εγγυήσεις για την προστασία του τεκμηρίου. Στο τέταρτο και πέμπτο μέρος της μελέτης εντοπίζονται και αναλύονται οι μορφές προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας και προσδιορίζονται οι έννομες συνέπειες αυτών των προσβολών καθώς και τα μέσα θεραπείας. Η εργασία τελειούται με τον επίλογο στον οποίο εντοπίζονται τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας.

Λέξεις Κλειδιά: Ποινικό Δίκαιο, Τεκμήριο Αθωότητας, Δίκαιη Δίκη, ΕΣΔΑ.

Abstract

Criminal procedural law is called upon to protect two opposing needs: the protection of society from crime and the protection of the accused from ungrounded accusations. Furthermore, the purpose of the criminal trial is to seek the substantial truth, namely the discovery of the true perpetrators of the true crimes committed. However, the search for the truth is not carried out without restrictions, but is subject to the absolute compliance with the substantive and procedural forms adopted to protect the accused who is in the most unfavourable position and is called upon to handle initially the strict criminal means of the criminal mechanism and secondly the possible public defamation. For this reason, the lead is given to the protection of the accused whose guilt or innocence has not been determined, as factors such as miscarriage of justice, false accusations, etc. can lure a person into the net of justice, regardless of the final outcome of the trial. As a result of the innocence presumption, it is construed that the matter of proof in the criminal proceedings is basically the guilt of the accused, since his innocence is presumed. Therefore, the accused is not obliged to prove his innocence.

To this end, the provision of Article 6(2) of the EC Treaty has been adopted to protect the rights of the accused or suspect. In order to protect 2 of the ECHR, which enshrines the presumption of innocence as one of the basic safeguards for the accused in the criminal justice system. Recently, with a view to incorporating Directive 2016/343 EU, the presumption of innocence was standardised, in substance, for the first time in the Law of Criminal Procedure, where after the replacement of the Law of Criminal Procedure with the Law 4620/2019 it was incorporated into Article 71. Thus, the suspect or accused is presumed innocent until the legal proof of his guilt. Therefore, no third party is entitled to prejudge the person against whom the criminal mechanism was initiated. To that end, it is also forbidden

to make public all investigations of pre-trial proceedings. However, nowadays, there has been a new regime of television publicity, with unsolicited journalists - "telly-investigators", which abolishes both the principle of secrecy of interrogation and the presumption of innocence of each accused.

The long-suffering presumption of innocence, enshrined by the ECHR, the ICCPR, the Charter of Fundamental Rights of the EU, but also by the Constitutions or laws of several civilized states of the world, is basically thrown into the litter. Because of the pre conviction by the media in which the suspect or accused is found guilty and is vilified in front of thousands of viewers, the "populistic" publicity, is bound to eliminate any accused or suspected of committing any crime before his trial in the Court. Is there anyone to doubt that under these circumstances, of a second and parallel television trial, the presumption of innocence has already turned into a presumption of guilt? Is there anyone to doubt that this early conviction before a television court reverses the real burden of proof?

The purpose of this study is to highlight the concerns that emerge around the concept of the presumption of innocence as understood by the case-law of the ECtHR and the national courts and to demonstrate the scope of the concept and its *materiae* scope. Particular emphasis is placed on the safeguards of the defendant, the legal consequences and the means of protection of the person inflicted. The EU Directive 2016/343 and its transposition into national law by the Law 4596/2019 plays a significant role throughout the study.

The study begins with an introductory note in starting points of references and extensions to the historical origins of the presumption until final standardisation in its present form, and ends with remarks for the distinction of the presumption from relevant principles. The first part of the study attempts a dogmatic approach and analysis of the content of the

presumption of innocence, while the second part analyses its scope. In the third part, a research is carried out into the legislative guarantees for the protection of the presumption. The fourth and fifth part of the study identifies and analyses the forms of infringement of the presumption of innocence and identifies the legal consequences of these violations as well as the types of remedies. The study is completed with the epilogue in which the main conclusions are pointed out..

Keywords: Criminal Law, Presumption of Innocence, Fair Trial, ECHR.

**«ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ: ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ
ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ, ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ»**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου: αφηγηριακές αναφορές

Στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ως περιορισμός της ποινικής καταστολής τίθεται η ισχύς του τεκμηρίου της αθωότητας του κατηγορουμένου.¹ Το τεκμήριο αθωότητας εφαρμόζεται στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και αφορά στην διατύπωση αιτιολογικής κρίσης ή απλώς σχολίων κατά την εκδίκαση της υπόθεσης από το δικαστήριο ή από τρίτα, εκτός της ποινικής διαδικασίας πρόσωπα, σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου, πριν ακόμα περατωθεί η ποινική διαδικασία. Όπως επανειλημμένα έχει δεχθεί το ΕΔΔΑ, αναφορικά με την παραβίαση του τεκμηρίου από τα δικαστικά πρόσωπα «κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους τα μέλη ενός δικαστηρίου δεν θα πρέπει να διακατέχονται από την προδιαμορφωμένη αντίληψη ότι ο κατηγορούμενος έχει διαπράξει το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται».

Η βασική διάκριση στην οποία προβαίνει το ΕΔΔΑ σε αυτή τη κατηγορία υποθέσεων αφορά κρίσεις οι οποίες προεξοφλούν την ενοχή του κατηγορούμενου και αυτές που απλώς αντανakλούν υποψίες για την διάπραξη του καταλογιζόμενου αδικήματος. Στην πρώτη περίπτωση θα οδηγηθούμε υποχρεωτικά σε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, ενώ στη δεύτερη, οι υποψίες φαίνονται να θεωρούνται ανεκτές υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, με την προϋπόθεση ότι αυτή συντελείται στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και εφόσον το ποινικό δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί επί της ενοχής.

---

¹ Δαλακούρα Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος I, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 2012, σελ. 106επ. · Κωνσταντινίδη Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές έννοιες, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014, σελ. 15 · Συμεωνίδη Δ., Το Ανασταλτικό Αποτέλεσμα της Έφεσης και της Αναίρεσης κατά των Αποφάσεων στην Ποινική Δίκη, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1999, σελ. 76 επ.

Στο χώρο της εν γένει Ποινικής Δικαιοσύνης, το τεκμήριο αθωότητας επιβάλλει πάνω απ' όλα να ερευνώνται με επιμέλεια και σοβαρότητα, προεχόντως τ' απαλλακτικά για τον κατηγορούμενο στοιχεία και περιστάσεις, ενώ, περαιτέρω, τα επιβαλλόμενα μέτρα δικονομικού καταναγκασμού οφείλουν να υπηρετούν μόνο τους σκοπούς για τους οποίους ετάχθησαν και να μην έχουν τιμωρητικό χαρακτήρα.²

Σε κάθε ποινική δίκη αντικείμενο απόδειξης αποτελεί η ενοχή του κατηγορουμένου, ο οποίος είναι αθώος λόγω του τεκμηρίου αθωότητας μέχρι τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του. Η αδυναμία του κατηγορουμένου ν' αποδείξει την αθωότητά του, σε καμία περίπτωση δε δίνει το δικαίωμα στο δικαστήριο να τον καταδικάσει και δε σημαίνει ότι είναι ένοχος για κάποιο έγκλημα. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα της σιωπής και δεν είναι υποχρεωμένος να αυτοενοχοποιείται, ενώ δεν έχει και καθήκον αλήθειας. Εφόσον θέλει, έχει επίσης το δικαίωμα να αποδυναμώσει τις εις βάρος του κατηγορίες. Αυτός που τον κατηγορεί πρέπει να δείξει την ενοχή του, αλλιώς τεκμαίρεται ότι είναι αθώος.

Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί κανόνα, που αφορά το περιεχόμενο και όχι το βάρος απόδειξης, ορίζει δηλαδή τι θα αποδειχθεί και όχι ποιος θα το αποδείξει. Αν δεν αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου, δεν επιτρέπεται η τιμωρία του, έστω κι αν ακόμα το δικαστήριο έχει υπόνοιες για τον κατηγορούμενο. Η παλιά «ποινή της υπόνοιας» αντίκειται στο τεκμήριο. Και μια μόνο προσωρινή απαλλαγή είναι ασυμβίβαστη με το τεκμήριο της αθωότητας. Το τεκμήριο αθωότητας βασίζεται σε δυϊσμό: αθωότητα ή ενοχή. Απλή απαλλαγή λόγω αμφιβολιών, που αφήνει την υπόνοια της ενοχής να παρακολουθεί τον κατηγορούμενο σ' όλη του τη ζωή, είναι ασυμβίβαστη με το τεκμήριο της αθωότητας.

---

² Βασιλακόπουλου Ν., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ 2017, σελ. 15 επ.

Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης που τυγχάνει ευρείας αποδοχής από την ευρωπαϊκή έννομη τάξη, κατοχυρωμένη περισσότερο σε νομοθετικά παρά σε συνταγματικά κείμενα και, γενικότερα, είναι αναπόσπαστο στοιχείο της δίκαιης δίκης σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Αποτελεί αυτόνομη εγγύηση³ στο πλαίσιο αυτών που προβλέπονται από το άρθρο 6 της Σύμβασης, υπό την έννοια ότι μπορεί να προσβληθεί ακόμη και όταν οι υπόλοιπες αρχές της δίκαιης δίκης έχουν γίνει σεβαστές στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, ενώ το ΕΔΔΑ ερμηνεύει με ιδιαίτερη ευρύτητα τη φύση και τη λειτουργία του τεκμηρίου.⁴ Το συγκεκριμένο τεκμήριο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως βασικός δικονομικός μηχανισμός για τη μείωση των πιθανοτήτων έκδοσης λανθασμένων καταδικαστικών αποφάσεων για τους πολίτες, πράγμα που θα προκαλέσει την τρώση σημαντικών εννόμων αγαθών τους, όπως η προσωπική ελευθερία και η τιμή τους.

Το τεκμήριο αθωότητας⁵, όπως είναι διατυπωμένο τόσο στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ,⁶ όσο και στο άρθρο 14 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)⁷ αλλά και πλέον στο άρθρο 71 ΚΠΔ, δεν αποτελεί μόνο ένα

---

³ Πλατιά Χ., Το τεκμήριο αθωότητας και η ισχύς του στην αστική δίκη μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας - Η εξέλιξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του Αρείου Πάγου (Με αφορμή την πρόσφατη απόφαση ΑΠ 715/2017 [Α1 Πολιτικού Τμήματος]), Πειραϊκή Νομολογία, 2017, σελ. 292 επ.

⁴ Βλ. σχετικά ΕΔΔΑ, Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 12.7.2013 (αρ. προσφυγής 25424/09), ΝοB 2016. 1522· ΕΕπιτροπήΔΑ, I. και C. κατά Ελβετίας, Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 4.12.1985. Έτσι και Π. Βογιατζής σε Λ.Α. Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2η έκδ., 2017, αρ. 165, σ. 301· Χ. Σεβαστίδης, Δέσμευση πολιτικού δικαστηρίου από αθωωτική ποινική απόφαση: εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας ή υπέρβαση του γράμματος και του σκοπού του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ;, Εισήγηση στο Επιμορφωτικό Σεμινάριο Δικ. Λειτουργών με θέμα «Σχέση πολιτικής, ποινικής και διοικητικής δίκης», 9-10 Μαΐου 2019, σ. 2, διαθέσιμη στο http://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2019/sevastidis_2019kom.pdf· Πλατιά Γ., Το τεκμήριο αθωότητας και η ισχύς του στην αστική δίκη μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας - Η εξέλιξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του Αρείου Πάγου (Με αφορμή την πρόσφατη απόφαση ΑΠ 715/2017 [Α1 Πολιτικού Τμήματος]), Πειραϊκή Νομολογία, 2017, σελ. 292 επ.

⁵ Δωρή Φ., Τεκμήριο αθωότητας και λαϊκός τιμωρητισμός – Προστασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, ΠοινΔικ 2017, σελ. 19 επ., κατά τον οποίο το οποίο έχει Συνταγματική αφετηρία ως συνταγματικά εγγυημένη ελευθερία (άρθρα 5, 6, 7 και 96 Συντ.)

⁶ Άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώον μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του».

⁷ Άρθρο 14 παρ. 2 του ΔΣΑΠΔ (που κυρώθηκε με το Ν 2462/1997): «Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο εωσότου η ενοχή του αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο».

θεμελιώδες δικαίωμα του κατηγορουμένου⁸, αλλά είναι ταυτόχρονα μία ανεξάρτητη υποχρέωση της πολιτείας αφού διαθέτει αυτόνομη εγγυητική λειτουργία⁹. Επίσης, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. διασφαλίζει, με τη ρητή διάταξη του άρθρου 48 παρ. 1¹⁰, το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου ως θεμελιώδες δικαίωμα. Ωστόσο, η έννοια και η εμβέλεια του εν λόγω τεκμηρίου είναι ίδια με εκείνη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, ενώ είναι δεσμευτική μόνον κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης (άρθρα 51 παρ. 1 και 52 παρ. 3 του Χάρτη). Υπό την ίδια έννοια, ανεξαρτήτως ισχύος του Χάρτη, το ΔΕΕ αναγνώριζε ήδη ρητά ότι το τεκμήριο αθωότητας, όπως προκύπτει από το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, αποτελούσε μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατά πάγια νομολογία προστατεύονταν στην -ήδη ενωσιακή και τότε ευρωπαϊκή- έννομη τάξη.¹¹

Πρόκειται για τη βασική εγγύηση, βάσει της οποίας μέχρι τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του, κάθε πολίτης που κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης θεωρείται αθώος. Αντιπαρατίθεται θεωρητικά η νομική φύση¹² του «τεκμηρίου» μεταξύ «γενικής αρχής του δικαίου» και «ατομικού δικαιώματος»,¹³ ενώ αναφέρεται και ως απλός «κανόνας απόδειξης»¹⁴. Το άρθρο 6 § 2 της Ε.Σ.Δ.Α. δεν συμπεριλαμβάνει στη διατύπωσή του τον όρο

---

⁸ Μαγριππή Α., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας», ΠoinXp 2017, 249, υποσημ. 1.: Ο χαρακτήρας του τεκμηρίου ως δικαιώματος συνάγεται ευθέως και από το αγγλικό κείμενο της διάταξης του άρθρου 14 παρ. 2 ΔΣΠΑΔ, που αναφέρεται στο δικαίωμα του κατηγορουμένου να τεκμαίρεται αθώος ("right to be presumed innocent"), ενώ για την θεωρητική αντιπαράθεση ως προς τη νομική φύση του τεκμηρίου μεταξύ «γενικής αρχής του δικαίου» και «ατομικού δικαιώματος»

⁹ Για την υποχρέωση σεβασμού του τεκμηρίου από όλα τα κρατικά όργανα, βλ. Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, έκδ. 2012, σελ. 222-223, Τσόλκα Ο., Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας, ΠoinXp 2004, 97 επ., Ρήγου Γ., Το τεκμήριο της αθωότητας, ΠoinXp 1992, 625 επ.

¹⁰ Άρθρο 48 παρ. 1 Χάρτη: «Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο».

¹¹ Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, Hüls, C-199/92 P, παρ. 149.

¹² Μαγριππή Αικ., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας, Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠoinXp. 2017, σελ. 249επ.

¹³ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, εκδ. Σάκκουλα, 2000, σελ. 19, υποσημ. 44 · Αλεξιάδη Σ., Ανακριτική, εκδ. Σάκκουλα, 1993, σελ. 310 · Τριανταφύλλου Γ. σε: Κοτσαλή Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο (Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 471επ.

¹⁴ Βλ. Eissen M - A, Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [II]. ΕΕυρΔ, 1984, σελ. 9.

«δικαίωμα», παρότι ο όρος αυτός συμπεριλαμβάνεται στο άρθρο 14 § 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και στο άρθρο 8 § 2 της Αμερικανικής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ωστόσο, η φύση του τεκμηρίου ως διαδικαστικού «δικαιώματος» γίνεται δεκτή από το Ε.Δ.Δ.Α.¹⁵, και ειδικότερα ως «δικαιώματος» από το οποίο πηγάζουν τόσο διαδικαστικές εγγυήσεις κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, όσο και, μετέπειτα, ο σεβασμός της αθώωσης ή μη καταδίκης του κατηγορουμένου, επικαλύπτοντας, υπό την πτυχή αυτή, την προστασία με το άρθρο 8 της Ε.Σ.Δ.Α.

Η προστασία που εξασφαλίζει η κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας είναι καταρχάς γενική, με την έννοια ότι εκτείνεται σε όλα ανεξαιρέτως τα είδη ποινικών υποθέσεων. Η ισχύς του τεκμηρίου δεν επιδέχεται διαβαθμίσεις ανάλογα με το είδος της κατηγορίας που αντιμετωπίζει ο κατηγορούμενος και δεν σχετικοποιείται βάσει της βαρύτητας του αδικήματος, της τυχόν επικινδυνότητας του δράστη, αν είναι υπότροπος ή το ότι τέλεσε ή τελεί κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα¹⁶ τις ίδιες ή παρόμοιες πράξεις με αυτές για τις οποίες του αποδόθηκε η κατηγορία.

Το τεκμήριο της αθωότητας είναι στενά συνυφασμένο με την αρχή του Κράτους Δικαίου. Αποτελεί, επίσης, ειδική έκφανση της δίκαιης δίκης, και θεμελιακή φιλελεύθερη κατάκτηση. Η θεμελιώδης σημασία του, οδήγησε και στη ρητή πλέον κατοχύρωση του στον ισχύοντα ΚΠΔ, ενώ και πριν από τη ρητή του τυποποίηση, το κανονιστικό του περιεχόμενο

---

¹⁵ Βλ. απόφαση Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2013) § 92-94, απόφαση Κόνστας κατά Ελλάδας (2011) § 32, HUDOC

¹⁶ Για τις έννοιες αυτές βλ. μεταξύ άλλων Συμεωνίδη Δ., Δικονομικές όψεις του κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια εγκλήματος, εκδ. Σάκκουλα, 2000, σελ. 3επ

είχε εμπράκτως ενσωματωθεί σε επιμέρους διατάξεις του ΚΠΔ, περικλείοντας εννοιολογικά τον κανόνα *in dubio pro reo*, ως κανόνα απόδειξης, αλλά και ως ερμηνευτικό οδηγό.¹⁷

II. Οι ιστορικές καταβολές του τεκμηρίου αθωότητας

II.1. Ιστορική αναδρομή: Η εμφάνιση του τεκμηρίου στην πορεία του χρόνου

Οι πρώτες αναφορές στο τεκμήριο αθωότητας εντοπίζονται στις νομοθεσίες των πόλεων κρατών της Αρχαίας Ελλάδας. Παρά την ανυπαρξία ενιαίας κεντρικής νομοθεσίας, στον Ελλαδικό χώρο αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερα εξελιγμένο δικαιοσύνη σύστημα. Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα, μέχρι τη δημοσίευση της απόφασης ο κατηγορούμενος λογιζόταν αθώος, ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας έπρεπε να αφεθεί ελεύθερος.¹⁸

Το τεκμήριο αθωότητας εμφανίζεται και στο Ρωμαϊκό δίκαιο, το οποίο σε αντίθεση με την Ελλαδική νομοθεσία, υπήρξε ενιαίο και συγκεντρωμένο. Η ισχύς του τεκμηρίου υποδηλώνονταν από την πρόνοια ερμηνείας του νόμου υπέρ του κατηγορουμένου, την ανάγκη ύπαρξης αποδείξεων για την έκδοση καταδικαστικής απόφασης, τον καταμερισμό του βάρους απόδειξης, καθώς και της προϋπόθεσης της τελεσιδικίας της απόφασης, για να θεωρηθεί κανείς καταδικασμένος και να υποβληθεί σε εκτέλεση της ποινής¹⁹ Μνεία του τεκμηρίου αθωότητας γίνεται και σε θρησκευτικά κείμενα θεοκρατούμενων κοινωνιών της αρχαιότητας.²⁰

---

¹⁷ Χαραλαμπίκη Α., Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης. Θεωρητική ενασχόληση με την αρχή *in dubio pro reo*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1991.

¹⁸ Ζησιάδη Β., Η εφαρμογή της αρχής «*in dubio pro reo*», » στα στάδια της ποινικής διαδικασίας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1989, σελ. 11 επ., όπου παρατίθενται σχετικά χωρία από τον Αριστοτέλη, Αθηναίων Πολιτεία και Ηθικά Ευμήδεια και το ρήτορα Αντίφωντα, Περί Ηρώδου φόνου.

¹⁹ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993, σελ. 25 επ.

²⁰ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, ό.π., σελ. 15 επ., Στη Βίβλο για παράδειγμα, παρά την έλλειψη ρητής αναφοράς σε ένα «τεκμήριο εντιμότητας» (*Bonitätsvermutung*) ή «τεκμήριο αθωότητας», θα μπορούσε έμμεσα να υποστηριχθεί η ύπαρξη μιας τεκμαιρόμενης εντιμότητας, η οποία στηρίζεται στο γεγονός, ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του». Αντίθετα, σε χωρία της Αγίας Γραφής, ιδίως σε δικονομικής χροιάς ρυθμίσεις, διαφαίνεται ένα είδος προστατευμένης καταρχήν αθωότητας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η υποχρέωση για επισταμένη ανάκριση και έρευνα από τους κρίνοντες και η προαπαιτούμενη για την έκδοση καταδικαστικής απόφασης απόδειξη της διάπραξης της καταλογιζόμενης στο δράστη πράξης. Για την

Το τεκμήριο αθωότητας συναντάται και στις μεσαιωνικές και αναγεννησιακές κοινωνίες. Λόγω της αναδιάρθρωση του δικονομικού συστήματος ενόψει της κρατικής αυθαιρεσίας διαμορφώθηκε ένα νέο σύστημα εκτίμησης των αποδείξεων εισήχθη το εξεταστικό σύστημα, και αναπτύχθηκε η θεωρία των τεκμηρίων και για πρώτη φορά εισήχθησαν «τεκμήρια εντιμότητας και αθωότητας» με την παράλληλη διάκρισή τους από τις ενδείξεις.²¹

Προστασία του κατηγορουμένου επιτυγχάνεται και την εποχή του Διαφωτισμού.²² Τότε μετά την κατάργηση του μεσαιωνικού συστήματος των νόμιμων αποδείξεων το τεκμήριο αθωότητας καθιερώνεται ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου. Τη σημερινή του μορφή έλαβε τον 18^ο αιώνα, οπότε η αρχή αυτή κατοχυρώθηκε με το άρθρο 9 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη της Γαλλικής Επανάστασης, σύμφωνα με το οποίο: «Κάθε άνθρωπος τεκμαίρεται αθώος μέχρις ότου κηρυχθεί ένοχος». Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο εισάγεται ως αρχή δικαίου σε Συντάγματα και αποτελεί διάταξη σε διεθνείς Συμβάσεις. Παράλληλα με το τεκμήριο αθωότητας η γαλλική επανάσταση εισήγαγε το σύστημα της ηθικής απόδειξης. Οι συνέπειες του τεκμηρίου εμφανίστηκαν στη διαμόρφωση της Γαλλικής Ποινικής Δικονομίας του 1791 και επηρέασαν άμεσα τη γερμανική θεωρία και επιστήμη. Ειδικότερα, το τεκμήριο συναντιέται ρητά στο Ιταλικό Σύνταγμα του 1948, καθώς και στο πορτογαλικό του 1976. Έμμεση αναφορά γίνεται στο προοίμιο του Γαλλικού Συντάγματος του 1958 όπου αναφέρεται ότι: «ο γαλλικός λαός

απόδειξή της, μάλιστα, απαιτούνταν τουλάχιστον δύο (2) ενοχοποιητικές μαρτυρικές καταθέσεις, ενώ η ομολογία του κατηγορουμένου, δεν θεωρούνταν επαρκής για την επιβεβαίωση του εγκλήματος. Παρόλ' αυτά, τα βασανιστήρια και η επιβολή καθαρτηρίου όρκου, σταθεροί θεσμοί στην απονομή της δικαιοσύνης εκείνης της περιόδου, αποτελούσαν δόκιμες μεθόδους απόσπασης της αλήθειας.

²¹ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, ό.π., σελ. 16 επ.

²² Κατά τον Beccaria, κανείς δεν πρέπει να αποκαλείται ένοχος πριν την απόφαση του δικαστή, επί της ουσίας δίνει έναν ορισμό του τεκμηρίου αθωότητας, δίχως ωστόσο να το ονομάζει. Ο Feuerbach, εντοπίζει στην ύπαρξη ενός τεκμηρίου «καλού και δικαίου» μια αναγκαία αρχή κάθε ηθικής και δικαιοσύνης τάξης, που προτάσσει την «πλήρη νομική βεβαιότητα» για την ενοχή ή μη του κατηγορουμένου ως προαπαιτούμενο όρο για την καταδίκη ή την απαλλαγή του. Εντούτοις κατά τον Feuerbach, εάν η ενοχή του κατηγορουμένου πιθανολογείται, αλλά δεν αποδεικνύεται, δεν θα πρέπει να αθωωθεί, αλλά το δικαστήριο θα πρέπει να διατάξει την προσωρινή μόνο απαλλαγή του.

διακηρύσσει πανηγυρικά την προσήλωσή του στα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στις αρχές της Εθνικής κυριαρχίας, όπως ορίστηκαν από τη διακήρυξη του 1789».

Π.2. Η κατοχύρωση του τεκμηρίου στο αγγλοσαξονικό σύστημα και το ηπειρωτικό σύστημα

Τα πρωτεία στην τυποποίηση και κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας διεκδικούν τα δύο σύγχρονα ποινικά συστήματα: το αγγλοσαξονικό και το ηπειρωτικό σύστημα.

Οι υποστηρικτές της πρωτοκαθεδρίας του αγγλοσαξονικού συστήματος²³ εντοπίζουν τα ίχνη του τεκμηρίου αθωότητας στο άρθρο 39 της Magna Carta Libertatum²⁴ της 15ης Ιουνίου 1215 το οποίο στην οριστική μορφή του²⁵ αναφέρει τα εξής: «Ουδείς ελεύθερος άνθρωπος θα συλλαμβάνεται ή θα φυλακίζεται ή θα αποστερείται της κατοχής, των ελευθεριών ή των εθίμων του ή θα τίθεται εκτός νόμου ή θα εξορίζεται ή θα κακοποιείται καθ' οιονδήποτε τρόπον ούτε θα βαδίζομεν εναντίον του ούτε θα αποστέλλωμεν άλλους εναντίον του, παρά μόνον κατά την νόμιμον κρίσιν των ομοτίμων του ή κατά τον νόμον της χώρας». Απεναντίας, το τεκμήριο στην ηπειρωτική Ευρώπη εμφανίζεται μόλις το 1789 με τη

---

²³ Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, Σειρά «Ποινικά», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006, σελ. 17, υποσημ. 1, με παραπομπές σε ξένη βιβλιογραφία (Ercüment Elibol, Die Vermutung der Unschuld im deutschen und türkischen Strafverfahren, Diss. Tübingen, 1965, σελ. 36-41, Detlef Krauss, Der Grundsatz der Unshuldsvemutung im Strafverfahren, in Strafrechtsdogmatik und Kriminalpolitik, Schriftenreihe Annales Universitatis Saraviensis, Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Abteilung, Band 61, 1971, σελ. 153 επ., Hinrich Rüping, Yur Mitwirkungspflicht des Beschuldigten und Angeklagten, JZ 1964, σελ. 135.

²⁴ Η Magna Carta («Μεγάλη Χάρτα»), που αποκαλείται και Magna Carta Libertatum («Μεγάλος Χάρτης των Ελευθεριών»), είναι αγγλικός καταστατικός χάρτης, ο οποίος εκδόθηκε το 1215. Θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά έγγραφα στην ιστορία της δημοκρατίας. Καταρτίστηκε, προκειμένου να αρθούν οι διαφωνίες μεταξύ του Πάπα Ιννοκεντίου του Γ', του Βασιλιά Ιωάννη της Αγγλίας και των Άγγλων βαρόνων, αντικείμενο των οποίων υπήρξαν οι εξουσίες του βασιλιά. Βασικό αίτημά της αποτελούσε η αποκήρυξη ορισμένων δικαιωμάτων του, η δήλωση σεβασμού του Βασιλιά στις νομικές διαδικασίες και τους ισχύοντες νόμους, αλλά και η αποδοχή από μέρος του της δεσμευτικότητας του κανονιστικού τους περιεχομένου και για τον ίδιο. Επομένως, ένας από τους στόχους της ήταν η υπεράσπιση και η προστασία των δικαιωμάτων των υπηκόων του Βασιλιά έναντι αυθαιρεσιών και αντίθετων προς τους νόμους συμπεριφορών του μονάρχη, και ιδιαίτερα από την παράνομη φυλάκιση (πηγή: <http://greekworldhistory.blogspot.com/2013/06/magna-carta-1215>)

²⁵ Η οριστική μορφή της θεωρείται η Magna Carta του 1225 (Βλ. Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 18, υποσημ. 2).

Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη.²⁶⁻²⁷. Πέραν της μεταγενέστερης χρονικά – σε σχέση με τη Magna Carta - εμφάνισής της, η συγκεκριμένη διάταξη αμφισβητήθηκε έντονα και ως προς την πρωτοτυπία του περιεχομένου της, καθώς αντιπαραβαλλόμενη με τις αντίστοιχες διατάξεις των Αμερικανικών διακηρύξεων²⁸, (όπου αντιπαραβάλλονται προς τις διατάξεις της διακήρυξης της Μασαχουσέτης του 1780) φαίνεται ουσιαστικά να ταυτολογεί, μεταφέροντας απλώς τα αιτήματα και τα κεκτημένα αυτών.

Αντίθετα κατά τους υποστηρικτές της ηπειρωτικής κατά πρώτον τυποποίησης του τεκμηρίου²⁹, υποστηρίζεται ότι η κατοχύρωσή του από το εξεταστικό σύστημα της ποινικής δίκης, εισήχθη ήδη από τον 13ο αιώνα ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ'. Χαρακτηριστικά γνωρίσματά του αποτελούσαν η αρχή της αυτεπάγγελτης δίωξης των εγκλημάτων και το σύστημα των νομικών αποδείξεων. Παράλληλα, η τεκμαιρόμενη αθωότητα του κατηγορουμένου είχε διττή δικονομική φύση: αφενός λειτουργούσε ως ευνοϊκή για τον κατηγορούμενο ένδειξη, η οποία, στηριζόμενη στην καλή κοινωνική του φήμη ή την ανώτερη κοινωνική του θέση, ήταν ικανή να οδηγήσει στην απαλλαγή του και αφετέρου είχε τον χαρακτήρα ενός κανόνα κατανομής του βάρους απόδειξης, υπό την έννοια, ότι αντικείμενο απόδειξης αποτελούσε η ενοχή του κατηγορουμένου με το βάρος της απόδειξής της να επιρρίπτεται στον εκάστοτε δικάζοντα

---

²⁶ Βλ. το αρ. 9 της Γαλλικής Διακήρυξης *«Κάθε άνθρωπος τεκμαίρεται αθώος μέχρις ότου κηρυχθεί ένοχος και εφόσον κριθεί απαραίτητο να συλληφθεί, οποιαδήποτε σκληρή μεταχείριση που δεν θα ήταν αναγκαία για να εξασφαλισθεί η κράτησή του, πρέπει να καταστέλλεται αυστηρά από το νόμο»*

²⁷ Βλ. Πρωτόπαπα Δ., Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ό.π., σελ. 27, υποσημ. 17, όπου ο συγγραφέας αναλύοντας τη συντακτική θέση της διακήρυξης του τεκμηρίου της αθωότητας στο συγκεκριμένο άρθρο, καταλήγει στο συμπέρασμα, πως αυτό επέχει σιωπηρώς θέση αιτιολογικής έκθεσης της επιβαλλόμενης συμπεριφοράς, ήτοι την απαγόρευση ορισμένης μεταχείρισης του κατηγορουμένου. Συνεπώς, καταλήγει, το τεκμήριο αθωότητας *«αποτελεί κατευθυντήρια αρχή μάλλον παρά άμεση πηγή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων»*.

²⁸ βλ. Georg Jellinek, Die Erklärung den Menschen- und Bürgerrechte, 4. Auflage, 1927, όπου αντιπαραβάλλονται προς τις διατάξεις της διακήρυξης της Μασαχουσέτης του 1780.

²⁹ Rolf Jürgen Köster, Die Rechtsvermutung der Unschuld. Diss. Bonn, 1979, σελ. 1-113, Πρωτόπαπα Δ., ό.π., σελ. 11 29, Μυλωνά Ι., Πτυχές του τεκμηρίου της αθωότητας, ό.π., σελ. 30-54.

δικαστή.³⁰ Στη συνέχεια, το τεκμήριο αθωότητας υιοθετήθηκε και από την *Constitutio Criminalis Carolina (CCC)*³¹ του 1532 ως αποδεικτικό τεκμήριο υπέρ του κατηγορουμένου, για να λάβει την τελική του μορφή στην αποτύπωσή του στο κείμενο της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη.

Π.3. Η ιστορική εξέλιξη του τεκμηρίου στην ημεδαπή έννομη τάξη

Η πρώτη και μοναδική ρητή αποτύπωση ενός τεκμηρίου μη ενοχής στην Ελλάδα βρίσκεται στο «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος κατά την εν Τροιζήνι Γ' Εθνική Συνέλευσιν», το οποίο ψηφίστηκε το Μάιο του 1827. Στο άρθρο 15 του Συντάγματος αυτού ρυθμίζεται, ότι *«έκαστος προ της καταδίκης του δεν λογίζεται ένοχος»*. Ωστόσο, προβληματισμό δημιούργησε, το αν η συγκεκριμένη ρύθμιση του άρθρου 15, υπήρξε συνειδητή επιλογή του τότε νομοθέτη, καθώς το εν λόγω Σύνταγμα δεν εφαρμόστηκε και επιπροσθέτως από την κατάργησή του μεσολάβησαν αρκετά χρόνια μέχρι την συμπερίληψη παρόμοιας διάταξης σε νομοθετική ρύθμιση.³² Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για ουσιαστική εφαρμογή του εν λόγω τεκμηρίου.

Το λεγόμενο «ηγεμονικό» ή «βασιλικό» Σύνταγμα του Ναυπλίου της 15ης Μαρτίου 1832, έργο της Ε' Εθνοσυνέλευσης του Άργους, προέβλεπε στο άρθρο 42 ότι: *«προ της κρίσεως και της καταδίκης κανείς δε νομίζεται ένοχος, ούτε τιμωρείται»*.

Η πρώτη ουσιαστικά, αναφορά του τεκμηρίου αθωότητας στην ελληνική έννομη τάξη, χωρίς όμως ρητή γλωσσική αναφορά, αλλά με πρόνοιες που καταδείκνυαν την ουσία

---

³⁰ Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ό.π., σελ. 30

³¹ Η *Constitutio Criminalis Carolina* αναγνωρίζεται σήμερα ως η πρώτη αποτύπωση σε σώμα του Γερμανικού Ποινικού δικαίου. Πρόκειται για τον «Οργανισμό Ποινικών Δικαστηρίων» του αυτοκράτορα Καρόλου Ε' (*Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V.*), ο οποίος δημοσιεύθηκε το 1532 και εισήγαγε στον ευρύτερο γερμανικό χώρο το εξεταστικό δικονομικό σύστημα, ρυθμίζοντας παράλληλα με σαφήνεια τη δικονομία. Σημαντικότερη κατάκτηση αυτής της περιόδου (γνωστή και ως Αποδοχή), η οποία αποτυπώθηκε και στη CCC, υπήρξε η διάκριση αφενός μεταξύ τεκμηρίου και ένδειξης και αφετέρου μεταξύ τεκμηρίου και απόδειξης (βλ. Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη ό.π., σελ.29 επ. · Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, σελ. 42).

³² Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ό.π., σελ. 62, όπου παραπέμπει σε Σβώλο Α., Η συνταγματική ιστορία της Ελλάδας.

του έγινε από το Νικόλαο Σαρίπολο.³³ Αφετηρία της άποψής του αποτέλεσε η ανάγκη παρουσίας του κατηγορουμένου στο ακροατήριο χωρίς δεσμά, κάτι που σύμφωνα με τον ίδιο αποτελούσε συμβολική κίνηση και «υπολάμβανε τον κατηγορούμενο ως αθώο», καθιστώντας τον ισότιμο μέλος της ποινικής δίκης, όπως ακριβώς οι δικαστές και η κατηγορούσα αρχή.³⁴ Όλη η επιχειρηματολογία γύρω από τη θεωρία του Σαρίπολου έγκειτο στο ότι η κατηγορούσα αρχή είχε ως βάρος απόδειξης την ενοχή του κατηγορουμένου και σε περίπτωση αμφιβολιών η επίλυση του ζητήματος όδευε υπέρ της αθώωσης του κατηγορουμένου.

III. Η νομοθετική κατοχύρωση του τεκμηρίου στη χώρα μας

Το τεκμήριο αθωότητας, μέχρι και το 2019 δεν κατοχυρώνονταν ρητά στην ημεδαπή έννομη τάξη. Αντίθετα, το τεκμήριο κατοχυρώνεται ρητά στη Σύμβαση της Ρώμης (ΕΣΔΑ).³⁵ Συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ τυποποιείται ρητά το τεκμήριο της αθωότητας ορίζοντας, πως: *«Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι νομίμου αποδείξεως της ενοχής του»*.

Όπως θα εκτεθεί και κατωτέρω, ενόψει του συνταγματικού ερείσματος του τεκμηρίου η παραβίαση του συνιστά ταυτόχρονα και ευθεία προσβολή του Συντάγματος. Μολονότι η νομολογία φαίνεται να εντοπίζει τη σχετική παραβίαση μόνο στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ και της

---

³³ Ο Νικόλαος Σαρίπολος, απόφοιτος Νομικής διετέλεσε νομικός σύμβουλος στο Υπουργείο Εσωτερικών . Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1862 διορίστηκε τακτικός καθηγητής του Εθνικού Δικαίου, τον επόμενο χρόνο έγινε τακτικός καθηγητής της ποινικής επιστήμης και το 1867 του Συνταγματικού και του Διεθνούς Δικαίου. (ΠΗΓΗ: www.wikipedia.org)

³⁴ Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ό.π., σελ. 70.

³⁵ Η σύμβαση της Ρώμης υπογράφηκε την 4 Νοεμβρίου 1950 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 53/1974. Ως εκ τούτου, απολαμβάνει αυξημένη τυπική ισχύ έναντι του τυπικού νόμου, δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 1 Συντ.

υπερνομοθετικής ισχύος με την οποία αυτή περιβάλλεται,³⁶ ορθότερη φαίνεται η άποψη κατά την οποία η προσβολή του τεκμηρίου στρέφεται και κατά του Συντάγματος.³⁷

Αντίστοιχου περιεχομένου διατάξεις περιλαμβάνουν, επίσης, τόσο το άρθρο 14 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), το οποίο ψηφίστηκε τον Δεκέμβριο του 1966 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν. 2462/1997³⁸, όσο και το άρ. 11 παρ. 1 της από 10-12-1948 Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ). Η ΟΔΔΑ έχει δεσμευτικό χαρακτήρα αφενός ως εργαλείο ερμηνείας του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, ο οποίος είναι κείμενο με δεσμευτικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη μέλη του και αναφέρεται σε «θεμελιώδεις ελευθερίες» και σε «θεμελιώδη δικαιώματα», και αφετέρου ως «γενικώς παραδεδεγμένος κανόνας του διεθνούς δικαίου», υπό την έννοια του άρ. 28 παρ. 1 Σ. Τέλος, ρητή κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας υπάρχει στο άρθρο 48 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Ρητή μνεία στο τεκμήριο αθωότητας, γίνεται και σε ορισμένα ειδικά νομοθετήματα, τα οποία επιλαμβάνονται ζητημάτων τα οποία δε σχετίζονται άμεσα με τη ποινική δίκη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 του Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών του ΕΣΡ (ΠΔ 77/2003) το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει τους λειτουργούς της ραδιοτηλεόρασης. Επίσης το άρθρο 3 παρ. 3B του Ν. 1730/1987 που αναφέρεται στην ΕΡΤ ΑΕ, ορίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, όταν αναφέρονται σε γεγονότα που σχετίζονται με αξιόποινες πράξεις, πρέπει να σέβονται την αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του». Τέλος, ο

---

³⁶ ΑΠ 92/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ η οποία θεωρεί μοναδικό θεμέλιο του τεκμηρίου αθωότητας την ΕΣΔΑ με την τυποποιημένη σε πολλές αποφάσεις φράση: «...το τεκμήριο αθωότητας, που προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.»

³⁷ ΑΠ 207/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «ενόψει του τεκμηρίου της αθωότητας, που θεσπίζεται και από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ν.Δ. 73/1974)

³⁸ ΦΕΚ Α' 25/26-2-1997

Υπαλληλικός Κώδικας (Ν. 2683/1999), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, στο άρθρο. 108 περ. στ' αυτού ορίζει, πως μια από τις εφαρμοστέες κατά την πειθαρχική διαδικασία αρχές είναι αυτή του «τεκμηρίου της αθωότητας του πειθαρχικώς διωκόμενου».

Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, τυποποιήθηκε και κατοχυρώθηκε ρητά στην Ελληνική έννομη τάξη για πρώτη φορά με το άρθρο 6 Ν. 4596/2019³⁹, δια του οποίου προστέθηκε νέο άρθρο 72^A στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.⁴⁰ Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 72^A (καταργηθέντος) Κ.Π.Δ. «Οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο». Λόγω των αξιακών αναφορών της δίκαιης ποινικής δίκης στο νέο ΚΠΔ,⁴¹ προβλέφθηκε ρητά και χωριστά στο νέο άρθρο 71 ΚΠΔ η διάταξη για τον σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας.

Πέρα από τη ρητή κατοχύρωση του τεκμηρίου αθωότητας στο άρθρο 71 ΚΠΔ και κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ για το τεκμήριο αθωότητας (Ν. 4696/2019), προστέθηκε με το άρθρο 8 Ν. 4596/2019⁴² πρόσθετη ρύθμιση για την περαιτέρω ενίσχυση του τεκμηρίου. Συγκεκριμένα με το ως άνω άρθρο 8 προστέθηκε στο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας⁴³ νέο άρθρο 177^A ως προς το βάρος απόδειξης, το οποίο ορίζει « 1. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα, που θεμελιώνουν την ενοχή ή κατατείνουν στην αθωότητα του κατηγορουμένου, καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής. Ο κατηγορούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται υπέρ του. Οι δικαστές και εισαγγελείς είναι υποχρεωμένοι να ερευνούν με επιμέλεια κάθε στοιχείο ή αποδεικτικό μέσο που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό

---

³⁹ Το άρθρο 72Α προστέθηκε με το άρθρο 6 Ν. 4596/2019, ΦΕΚ Α 32/26.2.2019 (άρθρο 3 της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ).

⁴⁰ Π.Δ. 258/1986

⁴¹ Ν. 4620/2019, ΦΕΚ Α 96/11.06.2019

⁴² ΦΕΚ Α 32/26.2.2019 (άρθρο 6 της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ).

⁴³ Π.Δ. 258/1986

είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια. 2. Οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου.». Η ανωτέρω διάταξη περιλήφθηκε και στον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με την παράγραφο 2 του άρθρου 178 νέου Κ.Π.Δ.⁴⁴

IV. Οι συναφείς προς το τεκμήριο αθωότητας αρχές:

I.V.1. Η αρχή της δίκαιης δίκης – Άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α.

Από την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου απορρέει κατά βάση και η αρχή της δίκαιης διεξαγωγής της δίκης⁴⁵, η οποία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στο ποινικό δικονομικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁴⁶

Σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ: «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπο ανεξαρτητού και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επι των αμφισβητήσεων επι των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επι του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δυναται να απαγορευθή εις τον τόπον και το κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τουτο ενδείκνυται υπο των συμφερόντων των ανηλικων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπο του δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπο ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβλάψη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

---

⁴⁴ Ν. 4620/2019, ΦΕΚ Α 96/11.06.2019

⁴⁵ Αρ. 6 της ΕΣΔΑ και αρ. 14 παρ. 1 β' ΔΣΑΠΔ.

⁴⁶ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 32, κατά τον οποίο η προέλευση της αρχής θα πρέπει να αναζητηθεί στο άρθρο 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Πρβλ και Tettinger, σελ. 5 επ. κατά τον οποίο η ανωτέρω αρχή απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου.

2. Παν πρόσωπον κατηγορουμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώον μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του.

3. Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα:

α) όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας. β) όπως διαθέτη τον χρόνον και τας ανάγκας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεως του. γ) όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισιν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τουτο ενδείκνυται υπο του συμφέροντος της δικαιοσύνης. δ) να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπο τους αυτους όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας. ε) να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις την δικαστήριον γλώσσαν.»

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπεγράφη στις 4 Νοεμβρίου 1950 στη Ρώμη υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης και στόχο είχε να θεσμοθετήσει τα βασικότερα δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου, προκειμένου να στοχεύουν όλα τα κράτη μέλη στην υπεράσπιση και προάσπιση αυτών. Πρώτη φορά κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.2329/1953 και καταγγέλθηκε από τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967.⁴⁷ Η χώρα μας επανακύρωσε την Σύμβαση το 1974, με το ΝΔ 53/1974. Έκτοτε, η συγκεκριμένη Σύμβαση αποτελεί αυξημένης τυπικής ισχύος νομοθέτημα, σύμφωνα και με το άρθρο 28 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος υπερισχύουσα των κοινών νόμων, και επομένως οιαδήποτε εγχώρια νομοθετική ρύθμιση που αντίκειται σε αυτές μένει ανεφάρμοστη.

---

⁴⁷ Ρήγου Γ., Το τεκμήριο της αθωότητας, Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων εγκληματικών πράξεων ` τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος, ΠοινΧρον 1992, σελ. 625 επ.

Η δίκαιη διεξαγωγή της (ποινικής) δίκης συνιστά κατάκτηση του νομικού μας πολιτισμού και εκφράζει κατ' εξοχήν την υποκειμενική εγγύηση ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η οποία εξασφαλίζει την ποιότητα της δικαιοδοτικής λειτουργίας.⁴⁸ Η αρχή της δίκαιης δίκης (fair trial)⁴⁹ έχει ως προτεραιότητα να προστατεύσει τον κατηγορούμενο, που στην ποινική δίκη, αποτελεί το αδύναμο μέρος, με την οριοθέτηση του minimum των βασικών δικαιωμάτων που πρέπει να τυγχάνει. Συγκεκριμένα, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ακρόαση του κατηγορουμένου και στη λήψη γνώσης όλων των εγγράφων που τον αφορούν και εμπεριέχονται στην ποινική δικογραφία, προκειμένου να δύναται να ασκήσει με επάρκεια τα υπερασπιστικά του δικαιώματα.

Λόγω ακριβώς της σχετικής αοριστίας και γενικότητας της έννοιας είναι δυσχερής ένας σαφής και γενικά αποδεκτός ορισμός αυτής. Μπορεί ωστόσο, να γίνει μια γενική αναφορά, χρήσιμη για την υπαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων. Έτσι, ως δίκαιη δίκη, πρέπει κατ' αρχήν να θεωρείται εκείνη που διεξάγεται με την ουσιαστική τήρηση όλων των προβλεπόμενων από τις ισχύουσες διατάξεις δικαιωμάτων των διαδίκων, καθώς και των υποχρεώσεων των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, με τρόπο τέτοιο, ώστε να διασφαλίζεται στους διαδίκους και ιδιαίτερα στον κατηγορούμενο η πλήρης και αποτελεσματική υπεράσπιση τους σε κάθε στάδιο της διαδικασίας.⁵⁰ Αλλά και ακόμη παραπέρα, να εξασφαλίζει την πλήρη υπεράσπιση των διαδίκων και πέρα από το αν η εκάστοτε ισχύουσα δικονομική νομοθεσία καθιερώνει ή καθιερώνει επαρκώς το αντίστοιχο

---

⁴⁸ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία, εκδ. Σάκκουλα 2019, σελ. 22.

⁴⁹ Ο Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4η Έκδοση, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλα., όπου αναφέρει πως πρόκειται για δυσμετάφραστο αγγλικό όρο, με συγχύσεις και πολλαπλές ερμηνείες, με δυσκολία αποτύπωσής του από τα αγγλικά στα ελληνικά με μία ακριβή λέξη, καθώς πολλοί αναλυτές έχουν προσεγγίσει τον όρο ως δίκαιη, επεικική, χρηστή, έντιμη, ευθύδικη, Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4η Έκδοση, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας.

⁵⁰ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 32 επ. · Δαλακούρα Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 39: Κατά τούτο, δικαιολογημένα ανάγεται η δίκαιη δίκη σε κανονιστική αρχή, η οποία αξιώνει την κατά το δυνατόν βέλτιστη επίλυση των συνταγματικά εναρμονισμένων αξιών.

αναγκαίο πλέγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων,⁵¹ με περαιτέρω διεύρυνση του πλέγματος διασφάλισης της ακεραιότητας της διαδικασίας.⁵² Με αυτή την έννοια λογικά εντάσσονται στις προϋποθέσεις κατάφασης της δίκαιης δίκης τόσο η δημοσιότητα, η νομοτυπικότητα και η εύλογη διάρκεια της δίκης, όσο και η ανεξαρτησία και αμεροληψία των δικαστικών προσώπων σε συνδυασμό με την ελεγχιμότητα των αποφάσεων τους, όσο και η ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων των διαδίκων υπό καθεστώς ισότητας των όπλων.⁵³

Ως επί το πλείστον και με τα παραπάνω αναφερόμενα δίκαιη είναι η δίκη που δεν παραβιάζει σε καμία περίπτωση συγκεκριμένες εγγυήσεις και δικαστική προστασία.⁵⁴ Ωστόσο, πάντα, αποφασιστικό ρόλο για τη διασφάλιση αυτών των δικλειδών ασφαλείας διαδραματίζει η υποκειμενική στάση των δικαστών και η από μεριάς τους προστασία των βασικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

Η δίκαιη διεξαγωγή της (ποινικής) δίκης συνιστά κατάκτηση του νομικού μας πολιτισμού και εκφράζει κατ' εξοχήν την υποκειμενική εγγύηση ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η οποία εξασφαλίζει την ποιότητα της δικαιοδοτικής λειτουργίας.⁵⁵ Επιπλέον, αποτελεί μερικότερη εκδήλωση της αρχής του Κράτους Δικαίου στον δικονομικό χώρο και δεσμεύει τόσο τον νομοθέτη, όσο και τον εφαρμοστή του δικονομικού δικαίου.⁵⁶ Ο δικαστής επωμίζεται τον ρόλο του «τρίτου» ανάμεσα στην κρατική εξουσία και τον πολίτη και από τη

---

⁵¹ Μαργαρίτη Λ., Ποινική Δικονομία- Ένδικα μέσα Ι, Β' έκδ., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2000, σελ. 36 · Κλαμαρή Δ., 1982, σελ. 621 · Παπαδαμάκη Α., Η νομολογία του Αρείου Πάγου στο χώρο της ποινικής δικονομίας υπό το φως των προβλέψεων της ΕΣΔΑ, Ποιν. Δικ. 2004, σελ. 582επ. · Σπινέλλη Δ., σε Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου – Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία γενικά, 1991, σελ. 91επ.

⁵² Δαλακούρα Θ., σε : Κωνσταντινίδη Α. / Δαλακούρα Θ., Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 436επ (437) · Δαλακούρα Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Ι, 2012 για τη δικαιοκρατικότητα της διαδικασίας · Καρρά Α., Ταχεία και Δίκαιη Ποινική Δίκη, Ποιν. Λογ. 2001, σελ. 5επ · Κωνσταντινίδη Α., Η θέση του συνηγόρου στην ποινική δίκη, 1992, σελ. 211επ

⁵³ Δαλακούρα Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 39

⁵⁴ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 2012, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 26.

⁵⁵ Αργυρόπουλου Χ., Η δικαιοσύνη της ποινικής δίκης, Ποινικό Δίκαιο- Ελευθερία – Κράτος Δικαίου σε: Τιμ. Τόμος Μαγκάκη, 1999, σελ. 431 επ.

⁵⁶ Συμεωνίδη Δ., ό.π., σελ. 72.

θέση αυτή αναζητεί το δίκαιο και την αλήθεια.⁵⁷ Μέσα από τη δύσκολη διαδικασία αναζήτησης της αήθειας και εφαρμόζοντας το νόμο θα πρέπει να φθάσει στη σωστή απόφαση. Επομένως, δίκαιη είναι η δίκη που ούτε στο ελάχιστο παραβιάζει συγκεκριμένες εγγυήσεις και ταυτόχρονα οδηγεί σε αποτελεσματική δικαστική προστασία.⁵⁸ Εγγενές, ωστόσο, συστατικό της παραμένει η υποκειμενική στάση του δικαστή και η κοινωνική διάσταση της δικαιοδοτικής του λειτουργίας. Σε τελική ανάλυση: δίκαιη δίκη και νομικός πολιτισμός είναι έννοιες αλληλένδετες αλλά και αποκαλυπτικές για το πόσο ανεξάρτητος είναι ο δικαστής αλλά και πόσο ασφαλής μπορεί να αισθάνεται ο πολίτης.⁵⁹

IV.2. Η αρχή *In Dubio Pro Reo*

Η αρχή «*in dubio pro reo*»⁶⁰ αποτελεί έναν από τους βασικότερους κανόνες που διέπουν την αποδεικτική διαδικασία της ποινικής δίκης ή της προδικασίας το περιεχόμενο της οποίας, ωστόσο, είναι στενότερο του ευρύτερου περιεχομένου του τεκμηρίου αθωότητας.⁶¹ Σύμφωνα με την ανωτέρω αρχή, ο κατηγορούμενος επιτρέπεται να καταδικαστεί, εφόσον το δικαστήριο πεισθεί πλήρως για την ενοχή του. Σε περίπτωση που υπάρχουν έστω και οι ελάχιστες αμφιβολίες σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου, τότε ο δικαστής κατ' εφαρμογή της αρχής αυτής οφείλει να απαλλάξει τον εμπλεκόμενο. Γι' αυτό άλλωστε, βάσιμα υποστηρίζεται ότι η ανωτέρω αρχή συνάγεται από την «αρχή της ενοχής» («*Schuldprinzip*») και την αρχή της ηθικής απόδειξης.⁶²

---

⁵⁷ Μανωλεδάκη Ι., Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου, 1976, σελ. 46.

⁵⁸ Αλεξιάδη Σ., Το άρθρο 6 παρ. 1 ΕυρΣΔΑ, ΕΕΕυρΔ 1997, σελ.63 επ. · Ανδρουλάκη Ι., Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000, σελ.

⁵⁹ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία, ό.π., σελ. 22 επ.

⁶⁰ Η ελληνική της διατύπωση = εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου.

⁶¹ Παπαδαμάκη Α., Ποινικό δίκαιο και κράτος δικαίου, επίκαιροι προβληματισμοί. Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 121 · Χαραλαμπίκη Α., Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1990, σελ. 110.

⁶² Κωνσταντινίδη Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2^η έκδ., 2015, σελ. 479 · Κάβουρα Γ., Τεκμήριο αθωότητας, ό.π., σελ. 178 επ. · ΑΠ 2464/2005, Πραξ/ΛογΠΔ 2006, σελ. 46 επ.

Στο ελληνικό ποινικό δικονομικό δίκαιο η συγκεκριμένη αρχή, παρά την ευρεία αποδοχή της, ρητά συμπεριλήφθηκε σε διάταξη με την ενσωμάτωση της υπ' αριθμ. 343/2016 Οδηγίας του Συμβουλίου της ΕΕ και δη με το Ν. 4596/2019, όπου στο άρθρο 177Α που εισήχθη προστέθηκε μία δεύτερη παράγραφος που όριζε την εν λόγω αρχή. Πλέον με το Ν. 4620/2019 η αρχή αυτή βρίσκεται στο άρθρο 178 ΚΠΔ. Με τη συμπερίληψή της στον ελληνικό ΚΠΔ, δεν άλλαξε κάτι από το μέχρι πρότινος περιεχόμενό της, απλώς τονίστηκε η σημασία της και η ανάγκη ομοιόμορφης εφαρμογής της.⁶³

Σε σχέση με το τεκμήριο αθωότητας, αυτό προηγείται της αρχής *in dubio pro reo*. Το τεκμήριο αθωότητας βασίζεται στη σκέψη πως ο άνθρωπος που ζει και εργάζεται σε καθεστώς ελευθερίας συμπεριφέρεται κατ' αρχήν με νόμιμο τρόπο. Αυτό αποτελεί το γενικό κανόνα, με την έννοια πως εφόσον αποδειχθεί το αντίθετο, το τεκμήριο διασπάται. Στις περιπτώσεις που δεν επιβεβαιώνεται, αλλά ούτε ανατρέπεται, τότε εφαρμόζεται το τεκμήριο. Συμπερασματικά, καταλήγει κάποιος στο συμπέρασμα πως μεταξύ του τεκμηρίου αθωότητας και της αρχής *in dubio pro reo* υπάρχει σχέση αιτίου αιτιατού και πως η αρχή αυτή αποτελεί το βασικό πυρήνα του τεκμηρίου. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες έννοιες δεν ταυτίζονται μεταξύ τους καθώς ναι μεν αλληλοεπικαλύπτονται αλλά καταλαμβάνουν διαφορετικά χρονικά σημεία της ποινικής δίκης. Συγκεκριμένα, η αρχή *in dubio pro reo* έχει εφαρμογή τη στιγμή που η δικάζουσα σύνθεση καλείται αμέσως μετά το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας και των απολογιών να καταλήξει σε δικαστική κρίση. Αντιθέτως, το τεκμήριο αθωότητας διαπερνά όλες τις φάσεις της ποινικής διαδικασίας και έχει ευρύτερο πεδίο προστασίας από την αρχή *in dubio pro reo*.⁶⁴

---

⁶³ Σεβαστίδη Χ., Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του νέου ΚΠΔ (έννοια «βάρους απόδειξης» και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας), ΠοινΔικ 4/2019, 431 επ.

⁶⁴ Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ό.π., σελ. 212 – 213.

Η αμφιβολία κρίνεται στο πλαίσιο της ηθικής απόδειξης και ορίζεται ως η έλλειψη βεβαιότητας για την ύπαρξη ενοχής του κατηγορουμένου.⁶⁵ Επί της ουσίας η αμφιβολία είναι το στοιχείο αυτό που εμποδίζει τον δικάζοντα δικαστή να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου. Σε περίπτωση όμως που δεν κατόρθωσε από όλα τα εισφερθέντα αποδεικτικά μέσα να σχηματίσει ενδόμυχη πεποίθηση σχετικά με την ενοχή του κατηγορουμένου, τότε οφείλει ο δικάζων να απαλλάξει αυτόν από τις κατηγορίες λόγω αμφιβολιών.⁶⁶

Η αρχή *in dubio pro reo* εφαρμόζεται όταν υπάρχει αμφιβολία σχετικά με όλα τα στοιχεία του εγκλήματος, δηλαδή και αντικειμενικά αλλά και υποκειμενικά, όπως και – κατά την ορθότερη άποψη- για λόγους άρσεως του αδίκου, του καταλογισμού, της εξάλειψης του αξιοποιήσιμου,⁶⁷ της παραγραφής,⁶⁸ της έγκλησης,⁶⁹ των προϋποθέσεων γενικότερα της ποινικής δίκης,⁷⁰ ακόμη δε και για τις τυχόν αμφιβολίες σχετικά με το παραδεκτό του ασκηθέντος ενδίκου μέσου ερμηνεύονται υπέρ του κατηγορουμένου, σύμφωνα με τη δικονομική αρχή *in dubio pro reo*.⁷¹

Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου και η περιλαμβανόμενη σ' αυτό αρχή «*in dubio pro reo*» αποτελούν ειδικότερες εκφάνσεις της αξίωσης του κατηγορουμένου για μια δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ). Με αυτό το σκεπτικό επομένως, πέρα από την έλλειψη ειδικής και εμπειρστατωμένης αιτιολογίας, η εσφαλμένη εκτίμηση των

---

⁶⁵ Ζησιάδης Β., Η εφαρμογή της αρχής *in dubio pro reo* στα στάδια της ποινικής διαδικασίας, εκδ. Σάκκουλα, 47-49.

⁶⁶ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο της αθωότητας, ό.π., σελ. 179 –180.

⁶⁷ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο της αθωότητας, ό.π., σελ. 182 –187

⁶⁸ ΑΠ 1160/2017, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁶⁹ Χαραλαμπάκη Α., Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 111.

⁷⁰ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 705 · Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 221 επ.

⁷¹ ΑΠ 537/2005, ΠοινΧρον 2005/992, όπου έγινε δεκτό πως η από τον αρμόδιο Γραμματέα παράλειψη υπογραφής του επισυναπτόμενου στην έκθεση εγγράφου δεν επιτρέπεται να λειτουργήσει σε βάρος του μη έχοντος ευθύνη εκκαλούντος, δεδομένου ότι οποιαδήποτε αμφιβολία σχετικά με το παραδεκτό του ενδίκου μέσου λειτουργεί υπέρ του ασκήσαντος το ένδικο μέσο, σύμφωνα με την αρχή *in dubio pro reo*.

αποδεικτικών μέσων και η καταδίκη του κατηγορουμένου παρά την ύπαρξη αμφιβολιών θα σημαίνει παραβίαση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης ιδρύοντας τον αναιρετικό λόγο της απόλυτης ακυρότητας⁷² (άρθρα 171 παρ. 1 στοιχ. δ', 510 παρ. 1 στοιχ. Α' ΚΠΔ). Τούτο, διότι ο ποινικός δικαστής έχει βέβαια απόλυτη ελευθερία εκτιμήσεως της απόδειξης και σχηματισμού της δικανικής του πεποίθησης σύμφωνα και με την αρχή της ηθικής απόδειξης⁷³ (άρ. 177 ΚΠΔ), αλλά συγχρόνως αυτοπεριορίζεται από την υποχρέωση του για αιτιολόγηση της δικανικής του πεποίθησης και απόφασης, όντας υποχρεωμένος να προβαίνει σε πειστική αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων, ώστε το αποδεικτικό συμπέρασμα να αποτελεί σύνθεση όλων των προσαχθέντων κατά την αποδεικτική διαδικασία αποδεικτικών μέσων,⁷⁴ καταγράφοντας έτσι τη συλλογιστική πορεία που οδήγησε στη συγκεκριμένη

---

⁷² Φαρσεδάκη Ι., / Σατλάνη Χ., Η ελεύθερη αντικειμενική εκτίμηση των αποδείξεων και ο σχετικός λόγος αναίρεσης υπέρ του κατηγορουμένου, ΠοινΔικ 10/2012, 901.

⁷³ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 195 επ: «Με τον όρο «ηθική απόδειξη», εννοούμε κατ' ακρίβεια δύο πράγματα, δύο επιμέρους αρχές που διέπουν την ποινική απόδειξη: Α. Το απερίοριστο των αποδεικτικών μέσων, Β. Την ελεύθερη εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων από τον δικαστή («ηθική απόδειξη» *strict sensu*)». · του ίδιου, *Αιτιολογία και Αναιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 63 επ., κατά τον οποίο, «εκείνο το οποίο εκφράζεται με τη διάταξη του άρθρου 177 ΚΠΔ, είναι ότι ο δικαστής δεν δεσμεύεται πια από νομικούς κανόνες αποδείξεως, όντας ελεύθερος να αξιολογήσει τις αποδείξεις όπως κάθε φορά τους ταιριάζει, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησης του, η οποία δεν σημαίνει ότι η τελευταία μπορεί να υπαγορεύει «ότι της καπνίσει», ούτε όμως ότι η εκτίμηση των αποδείξεων ανατίθεται σε ένα είδος διακριτικής ευχέρειας του δικαστή. Η κρίση του δικαστή, πρέπει – αποδεδειγμένα, να ακολουθεί ένα σωστό επαγωγικό συλλογισμό, που αντισταθμίζει την απελευθέρωση από τις νομικές αποδείξεις. Η κατάργηση των νομικών αποδείξεων, δεν σημαίνει και – αποδεικτική αναρχία, καθότι κανόνες απόδειξης υπήρχαν και τότε, υπάρχουν και σήμερα. Η διαφορά έγκειται στην τότε περιοριστική απαρίθμηση των αποδεικτικών κανόνων, ενώ σήμερα, επειδή αναγνωρίζεται το απερίοριστο και η ανεξάντλητη ποικιλία τους, έχει ανατεθεί στο δικαστή ο εντοπισμός, η ακριβής, επί τη βάση των κανόνων της λογικής και της εμπειρίας, διατύπωση και βέβαια, η σωστή εφαρμογή τους». · του ίδιου, *Και Πάλι για την Αιτιολογία και τον Αναιρετικό Έλεγχο της Ποινικής Απόδειξης*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 481 επ., · έτσι και Δαλακούρα Θ., *Η Αιτιολόγηση των Ποινικών Αποφάσεων: Δικονομικό Θέσφατο ή Θεσμική Εγγύηση Ορθής Απονομής της Δικαιοσύνης*, ΝοΒ 2009, σελ. 2054 ως προς τη σημασία της αρχής της ηθικής απόδειξης, η οποία και μόνο αποδέσμευσε το δικαστή από την υποχρέωση να ακολουθεί νομικούς κανόνες απόδειξης. · Έτσι και Σορβατζιώτη Δ., *Η Ηθική Απόδειξη στα Πλαίσια της Νομιμότητας*, ΠοινΔικ 2014, σελ. 1093 επ.

⁷⁴ Κωνσταντινίδη Α., σε Κωνσταντινίδης Α. / Δαλακούρα Θ., *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 365 · Του ίδιου, *Ελεύθερη Εκτίμηση των Αποδείξεων – Ανέλεγκτη Περί Πραγμάτων Κρίση και ο Αναιρετικός Έλεγχος της Ποινικής Αιτιολογίας*, σε Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 614 επ. · Τριανταφύλλου Α., *Ο Αναιρετικός Έλεγχος της Αιτιολόγησης των Παρεμπιπτούσων Αποφάσεων*, ΠοινΔικ 2008, σελ. 500 επ. · Καρρά Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 686 επ · του ίδιου, *Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου*, 3ο Τεύχος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, γ' εκδ., 1990, σελ. 240 επ., · Τσουκαλά Κ., *Ποινική Δικονομία Α'*, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα 1936, σελ. 91 επ. · Ανδρουλάκη Ν., *Αιτιολογία και Αναιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 10, για την ισχύ του μοντέλου της αιτιολογημένης πεποίθησης ως προς την ποινική απόδειξη · Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων*, ΝοΒ 2000, σελ. 917 επ. · Παπαδαμάκη Α., *Η Δικανική Πεποίθηση και η Κοσμοθεωρία του Ποινικού Δικαστή*, ΠοινΧρ 2018, σελ. 657

απόφαση.⁷⁵ Όπως λέγεται, η αιτιολογία μπορεί να χαρακτηριστεί ως η «απολογία» του Δικαστή ενώπιον της κοινωνίας εν γένει.⁷⁶

Έτσι, στη απόλυτη ελευθερία κρίσης και αξιολόγησης των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, τίθεται ένα θεσμικό αντίβαρο στις τυχόν αρνητικές παρενέργειές της - κατά τα άλλα θεμιτής κατά το δίκαιο μας - υποκειμενικής πεποίθησης. Τούτο επιτυγχάνεται με την υπερνομοθετικώς κατοχυρωμένη αρχή της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων, η οποία αντισταθμίζει και εξισορροπεί την ελευθερία που παρέχεται στον δικαστή να κρίνει ελεύθερα και κατά συνείδηση,⁷⁷ προσδίδοντας τα εχέγγυα μιας δίκαιης δίκης.⁷⁸

Όπως παρατηρεί ο Ν. Ανδρουλάκης,⁷⁹ η ποινική απόφαση δεν είναι απλώς ένα «ναι» ή ένα «όχι» στην κατηγορία που αντιμετωπίζει ο εκάστοτε κατηγορούμενος · είναι κυρίως μια εξήγηση και θεμελίωση αυτού του «ναι» ή του «όχι», δηλαδή μια απόδειξη της συγκεκριμένης επιλογής. Έτσι, ο αποδεικνύων ποινικός δικαστής, επιτελώντας το κρίσιμο έργο της ουσιαστικής ποινικής απόδειξης, οφείλει να προσδιορίσει κατά πρώτων το αποδεικτικό αντικείμενο και έπειτα τα περιστατικά εκείνα που έχουν αποδεικτική αξία. Η φάση της απόδειξης ολοκληρώνεται με τη συγχώνευση των αποδεικτικών προτάσεων σε ένα αποδεικτικό ιστόρημα, καταδικαστικό ή απαλλακτικό για τον κατηγορούμενο.

Ιδιαίτερη σημασία για τον δικανικό συλλογισμό έχει το γεγονός ότι η επαφή της περιγραφόμενης σε έναν κυρωτικό κανόνα πράξης με το πραγματικό συμβάν δεν εκβιάζεται

επ. · του ίδιου, *Η Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων*, ΠοινΔικ 2014, σελ. 520 επ.

⁷⁵ Δέδε Χ., *Η Αναίρεσις Εν Τη Ποινική Δίκη*, Αθήναι Νοέμβριος 1966, σελ. 152 επ., κατά τον οποίο: «Η απόφαση οφείλει να πείθει ότι είναι προϊόν ορθής δικαστικής κρίσεως, ορθού δικανικού συλλογισμού. Δεδομένου ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δικαιούνται να ζητήσουν τον έλεγχο της ορθότητας της αποφάσεως δια των ενδίκων μέσων, η απόφαση δέον όπως είναι συντεταγμένη, ώστε να καθιστά δυνατό τον έλεγχο δια της λογικής της συνέπειας. Η δε λογική, επιδοκιμάζει εκείνες τις αποφάσεις, οι οποίες στηρίζονται σε σκέψεις αντικειμενικής - γενικής ισχύος. Τούτη την ισχύ έχουν μόνο οι καλώς αιτιολογημένες αποφάσεις».

⁷⁶ Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων*, ό.π., σελ. 929.

⁷⁷ Δέδε Χ., *Ποινική Δικονομία*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, θ' έκδ., Φεβρουάριος 1989, σελ. 64 · Παπαδαμάκη Α., *Ποινική Δικονομία*, ό.π., σελ. 570 · Δαλακούρα Θ. σε Κωνσταντινίδης Α. / Δαλακούρα Θ., *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 378.

⁷⁸ Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων*, ό.π., σελ. 920.

⁷⁹ Ανδρουλάκη Ν., *Η Ζήτηση και η 'Εύρεση' της Αλήθειας στην Ποινική Δίκη*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2017, σελ. 125.

αλλά υπακούει στις λογικά και πραγματολογικά προσφερόμενες εκδοχές, έτσι ώστε τα όποια κενά, κατ' εφαρμογή της αρχής *in dubio pro reo*, να μην οδηγούν σε αυστηρή αλλά στην επιεική κατεύθυνση.⁸⁰ Η εν λόγω αρχή, αποδίδει αφενός μεν την ερμηνευτική αντίληψη της αθώωσης αλλά και της επιεικέστερης καταδίκης του κατηγορουμένου, αφετέρου δε εξυπνοεί, ότι πρέπει να αποκλείονται αβασάνιστες αθωώσεις και παράλογες αποφάσεις.⁸¹

Την έλλειψη του βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη και την προαγωγή του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου και του αξιώματος *in dubio pro reo*, θωράκισε περαιτέρω ο νέος ΚΠΔ, με την προσθήκη των παραγράφων 2 και 3 στο άρθρο 178.⁸² Με τη νέα διάταξη επαναλαμβάνεται η ρύθμιση του άρθρου 239 § 2 ΚΠΔ και επεκτείνεται αυτή σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας,⁸³ επιβάλλοντας αντίστοιχες υποχρεώσεις για αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας σε όλους τους δικαστές και τους εισαγγελείς, ενώ παράλληλα τονίζεται με αρνητική διατύπωση ότι ο κατηγορούμενος δεν φέρει το βάρος της απόδειξης της αθωότητάς του και της αλήθειας των ισχυρισμών του. Επομένως, με τη νέα αυτή διάταξη τονίζεται ουσιαστικά και αποτυπώνεται για πρώτη φορά και σε νομοθετικό κείμενο αυτό που ήταν ανέκαθεν αυτονόητο στη θεωρία και νομολογία στο πλαίσιο του δικονομικού μας δικαίου: ότι δεν υφίσταται βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη και σε κάθε περίπτωση ο κατηγορούμενος ή ο ύποπτος δεν έχει υποχρέωση απόδειξης της αθωότητάς του

⁸⁰ Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 17

⁸¹ Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ό.π., σελ. 193 επ.

⁸² Ν. 4620/2019, ΦΕΚ Α' 96/11.6.19. Άρθρο 178. - Αποδεικτικά μέσα. Βάρος απόδειξης (Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ). «1. Στην ποινική διαδικασία επιτρέπεται κάθε είδος αποδεικτικών μέσων. Κυριότερα αποδεικτικά μέσα στην ποινική διαδικασία είναι: α) οι ενδείξεις· β) η αυτοψία· γ) η πραγματογνωμοσύνη· δ) η ομολογία του κατηγορουμένου· ε) οι μάρτυρες και στ) τα έγγραφα.

2. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα, που θεμελιώνουν την ενοχή ή κατατείνουν στην αθωότητα του κατηγορουμένου καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής. Ο κατηγορούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται υπέρ του. Οι δικαστές «και οι εισαγγελείς» είναι υποχρεωμένοι να ερευνούν με επιμέλεια κάθε στοιχείο ή αποδεικτικό μέσο που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια.

*** Οι λέξεις «και οι εισαγγελείς» της παρ.2 προστέθηκαν ως άνω με το άρθρο 7 παρ.24 Ν.4637/2019, ΦΕΚ Α 180/18.11.2019.

3. Οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου.»

⁸³ Αιτιολογική Έκθεση του Ν 4596/2019 (σελ. 8), σκοπός της νέας αυτής διάταξης είναι η διευκρίνιση ότι ο κανόνας του άρθρου 239 παρ. 2 ΚΠΔ εφαρμόζεται και στο στάδιο της διαδικασίας στο ακροατήριο.

ή της αλήθειας των ισχυρισμών του, αλλά ούτε και μπορεί να υποστεί οποιαδήποτε δυσμενή συνέπεια από μόνη την αδυναμία του να αποδείξει τους ισχυρισμούς του.

Το πραγματικό νόημα της νέας παραγράφου 2 του άρθρου 178 ΚΠΔ, είναι το πρώτον, ότι ο κατηγορούμενος ανεξάρτητα από το στάδιο της ποινικής διαδικασίας, δεν μπορεί να υποχρεωθεί να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται, με την έννοια ότι ο εισαγγελέας και οι δικαστές δεν επιτρέπεται να απορρίψουν τον ισχυρισμό ή να θεωρήσουν αναπόδεικτα τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται ο ύποπτος / κατηγορούμενος με μόνη αιτιολογία ότι αυτός δεν ανταποκρίθηκε στο (ούτως ή άλλως ανύπαρκτο, όπως ήδη αναφέρθηκε) βάρος απόδειξης της αλήθειας του ισχυρισμού του. Το βάρος της έρευνας φέρει το ίδιο το δικαστήριο.

Δεύτερον, η απόρριψη του ισχυρισμού ή η κρίση περί αβασιμότητας των πραγματικών περιστατικών που επικαλείται ο κατηγορούμενος είναι επιτρεπτή μόνο όταν δεν υπάρχει και δεν προσκομίζεται κανένα αποδεικτικό στοιχείο και όταν από τα υπάρχοντα στοιχεία στη δικογραφία δεν μπορεί να δημιουργηθεί εύλογη αμφιβολία στο δικαστήριο, η οποία, όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια, πρέπει να λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου. Επαναλαμβάνεται εδώ ότι μόνη η επίκληση από τον κατηγορούμενο/ύποπτο πραγματικών περιστατικών δεν υποχρεώνει το δικαστήριο και τον εισαγγελέα να δεχτούν ως βάσιμους τους ισχυρισμούς αυτούς, αν δεν επιβεβαιώνονται από το αποδεικτικό υλικό.

Τρίτον, η διατύπωση του άρθρου 178 ΚΠΔ σε συνδυασμό με τις σκέψεις της Αιτιολογικής Έκθεσης του Ν 4596/2019 πρέπει να εκληφθεί ως σαφής νομοθετική αποδοχή της σύγχρονης τάσης που διαμορφώνεται στον Άρειο Πάγο σε σχέση με την (αστικής προέλευσης) νομολογιακή κατασκευή των αυτοτελών ισχυρισμών και δέχεται ότι το δικαστήριο της ουσίας πρέπει να αιτιολογεί ειδικά και εμπεριστατωμένα (όχι μόνο τους αυτοτελείς ισχυρισμούς, αλλά) και τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς, δηλαδή όλα τα επιχειρήματα του κατηγορουμένου, που πρέπει να εξετάζονται κατά τρόπο

πραγματικό, διαφορετικά η απόφαση είναι αναίρετα για έλλειψη αιτιολογίας και λόγω απόλυτης ακυρότητας με βάση το άρθρο 6 § 1 ΕΣΔΑ. Όπως ορθά επισημαίνεται και στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν 4596/2019, «η νομολογιακή κατασκευή των αυτοτελών ισχυρισμών κινείται στο όριο της απαγόρευσης μετάθεσης βάρους απόδειξης στον κατηγορούμενο» και συνεπώς πρέπει πλέον να εγκαταλειφθεί. Αυτή είναι ουσιαστικά η σημαντική συμβολή του εδ. β΄ της παρ. 2 του άρθρου 178 ΚΠΔ στη σταδιακή εγκατάλειψη της κατασκευής των αυτοτελών ισχυρισμών, αφού υποχρεώνει το δικαστήριο να εξετάζει κάθε ισχυρισμό του κατηγορουμένου και να αποφαινεται επ' αυτών με ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία.⁸⁴

Ενόψει της έλλειψης βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη⁸⁵ (αποδεικνύουν είναι ο δικαστής)⁸⁶ σύμφωνα με τα παραπάνω και σύμφωνα με την αρχή *in dubio pro reo* και την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, αποκλείεται να αποβούν σε βάρος του κατηγορουμένου η αμφιβολία ως προς την ενοχή ή την αθωότητά του (αντικειμενικό βάρος απόδειξης). Ούτε όμως για βάρος απόδειξης του κατηγορουμένου, ως προς τις αρνητικές προϋποθέσεις του ποινικού κολασμού μπορεί να γίνει λόγος, γιατί και ως προς αυτές ισχύει

---

⁸⁴ Σεβαστίδη Χ., *Η Σημασία και η Λειτουργία του Άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του Νέου ΚΠΔ (Έννοια «Βάρους Απόδειξης» και Ενίσχυση Τεκμηρίου Αθωότητας)*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 431 επ.

⁸⁵ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 224 επ., κατά τον οποίο, όσον αφορά το υποκειμενικό βάρος απόδειξης, τούτο είναι έργο του φορέα της εκάστοτε σε κίνηση φάσης της ποινικής διαδικασίας – του εισαγγελέα (με τη βοήθεια των ανακριτικών υπαλλήλων) στην προκαταρκτική εξέταση και την προανάκριση, του τακτικού ανακριτή στην κύρια ανάκριση, του δικαστηρίου κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο · Σταμάτη Κ., *Η Έννοια και η Λειτουργία των Αυτοτελών Ισχυρισμών στην Ποινική Δίκη*, ό.π., σελ.71 επ. · Σεβαστίδη Χ., *Η Σημασία και η Λειτουργία του Άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του Νέου ΚΠΔ (Έννοια «Βάρους Απόδειξης» και Ενίσχυση Τεκμηρίου Αθωότητας)*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 431 επ.

⁸⁶ Ανδρουλάκη Ν., *Και Πάλι για την Αιτιολογία και τον Ανααιρετικό Έλεγχο της Ποινικής Απόδειξης*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 481 επ. · του ίδιου, *Αιτιολογία και Ανααιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ.2: Στην Ελληνική και γενικότερα στην ηπειρωτική Ευρωπαϊκή ποινική δίκη, αποδεικνύουν είναι κατά βάση ο ποινικός δικαστής, ως φορέας του διαγνωστικού καθήκοντος, της ζητήσεως της ουσιαστικής αλήθειας σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, επικουρούμενος από τον Εισαγγελέα, σε αντίθεση με την πολιτική δίκη, όπου αποδεικνύουν είναι ο ενάγων, σε ό,τι τον αφορά, ο ενιστάμενος εναγόμενος, αλλά και με την κλασική μορφή της αγγλοσαξονικής ποινικής δίκης, στην οποία επίσης αποδεικνύουν τα μέρη · Κ. Τσουκαλά, *Ποινική Δικονομία Α΄*, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήναι 1936, σελ. 179 επ. · Παπαδαμάκη Α., *Ποινική Δίκη: Η Ανάγκη Εξασφάλισης Αποτελεσματικής και Δίκαιης Δίκης*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 289 επ. · του ίδιου, *Η Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων*, ΠοινΔικ 2014, σελ. 520 επ.

το αξίωμα *in dubio pro reo*.⁸⁷ Τυχόν αμφιβολία του δικαστή για το εάν η πράξη τελέστηκε σε άμυνα, σε κατάσταση ανάγκης, εάν υφίστατο ανικανότητα προς καταλογισμό, εάν συντρέχει λόγος εξάλειψης του αξιοποίνου, ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων/ κωλυμάτων της ποινικής δίκης (λχ δεδικασμένο, έλλειψη έγκλησης), τη συνδρομή ή μη ελαφρυντικής περίπτωσης, το εάν υφίσταται αμφιβολία ως προς τη συνδρομή ή μη των όρων ενός προνομιούχου εγκλήματος ή διακεκριμένου εγκλήματος, θα πρέπει να άγουν σε αθωωτική απόφαση ή σε απόφαση εφαρμογής της ηπιότερης διάταξης (ενν. στα προνομιούχα ή διακεκριμένα αδικήματα), όπως συμβαίνει και με την ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη συνδρομή των θετικών προϋποθέσεων τέλεσης ενός εγκλήματος.⁸⁸

Η αθωωτική κρίση εκφράζει τον εξανθρωπισμό της λειτουργίας του ποινικού δικονομικού συστήματος και αποκαλύπτει το δικαιοκό σφυγμό του, ενώ η επιεικέστερη καταδίκη υποδηλώνει την λειτουργική αναφορά της αρχής αυτής στην παρεχόμενη κάθε φορά ζωντανή πραγματικότητα. Υπό τον όρο, βέβαια, ότι η αρχή αυτή δεν θα αντιμετωπίζεται με πληθωριακή ελαφρότητα αλλά με την επιβαλλόμενη υπευθυνότητα.⁸⁹ Γιατί «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου δεν σημαίνει εν αμφιβολία υπέρ του εγκληματίου»⁹⁰. Για να αποδώσει καρπούς αυτή η αντίληψη απαιτούνται δικαιοκή ευαισθησία και διαρκώς ασκούμενη συνείδηση. Ο φορμαλισμός παραμονεύει κάθε φορά που ο δικαστής παγιδεύεται σε εφευρημένες ήδη αποδεικτικές πρακτικές ή αυθαίρετες αναλογίες.⁹¹

---

⁸⁷ Ανδρουλάκη Ν., *Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος, Α' Τα Θεμέλια*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήναι – Κομοτηνή, 1982, σελ. 156, · του ίδιου, *Η Επιβίωση των «Ποινών Υπόνοιαν» Και ο Ακυρωτικός Έλεγχος της Τηρήσεως του Αξιώματος «Έν Αμφιβολία Υπέρ του Κατηγορουμένου»*, ΠοινΧρ 1974 (ΚΔ), σελ. 165 επ.

⁸⁸ Καρρά Α., *Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου*, 3^ο Τεύχος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, γ' έκδ., 1990, σελ. 94 επ. · Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 224 επ.

⁸⁹ Παπαδαμάκη Α., *Ζητήματα απόδειξης στα «εγκλήματα πλήθους», Υπεράσπιση*, 1996, σελ. 1357 επ., του ίδιου, *Ποινικό Δίκαιο και κράτος δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα – Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 71 επ.

⁹⁰ Ανδρουλάκη, *Περί της λεγόμενης «υπαλλακτικής καταδίκης»*, Ποινικά Μελέται, 1972, σελ. 319 επ.

⁹¹ Παπαδαμάκη Α., *Ποινική δικονομία*, ό.π., σελ. 5 επ.

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

Ι.Η δογματική θεμελίωση του τεκμηρίου αθωότητας

Ως προς τον εντοπισμό των θεμελίων του τεκμηρίου αθωότητας διαπιστώνεται διάσταση απόψεων. Έχουν εντοπιστεί πλείονες οπτικές υπό τις οποίες έχει ιδωθεί το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας πολλές από τις οποίες συγκλίνουν εν μέρει και άλλες είναι διαμετρικά αντίθετες μεταξύ τους. Μεταξύ των θέσεων που έχουν εκφραστεί παρουσιάζονται κατωτέρω οι πλέον διαδεδομένες.

Κατά μια άποψη,⁹² το τεκμήριο αθωότητας πηγάζει από την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ως εκ τούτου, η επιβολή ποινής συνιστά σημαντική προσβολή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, ενώ παράλληλα οδηγεί σε δυσμενή κοινωνικοηθική διάκρισή του. Ενόψει της υποχρέωσης της Πολιτείας να σέβεται και να μεριμνά για την συνταγματικά κατοχυρωμένη στο άρθρο 2 παρ. 1 Σ αξία του ανθρώπου, η προσβολή και συνακόλουθα η ανατροπή του τεκμηρίου οφείλει να αποτελεί επακόλουθο συγκεκριμένης καταδικαστικής κρίσης, η οποία έχει αποφανθεί καταφατικά περί της ενοχής του κατηγορουμένου. Αντίθετα, η επιβολή ποινής σε κάποιον χωρίς αποδεδειγμένη καταδίκη, κρίνεται αντισυνταγματική, ως αντικείμενη στην ανθρώπινη αξία.⁹³

---

⁹² Βλ. Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2η έκδοση, 1998 σελ. 55, Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 89· Δέδε Χ., Ποινική Δικονομία, σελ. 65, ο οποίος φρονεί ότι το τεκμήριο αθωότητας μπορεί να θεωρηθεί συνέπεια αφενός της αρχής της ισότητας και αφετέρου του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου.

⁹³ Χρυσόγονου Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, σελ.109 επ., «Από τη συστηματική θέση του άρ. 2 παρ. 1 Συντ., αλλά και από το περιεχόμενό του, προκύπτει ότι ο συντακτικός νομοθέτης αντιλαμβάνεται την αξία του ανθρώπου ως μια θεμελιώδη αρχή (βλ. και άρθρο 110 παρ. 1 Συντ.), το πεδίο εφαρμογής της οποίας δεν περιορίζεται στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αντίθετα η αρχή της αξίας του ανθρώπου, όπως άλλωστε και οι υπόλοιπες θεμελιώδεις αρχές των άρθρων 1 και 26 Συντ., μπορεί να έχει σημασία για την ερμηνεία και οποιασδήποτε άλλης συνταγματικής διάταξης, όπως βέβαια, κατά μείζονα λόγο και διατάξεων της κοινής νομοθεσίας. Πέρα από αυτό μπορεί να αποτελέσει, έστω και σε οριακές μάλλον περιπτώσεις απευθείας το κριτήριο για την αξιολόγηση της συνταγματικότητας μιας νομοθετικής ρύθμισης ή και μιας κοινωνικής συμπεριφοράς». Το τελευταίο υπογραμμισμένο σημείο μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, διότι άμεση συνέπεια της υιοθέτησης της θεμελίωσης του τεκμηρίου αθωότητας στην αρχή της προστασίας και του σεβασμού της ανθρώπινης

Κατά μια άλλη άποψη, η οποία επικρατεί κυρίως στη Γερμανική θεωρία⁹⁴ το τεκμήριο της αθωότητας συνδέεται με την αρχή της ενοχής. Η αρχή της ενοχής βρίσκεται συνταγματικό έρεισμα στα άρθρα 2 παρ. 1 Σ (ανθρώπινη αξία), 5 παρ. 1 (προσωπικότητα του ανθρώπου) και στο άρθρο 7 παρ. 1 Σ (αρχή της νομιμότητας). Η τελευταία αρχή επιτρέπει την επιβολή ποινής σε βάρος ενός προσώπου μόνο ως συνέπεια του καταλογισμού συγκεκριμένης άδικης πράξης στην ενοχή του. Αν δεν υπάρχει ενοχή, ποινική κύρωση σε βάρος του δράστη είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτη, πρακτικώς άσκοπη, ηθικώς αδικαίωτη και λογικώς αντιφατική,⁹⁵ η δε τυχόν ιδιαίτερη επικινδυνότητα του μόνο με μέτρο ασφαλείας (69 ΠΚ) μπορεί να αντιμετωπιστεί. Κατά συνέπεια απαιτείται πλήρης απόδειξη της ενοχής του δράστη στο πλαίσιο ενός δικαιοκρατικού συστήματος. Τα ως άνω όρια έρχεται να θέσει το τεκμήριο αθωότητας, οι απαγορεύσεις του οποίου καθίστανται «ανεπίδεκτες σχετικοποίησης», εξαιτίας αυτής ακριβώς της συνταγματικής φύσης της αρχής της ενοχής.⁹⁶

Τη διττή φύση⁹⁷ του τεκμηρίου αθωότητας ως ατομικού δικαιώματος και ταυτόχρονης διαδικαστικής εγγύησης, ενστερνίζεται η άποψη εκείνη, η οποία προτείνει ως συνταγματικό θεμέλιο του τεκμηρίου την αρχή του κράτους δικαίου⁹⁸ για δύο βασικούς λόγους: Ο πρώτος εδράζεται στην εκπεφρασμένη αμφιβολία σχετικά με την ικανότητα της αρχής του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας να αποτελέσει αυτόνομη πηγή ατομικών δικαιωμάτων. Η εν λόγω αρχή, πράγματι, διασαφηνίζει το νόημα της κατοχύρωσης των ατομικών δικαιωμάτων. Αυτά προστατεύονται ως αυτοσκοποί και όχι ως μέσα επίτευξης των σκοπών του κράτους. Ο δεύτερος λόγος άπτεται του χαρακτήρα του τεκμηρίου αθωότητας

αξιοπρέπειας, αποτελεί κατά τα παραπάνω ο άμεσος χαρακτηρισμός διατάξεων, οι οποίες το παραβιάζουν, (και) ως αντισυνταγματικό»

⁹⁴ βλ. Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 84, κατά τον οποίο: «η αρχή της ενοχής, αποτελεί πηγή του τεκμηρίου της αθωότητας, ενώ «εκλαμβάνεται ως απότοκος της συνταγματικής προστασίας της αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας του ανθρώπου (άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 Σ)». · Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 153.

⁹⁵ Μυλωνόπουλου Χ., Γενικό Μέρος Τόμος Ι, σελ. 576

⁹⁶ Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 105.

⁹⁷ Γιαννίδη Ι., Το τεκμήριο αθωότητας, Συνέδριο στην Κύπρο, σελ. 152.

⁹⁸ Δαλακούρα Θ., Ποινικό δικονομικό δίκαιο, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, 2012, σελ. 106.

ως «δικαστικού» ατομικού αγαθού. Πιο συγκεκριμένα, ενόψει της λειτουργίας του εντός της ποινικής διαδικασίας, το τεκμήριο αθωότητας αποκτά αυτό το χαρακτηριστικό γνώρισμα, το οποίο υποδεικνύει την αναζήτηση των συνταγματικών θεμελίων του ανάμεσα στις πιο άμεσα συναφείς συνταγματικές αρχές⁹⁹. Επομένως, το δικαστικής υφής δικαίωμα του τεκμηρίου αθωότητας συνδέεται τελικά με την αρχή του κράτους δικαίου, μια αρχή με έντονη σε κάθε περίπτωση παρουσία στις σχέσεις κράτους – πολίτη.

Σύμφωνα με την πλειονότητα¹⁰⁰ της νομολογίας του ΕΔΔΑ,¹⁰¹ το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία της δίκαιης δίκης όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Παράλληλα αποτελεί αυτόνομη εγγύηση ως προς αυτά που προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης υπό την έννοια ότι η προσβολή της είναι δυνατή ακόμη και αν οι υπόλοιπες αρχές τις δίκαιης δίκης έχουν γίνει σεβαστές στο πλαίσιο της εκκρεμούς διαδικασίας. Η συγκεκριμένη παραδοχή έχει ιδιαίτερη σημασία δεδομένου ότι στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία δε συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του 6 παρ. 2, δεν αποκλείεται να εξεταστεί η προσβολή του τεκμηρίου στο

---

⁹⁹ Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 125.

¹⁰⁰ Βλ. διότι υπήρξαν και περιπτώσεις, στις οποίες το τεκμήριο αθωότητας συνδέθηκε από το ΕΔΔΑ με την αρχή της ενοχής χωρίς, ωστόσο, να προκύπτει καταφανώς η λογική αλληλουχία σύνδεσης του τεκμηρίου αθωότητας με την αρχή της ενοχής, Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 106, όπου αναφέρεται στις αποφάσεις της 29ης-8-1997 στις υποθέσεις A.P., M.P., T.P., και E.L., R.L., J.O.-L. κατά της Ελβετίας (αριθμοί προσφυγών 19958/92 και 20919/92), στις οποίες κρίθηκε, πως η «τιμωρία του κληρονόμου ορισμένου προσώπου για αξιόποινη πράξη που αποδίδεται στον κληρονομούμενο αντίκειται στο τεκμήριο της αθωότητας» ` ακόμη βλ. την απόφαση Varvara κατά Ιταλίας της 29ης-10-2013 (αριθμός προσφυγής: 17475/09), η οποία εξέτασε το ζήτημα της ακυρότητας της κατάσχεσης περιουσίας του προσφεύγοντος, που έλαβε χώρα χωρίς προηγούμενη καταδίκη του και απόδειξη της ενοχής του.

¹⁰¹ Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ: Deweer κατά Βελγίου 27-2-1980, Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Kamasinski κατά Αυστρίας 19-12-1989, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας, 10-2-1995, Arrigo et Vella κατά Μάλτας 10-5-2005, Ismoilov κατά Ρωσίας 24-4-2008, Lizaso Azconobieta κατά Ισπανίας, 28-6-2011 · Στην υπόθεση Khodorkovskiy και Lebedev κατά Ρωσίας της 25ης-7-2013 (αριθμοί προσφυγών: 11082/06 και 13772/05) κρίθηκε, πως η τοποθέτηση των κατηγορουμένων εντός μεταλλικών κελιών κατά τη διάρκεια της δίκης δε χρήζει αξιολόγησης με βάση το τεκμήριο αθωότητας, μιας και συνιστά ταυτόχρονα παραβίαση των άρ. 6 παρ. 1 και 3 της ΕΣΔΑ, επί τη βάση των οποίων αξιολογήθηκε τελικά από το δικαστήριο. Επομένως, η παρεχόμενη από το τεκμήριο της αθωότητας προστασία, που θεωρείται επί μέρους πτυχή της δίκαιης δίκης, παρέλκει, ως έχουσα ταυτόσημο περιεχόμενο. Στην υπόθεση Lagardère κατά Γαλλίας της 12ης-4-2012 (αριθμός προσφυγής: 18851/07) αναφέρεται η εξής, συνήθης στη νομολογία του ΕΔΔΑ, φράση: «the principle of the presumption of innocence enshrined in paragraph 2 of Article 6 is one of the elements of the fair criminal trial that is required by paragraph 1 of that Article» (πρβλ υπόθεση Ilgar Mammadov κατά Αζερμπαϊτζάν της 22ας-5-2014, Shuvalov κατά Εσθονίας της 29ης-5-2012, Κυπριανού κατά Κύπρου της 27ης-1-2004, Virabyan κατά Αρμενία της 2ης-10-2002).

πλαίσιο του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.¹⁰² Ταυτόχρονα, το τεκμήριο αθωότητας λαμβάνεται υπόψη και ως στοιχείο της προσωπικότητας του κατηγορουμένου που σχετίζεται με την τιμή και την υπόληψη του.

Η πάγια άποψη του ΕΔΔΑ συνοψίζεται σήμερα στην θέση, πως το τεκμήριο της αθωότητας, ως πτυχή της αρχής της δίκαιης δίκης, περιλαμβάνει μια σειρά απαγορεύσεων προγνωστικών της ενοχής κρίσεων, οι οποίες έχουν ως αποδέκτες το σύνολο των δημοσίων λειτουργών. Κατά τη θέση του Δικαστηρίου, παραβίαση του τεκμηρίου υπάρχει στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία, χωρίς να έχει προηγουμένως αποδειχθεί η ενοχή¹⁰³ του κατηγορουμένου σύμφωνα με το νόμο,¹⁰⁴ μια δικαστική απόφαση που τον αφορά απηχεί την άποψη, ότι αυτός είναι ένοχος.¹⁰⁵ Δεν απαιτείται μια πανηγυρική διατύπωση περί ενοχής πριν την καταδίκη, αλλά αρκεί οποιαδήποτε δήλωση ή παραδοχή που να υποδηλώνει ότι το δικαστήριο ή ο δημόσιος λειτουργός θεωρούν ένοχο τον κατηγορούμενο.¹⁰⁶ Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για μια «διττή» απαγόρευση,¹⁰⁷ η οποία καταλαμβάνει αφενός τις δικαστικές αποφάσεις και τις δικαστικές πράξεις και αφετέρου δηλώσεις και πράξεις των υπόλοιπων δημοσίων λειτουργών πέραν των δικαστών.¹⁰⁸ Περιεχόμενό της συνιστά

---

¹⁰² Βλ. ΕΔΔΑ στις υποθέσεις: Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 5-7-2001 και στην Laska και Lika κατά Αλβανίας της 20-4-2010

¹⁰³ Θα πρέπει να σημειωθεί επιπρόσθετα ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται ότι νόμιμη είναι η απόδειξη της ενοχής η οποία πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου (Böhmer κατά Γερμανίας της 3-10-2002, παρ. 67), ενώ σύμφωνα με άλλες νομολογιακές προσεγγίσεις, νόμιμη απόδειξη της ενοχής υφίσταται μόνον εφόσον ο κατηγορούμενος άσκησε τα υπερασπιστικά του δικαιώματα (Minelli κατά Ελβετίας 25-3-1983, Nölkenbockhoff κατά Γερμανίας της 25-8-1987).

¹⁰⁴ νόμιμη καταδίκη σημαίνει αφενός καταδίκη με σεβασμό προς το τεκμήριο και αφετέρου καταδίκη εντός του χρονικού πλαισίου που το τελευταίο ισχύει και αναπτύσσει τη λειτουργία του

¹⁰⁵ Barbera, Messegue and Jabardo κατά Ισπανίας 6-12-1988, Erkol κατά Τουρκίας 19-4-2011 και Παραπονιάρης κατά Ελλάδος 25-9-2008

¹⁰⁶ Deweer κατά Βελγίου 27-2-1980, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας, 10-2-1995, Erkol κατά Τουρκίας 19-4-2011 και Παραπονιάρης κατά Ελλάδος 25-9-2008

¹⁰⁷ Κοτσαλή Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο – Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, σελ. 469.

¹⁰⁸ Χαρακτηριστικές είναι οι πιο πρόσφατες αποφάσεις του ΕΔΔΑ Ilgar Mammadov κατά Αζερμπαϊτζάν της 22ας-5-2014 (αρ. προσφυγής: 15172/13), Karaman κατά Γερμανίας της 27ης-2-2014 (αρ. προσφυγής: 17103/10) αλλά και οι παλιότερες Vulakh and others κατά Ρωσίας της 10ης-1-2012 (αρ. προσφυγής: 33468/03), Moshkov κατά Ρωσίας της 4ης-3-2010 (αρ. προσφυγής 28245/04) και Διαμαντίδης κατά Ελλάδος της 19ης-5-2005 (αρ.

οποιαδήποτε δήλωση ή παραδοχή των προσώπων αυτών, που υποδηλώνει την πεποίθησή τους περί ενοχής του κατηγορουμένου.¹⁰⁹ Αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτής της ευρείας σύλληψης είναι ότι το τεκμήριο αθωότητας δύναται να επεκτείνει την ισχύ του και σε αποφάσεις άλλων δικαιοδοτικών κλάδων, διοικητικών ως επί τω πλείστον.

II. Το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας

II.1. Η νοηματική απόδοση των εννοιών «τεκμήριο» και «αθωότητα»

II.1.1. Ο όρος «αθωότητα»

Ο όρος αθωότητα, ως καθίσταται προδήλως κατανοητό, αυτός ταυτίζεται με τη μη ενοχή του προσώπου. Δεδομένου ότι αντικείμενο και σκοπός της ποινικής δίκης είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, δηλαδή τόσο της ενοχής όσο και της αθωότητας του κατηγορουμένου, η τελευταία δεν αποτελεί ζητούμενο, αλλά τεκμαίρεται δεδομένη και ανατρέπεται μόνον εφόσον αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου.

προσφυγής: 71563/01), όπου γίνεται αναφορά και στις δύο παραπάνω πηγές παραβιάσεων του τεκμηρίου αθωότητας

¹⁰⁹ Βλ και την ΟΛΑΠ 8/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, η οποία έκρινε σύμφωνη προς το τεκμήριο αθωότητας την παραδοχή από το προπαρασκευαστικό βούλευμα του ΣυμβΕφ της ύπαρξης «αποχρωσών» (επαρκών) ενδείξεων ενοχής των κατηγορουμένων, οι οποίοι δεν είχαν απολογηθεί στο στάδιο της ανάκρισης, επειδή στην αιτιολογία του δεν περιεχόταν καμία πρόκριση περί ενοχής, παρά το γεγονός πως διέταξε τη διενέργεια συμπληρωματικής ανάκρισης, προκειμένου να ληφθούν οι απολογίες τους, αφού αυτή είχε ολοκληρωθεί με την έκδοση τυπικών κλήσεων από τον ανακριτή, και δεν παρέπεμπε τους κατηγορούμενους στο ακροατήριο. Αντίθετα, η μειοψηφία δέχθηκε, ότι η αιτιολογία του βουλεύματος παραβίαζε το τεκμήριο, διότι δεχόταν ακριβώς την ύπαρξη «αποχρωσών» και όχι απλών ενδείξεων ενοχής, συμπέρασμα στο οποίο μπορεί να καταλήξει κανείς μόνο μετά το πέρας της ανάκρισης και όχι κατά τη διαπίστωση της ανάγκης διενέργειας συμπληρωματικής ανάκρισης. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί, πως το Ε΄ Ποινικό Τμήμα του Αρείου Πάγου τάχθηκε υπέρ της αναίρεσης του συγκεκριμένου βουλεύματος με πλειοψηφία μιας μονάχα ψήφου (γι' αυτό και παραπέμφθηκε η υπόθεση στην Ολομέλεια), αφού όπως χαρακτηριστικά τονίζεται στην απόφασή του: «το Συμβούλιο που διατάσσει περαιτέρω ανάκριση δεν επιτρέπεται να ερευνήσει και αν υπάρχουν αποχρώσεις ενδείξεις ενοχής εις βάρος του κατηγορουμένου, αν δε πράξει τούτο, το βούλευμά του πάσχει από απόλυτη ακυρότητα κατά το άρθρο 171 αριθμ. 1 στοιχ. δ΄ Κ.Π.Δ., γιατί δεν έχουν τηρηθεί οι διατάξεις που καθορίζουν την υπεράσπιση του κατηγορουμένου, δοθέντος ότι: α) ο κατηγορούμενος καλείται να αντικρούσει την βαρύνουσα αυτόν κατηγορία, όχι όπως την απαγγέλλει ο ανακριτής, αλλά όπως τη δέχθηκε ως προς την ύπαρξή της το δικαστικό Συμβούλιο, β) με μια τέτοια παραδοχή του Συμβουλίου περιορίζεται, αν δεν εκμηδενίζεται, η ευχέρεια του ανακριτή, τουλάχιστον ως προς το θέμα της λήψεως ή μη για τον κατηγορούμενο περιοριστικών όρων μετά την απολογία του, και γ) με την παραδοχή αυτή "καθίσταται ουσιαστικώς κενή περιεχομένου η άσκηση από τον κατηγορούμενο του υπερασπιστικού του δικαιώματος, αφού το μέλλον να επιληφθεί και πάλι μετά τη για τυπικούς πλέον λόγους αναγκαία απολογία δικαιοδοτικό όργανο, ήτοι το ίδιο Συμβούλιο, έχει ήδη εκφράσει, ύστερα από εκτίμηση των αποδείξεων, την κρίση του ότι τον κατηγορούμενο βαρύνουν αποχρώσεις ενδείξεις ενοχής».

Π.1.2. Ο όρος «τεκμήριο»

Η λέξη «τεκμήριο» στην αρχαιοελληνική υποδήλωνε ένα βέβαιο σημείο, μια βέβαιη απόδειξη, κυρίως συλλογιστική, σε αντίθεση προς την απευθείας μαρτυρία. «Όταν εκείνο που ελέχθη νομισθεί ότι δεν είναι δυνατό ν' ανασκευασθεί, τότε λέμε ότι παρήχθη τεκμήριον ως κάτι τελειωτικώς αποδεδειγμένο», έγραφε ο Αριστοτέλης στη «Ρητορική» του. Το δε ρήμα «τεκμηριώ» ή (σήμερα:) «τεκμηριώνω», εσήμαινε ότι καταδεικνύω με βεβαιότητα μέσω τεκμηρίων. Έναντι αυτής της εννοίας του τεκμηρίου, η έννοια του νομίμου τεκμηρίου στη δικονομική θεωρία, ως κρίσεως εκ γνωστών περί αγνώστων, δηλαδή το ενέργημα της συναγωγής συμπερασμάτων από γνωστά πράγματα για άγνωστα, είναι προφανώς διαφορετική.¹¹⁰

Ο όρος «τεκμήριο» σήμερα, χρησιμοποιείται συνήθως για τη διατύπωση ενός αβέβαιου, μη αποδεδειγμένου ή μη πιστοποιημένου γεγονότος και εκφράζει την - προσωρινού ή μόνιμου χαρακτήρα - υιοθέτηση μιας κατάστασης ή μιας σχέσης μεταξύ των υπαρκτών ενδείξεων και του αντικειμένου του τεκμηρίου ως πραγματικής (: πραγματικά τεκμήρια).¹¹¹ Τα πραγματικά τεκμήρια αντιπαραβάλλονται με τα, διαμορφωμένα στη νομική επιστήμη, «νομικά τεκμήρια», αυτά δηλαδή, το αντικείμενο και την εφαρμογή των οποίων επιβάλλει ένας κανόνας δικαίου.

Εξετάζοντας τη φύση των τεκμηρίων, κατά πόσον δηλαδή πρόκειται για νομικούς κανόνες ή για κανόνες κατανομής του βάρους απόδειξης, καταλήγουμε στον αβέβαιο χαρακτήρα της διάρθρωσης των τεκμηρίων ως κανόνων δικαίου.¹¹² Ο προσανατολισμός του τεκμηρίου αθωότητας διαφέρει από τον αντίστοιχο άλλων νομικών τεκμηρίων. Δεν παράγει κάποια «νομική βεβαιότητα» σχετικά με τη συνδρομή του αντικειμένου του, ήτοι την

¹¹⁰ Βασιλακόπουλου Π., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠoinΔικ 2017, σελ. 15 επ.

¹¹¹ Μπαμπινιώτη Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, στην ερμηνεία των λέξεων «τεκμαίρομαι, τεκμήριο».

¹¹² Βασιλακόπουλου Π., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠoinΔικ 2017, σελ. 15 επ.

αθωότητα του κατηγορουμένου, εξαιτίας απλώς της ύπαρξης υπονοιών ενοχής στο πρόσωπό του. Η αθωότητα, ως ανελαστικό μέγεθος, δεν είναι δεκτική σχετικοποιήσεων. Η μετάπτωση από την κατάσταση της αθωότητας στην κατάσταση της ενοχής οδηγεί στην ολοκληρωτική ανατροπή της. Κατά συνέπεια, το τεκμήριο αθωότητας είναι μαχητό. Άλλωστε γι' αυτό το λόγο αναφερόμαστε σε τεκμήριο αθωότητας και όχι «τεκμήριο μη ενοχής», καθώς οι υπόνοιες ή ενδείξεις ενοχής, που αποτελούν προστάδιο αυτής, θέτουν υπό αμφισβήτηση την αθωότητα του κατηγορουμένου ή του υπόπτου. Επομένως, τόσο η ενοχή όσο και οι υπόνοιες αυτής οφείλουν να προκύπτουν από το αποδεικτικό υλικό, που έχει στη διάθεσή του το αρμόδιο δικαστικό όργανο.

Ωστόσο, αν με τη λέξη «τεκμήριο» υποδηλώνεται η βεβαία και αναντίρρητη απόδειξη, όπως ήθελε ο Αριστοτέλης, τότε το μαχητό τεκμήριο δε μπορεί να είναι τεκμήριο εξ ορισμού. Τεκμήριο, όμως, με την ίδια σημασία δεν μπορεί να είναι ούτε το νόμιμο αμάχητο, επειδή τούτο αποτελεί κατ' ουσίαν κανόνα δικαίου και όχι μέσον ή συλλογιστική αποδείξεως.¹¹³

Είναι προφανές, ότι το τεκμήριο αθωότητας, όπως ορίζεται π.χ. στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, δεν μπορεί να ενταχθεί σε καμία από τις παραπάνω έννοιες του τεκμηρίου. Όσο και αν ακούγεται παράδοξο, φαίνεται, με λίγα λόγια, ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν είναι τεκμήριο. Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί μια υποχρεωτική, πλην ανατρέψιμη (μαχητή), αφετηριακή παραδοχή, μία αφετηριακή υπόθεση, επί της οποίας εδράζεται και από την οποία απορρέει ένας κανόνας δικαίου, που απαγορεύει την αντιμετώπιση ή και τη μεταχείριση ενός προσώπου, που διώκεται ποινικά —πολλώ μάλλον που δεν διώκεται— ως ενόχου, για μια πράξη για την οποία η ενοχή του δεν έχει αποδειχθεί μέσω μιας ολοκληρωμένης ποινικής διαδικασίας. Το τεκμήριο αθωότητας δεν συνιστά ούτε κρίση εκ γνωστών περί αγνώστων,

---

¹¹³ Βασιλακόπουλου Π., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ 2017, σελ. 15 επ.

όπως τα νόμιμα μαχητά τεκμήρια, ούτε απόδειξη της αθωότητας του προσώπου. Συνιστά μια διαψεύσιμη υπόθεση που οφείλει να εκλαμβάνεται και να ισχύει ως αληθής, μέχρι να διαψευστεί κατά ορισμένη διαδικασία. Ενώσω δεν έχει επέλθει η νόμιμη απόδειξη της ενοχής, επιβάλλει ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς έναντι του υπό κρίσιν του προσώπου.¹¹⁴

Έτσι, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος και μοναδικός τρόπος να ανατραπεί αυτό είναι η αιτιολογημένη κατάφαση της ενοχής, η οποία στηρίζεται στην νόμιμη εισαγωγή και αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων που τέθηκαν ενώπιον του δικαστηρίου.¹¹⁵ Εν ολίγοις, περιεχόμενο του τεκμηρίου του είναι η απαγόρευση της πρόωρης μεταχείρισής του κατηγορουμένου ως ενόχου ή πιθανού ενόχου επί της κατηγορίας. Χαρακτηριστικά επισημαίνεται¹¹⁶ ότι *«αυτό που περιγράφεται ως τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη ... είναι ο κανόνας πως η μετάβαση από την αποδοχή της αθωότητας στην απόδοση της ενοχής ή της υπόνοιας δε γίνεται βάσει αφηρημένων (διαδικαστικών) κανόνων, αλλά προϋποθέτει την in concreto εξέταση και αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων. Όσο ακόμα δεν έχει γίνει τέτοια εξέταση καθώς και στις περιπτώσεις που η εξέταση αυτή αποβαίνει αρνητική, ο κατηγορούμενος θεωρείται αθώος, χωρίς η αθωότητά του να έχει αποδειχθεί»*.

Π.2. Οι απορρέουσες και εξειδικεύουσες το τεκμήριο αθωότητας γενικές αρχές

Ιδιαίτερος χρήσιμα για την αποσαφήνιση του περιεχομένου του τεκμηρίου αθωότητας, λόγω της έλλειψης σαφούς ορισμού της έννοιας του,¹¹⁷ είναι τα πορίσματα του 12ου Διεθνούς

---

¹¹⁴ Βασιλακόπουλου Π., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ 2017, σελ. 15 επ.

¹¹⁵ Βλ άλλωστε και το γεγονός ότι κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ παραδοχή, πως το βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου φέρει η κατηγορούσα αρχή. Ενδεικτικές είναι οι αποφάσεις Melich και Beck κατά Τσεχίας της 24-7-2008, Lavents κατά Λετονίας της 28-11-2002.

¹¹⁶ Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 153

¹¹⁷ Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, σελ. 3, Ι. Ανδρουλάκη, Κριτήρια της δίκαιης ποινικής δίκης, σελ. 102. · Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 86,

Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου,¹¹⁸ μέσω των οποίων επιχειρείται η κατανόησή του μέσω άλλων ειδικότερων αρχών, οι οποίες το συναποτελούν.

Συγκεκριμένα, λοιπόν, το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας συντίθεται από τις παρακάτω αρχές:

- i. Κανένας δε μπορεί να καταδικασθεί ή να κηρυχθεί ένοχος, αν δεν έχει δικασθεί σύμφωνα με το νόμο και ύστερα από μια νόμιμη δικαστική διαδικασία.¹¹⁹
- ii. Καμία ποινή ή άλλη ανάλογη κύρωση δε μπορεί να επιβληθεί σε βάρος προσώπου, εφόσον η ενοχή του δεν έχει απαγγελθεί σύμφωνα με τους τύπους, που προβλέπει ο νόμος.¹²⁰
- iii. Κανένας δε μπορεί να υποχρεωθεί να αποδείξει την αθωότητά του.
- iv. Η αμφιβολία είναι πάντοτε υπέρ του κατηγορουμένου.¹²¹

Στα ανωτέρω, θα πρέπει να προσθέσουμε και το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση.

Η σχέση μεταξύ του δικαιώματος στην μη αυτοενοχοποίηση και του τεκμηρίου αθωότητας έχει απασχολήσει τη θεωρία καθώς και το ΕΔΔΑ. Μια μερίδα της θεωρίας διατυπώνει μάλιστα την άποψη¹²² ότι το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση, όπως και το δικαίωμα σιωπής, απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι το τεκμήριο αθωότητας είναι εκείνο που αποδυναμώνεται ή και καταλύεται, όταν ο κατηγορούμενος εξαναγκάζεται σε κατάθεση γεγονότων ή γενικότερα σε ενεργητική σύμπραξη στην ποινική δίκη που διεξάγεται σε βάρος του. Προστατεύει δε τον κατηγορούμενο και από τον έμμεσο εξαναγκασμό του σε αυτοεπιβάρυνση, με την έννοια της απαγόρευσης της αξιοποίησης της

---

¹¹⁸ Πορίσματα του XII Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου, ΠοινΧρ Λ'(1980), σελ. 189 επ.. 59

¹¹⁹ Βλ. «δικαίωμα δικαστικής προστασίας».

¹²⁰ Βλ. «αρχή της ενοχής» / «αρχή της νομιμότητας».

¹²¹ Βλ. «in dubio pro reo».

¹²² Βλ. σχετικά *Ανδρουλάκη Ι*, ό.π., σελ. 20 επ, *Αλεξιάδη*, ΕΕυρΔ 1986, σελ. 52. Το τεκμήριο αθωότητας σφραγιστικά με άλλες αρχές επικαλούνται και οι *Δαλακούρας Θ.*, Αρμ 1989, σελ. 52, *Μπάκας*, Η προδικασία της ποινικής δίκης 1995, σελ. 81.

σιωπής του ως ένδειξης ενοχής. Για το λόγο αυτό μάλιστα, ασκείται και κριτική¹²³ στο ΕΔΔΑ, επειδή δεν εξετάζει τα δικαιώματα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης υπό το πρίσμα της παρ. 2 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.¹²⁴

Εκ των ανωτέρω παραδοχών, οι οποίες αποτελούν απαύγασμα συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και αρχών, επιβεβαιώνεται ο χαρακτήρας αυξημένης ισχύος που διατηρεί το τεκμήριο αθωότητας στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

II.3. Διάκριση του τεκμηρίου αθωότητας από την αρχή in dubio pro reo

Το τεκμήριο αθωότητας και η αρχή in dubio pro reo (αρχή περί αμφιβολιών), φαίνεται, εκ πρώτης όψεως να κινούνται παράλληλα προς την ίδια κατεύθυνση: Την απόλυτη προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου του κεντρικού δηλ. προσώπου της ποινικής διαδικασίας. Παρ' ότι έχουν κοινό δογματικό υπόβαθρο και εξυπηρετούν έναν κοινό σκοπό, στην πραγματικότητα είναι «κάτι διαφορετικό» μεταξύ τους. Κυρίως ως προς την έκταση και το χρόνο ισχύος τους. Σαφώς, η αρχή in dubio pro reo εμπεριέχεται στον κεντρικό πυρήνα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου,¹²⁵ αποτελώντας ουσιαστικά τις πλέον ουσιώδεις εκφάνσεις του, κυρίως δε της υποχρέωσης του δικαστηρίου να στοιχειοθετεί την ενοχή του κατηγορουμένου επί του αποδεικτικού υλικού, το οποίο έχει στην διάθεσή του.

Έπειτα από την αξιολόγηση του αποδεικτικού υλικού υπάρχουν δύο ενδεχόμενα: Το πρώτο είναι να αποδεικνύεται η ενοχή του δράστη, κατά τρόπο που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης, οπότε το δικαστήριο προχωρά στην έκδοση καταδικαστικής απόφασης. Το δεύτερο είναι αυτή να διαψεύδεται ή να μην αποδεικνύεται πλήρως. Τόσο στην περίπτωση της διαπίστωσης της αθωότητας του κατηγορουμένου όσο και στην περίπτωση μη απόδειξης

---

¹²³ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., ό.π., σελ. 23, Μυλωνά, ΠοινΛ 2001, σελ. 705.

¹²⁴ Τσόλκα Ο., Το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας – Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ΠοινΧρ ΝΔ (2004), σελ. 97 επ.

¹²⁵ Σπούλου Κ., In dubio pro reo ως βασικό αξίωμα που διαπνέει την τελική δικανική κρίση και η σχέση του με άλλες θεμέλιες αρχές του ποινικού δικαίου*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 699 επ. · Ανδρουλάκη Ν. ό.π., σελ. 221. · Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 86

της ενοχής του, το δικαστήριο υποχρεούται να εκδώσει αθωωτική απόφαση! Ακριβώς αυτή η υποχρέωση για έκδοση αθωωτικής απόφασης, όταν δεν αποδεικνύεται η ενοχή του κατηγορουμένου, χωρίς ταυτόχρονη υποχρέωση για θετική απόδειξη της αθωότητάς του, αποτελεί τη συνέπεια της υιοθέτησης της αρχής περί αμφιβολιών.¹²⁶ Κάθε αμφιβολία του δικαστικού προσώπου στο πλαίσιο εξέτασης ενός ζητήματος στην ποινική διαδικασία, από την έναρξή της με τη κίνηση της ποινικής δίωξης μέχρι την κρίση περί ενοχής ή μη, την κατάφαση ελαφρυντικών, την αποδοχή λόγου άρσης του αδίκου ή του καταλογισμού (πρέπει να) διέπεται από το αξίωμα *in dubio pro reo*.

Ειδικότερα, ως προς τη διάκριση των δύο όρων, θα πρέπει να σημειωθεί πως το τεκμήριο αθωότητας διαπνέει ολόκληρη την ποινική διαδικασία: Είτε την προδικασία είτε όμως και αυτή την κύρια διαδικασία. Περαιτέρω επηρεάζει ακόμα και τα στάδια που ακολουθούν την έκδοση της κύριας αποφάσεως, όταν πλέον καθίσταται αναγκαία η άσκηση ένδικων μέσων, από τον, μόλις, καταδικασθέντα όχι όμως, άνευ τινός, δίχως ανασταλτικό αποτέλεσμα. Εν κατακλείδι, «το τεκμήριο αθωότητας επιβάλλει την διενέργεια μιας δίκαιης, με πραγματικά δικανική μορφή δίκης, που μόνη αυτή (ύστερα από την απόληξή της σε αμετάκλητη καταδίκη) μπορεί να οδηγήσει στο οριστικό ξεπέρασμά του». Απ' την άλλη πλευρά, η αρχή *id est* έχει εφαρμογή όχι σε κάθε στάδιο της ποινικής προδικασίας αλλά ούτε και αυτής της κύριας διαδικασίας αλλά στο πλέον κρίσιμο τέτοιο που δεν είναι άλλο από την έκδοση της οριστικής δικαστικής κρίσεως.

Βέβαια, όταν κάνουμε λόγο για οριστική κρίση δεν εννοούμε μόνο το στάδιο αυτό κατά το οποίο το ποινικό δικαστήριο εξάγει την «τελειωτική» του απόφαση επί της υποθέσεως που

---

¹²⁶ Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία, σελ. 560, «επειδή και στις δύο περιπτώσεις το αποφατικό – διατακτικό είναι το ίδιο («κηρύσσει αθώο») είναι δικαιολογητικά (αλλά και ηθικά) επιβεβλημένο στο αιτιολογικό να εξαιρείται η αποδεδειγμένη αθωότητα σε σχέση με τη συχνά μετέωρη (και απαξιωτική) αθώωση «λόγω αμφιβολιών». Έτσι και Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 1994, σελ. 393, υποσημ. 104).

διεξήχθη ενώπιόν του αλλά και αυτά που προηγούνται του τελευταίου τούτου, εντασσόμενα στο στάδιο της προδικασίας. Απλώς, η ως άνω αρχή, ενώ κατά το στάδιο της κύριας διαδικασίας, κυριολεκτικά δηλ. κατά την ακροαματική διαδικασία στο ακροατήριο του ποινικού δικαστηρίου, αναφέρεται στη μη προϋπαρξη ικανών αδιαμφισβήτητων αποδεικτικών στοιχείων τέτοιων που, απόλυτα τεκμηριωμένα, επιτρέπουν την καταδίκη του κατηγορουμένου, εν τούτοις στο στάδιο της οριστικής κρίσεως στην προδικασία αναφέρεται στη μη αδιαμφισβήτητη ύπαρξη εκείνων των «επαρκών ενδείξεων ενοχής» – τέτοιων που αρκούν για την παραπομπή του τελευταίου ενώπιον του ποινικού ακροατηρίου.¹²⁷

Έτσι, κατά τον Ανδρουλάκη¹²⁸ το αξίωμα *in dubio pro reo* ανήκει στους κανόνες εφαρμοστέου δικαίου (*Rechtsanwendung*). Συγκεκριμένα, όπως ακριβώς λειτουργούν οι κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, το εν λόγω αξίωμα υποδεικνύει ποιος κανόνας μεταξύ των περισσότερων που διεκδικούν εφαρμογή, προσήκει να εφαρμοστεί στην υπό κρίση περίπτωση. Αν για παράδειγμα ο εκάστοτε εφαρμοστής του δικαίου τελεί σε αμφιβολία κατά πόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να εφαρμοστεί ένας λόγος άρσης του αδίκου, το αξίωμα *in dubio pro reo* υποδεικνύει την κατάφαση της συνδρομής του. Το αξίωμα *in dubio pro reo* ανήκει στους κανόνες του ουσιαστικού δικαίου με την παράβασή του να ιδρύει τον αντίστοιχο λόγο αναίρεσης (510 παρ. 1 στοιχ. Ε' ΚΠΔ και 484 παρ. 1 στοιχ Β' ΚΠΔ).

Ο κανόνας *in dubio pro reo*, επομένως, επιτελεί στο δικονομικό εκείνο στάδιο ρόλο ασφαλιστικής δικλείδας και διασφαλίζει αφενός τη σύμφωνη προς το Σύνταγμα μεταχείριση του κατηγορουμένου και αφετέρου την αντικειμενική λειτουργία της δικαιοσύνης.¹²⁹

---

¹²⁷ Σπούλου Κ., *In dubio pro reo* ως βασικό αξίωμα που διαπνέει την τελική δικανική κρίση και η σχέση του με άλλες θεμέλιες αρχές του ποινικού δικαίου*, ΠονΔικ 2019, σελ. 699 επ.

¹²⁸ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 2012, σελ. 220.

¹²⁹ Ανδρουλάκης Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 1994, σελ. 180 επ.

III. Η φύση του τεκμηρίου αθωότητας

III.1. Ο προβληματισμός

Ο καθορισμός της φύσης του τεκμηρίου αθωότητας αποτελεί επίσης ένα από τα δυσχερή δογματικά ζητήματα της εν γένει προβληματικής. Ο Ρήγος¹³⁰ χαρακτηρίζει το τεκμήριο αθωότητας «βασική αρχή». Κατά τον Ι. Ανδρουλάκη¹³¹ το τεκμήριο λειτουργεί ως μια «γενικότερη ρήτρα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Στα συγγράμματα των προηγούμενων αιώνων, οι συνηγορούσες και κατευθυνόμενες προς την κατοχύρωση ενός status τεκμαιρόμενης αθωότητας του κατηγορουμένου ρυθμίσεις, είχαν τον χαρακτήρα κανόνων απόδειξης ή κανόνων ρυθμιστικών της κατανομής του βάρους απόδειξης.¹³² Αντίθετα, στις μέρες μας, κυρίαρχοι πόλοι επί του συγκεκριμένου ζητήματος είναι δύο: η θεώρησή του είτε ως δικαιώματος του κατηγορουμένου είτε ως ρυθμιστικής της δικονομίας αρχής, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη περί διττής φύσης του τεκμηρίου.

III.2. Οι διατυπωθείσες απόψεις

Ο Αλεξιάδης¹³³ υπογράμμισε τον χαρακτήρα του τεκμηρίου αθωότητας ως δικαιώματος, όπως αυτό προκύπτει από το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Παράλληλα υποστήριξε ότι δε πρέπει να αναχθεί σε γενική αρχή του δικαίου διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος λειτουργίας του σε βάρος του κατηγορουμένου.¹³⁴

---

¹³⁰ Ρήγου Γ., Το τεκμήριο της αθωότητας, Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων εγκληματικών πράξεων ` τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος», ΠοινΧρον ΜΒ (1992), σελ. 625

¹³¹ Ανδρουλάκη Ι., Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, ό.π., σελ. 19

¹³² Πρωτόπαλπα, ό.π., σελ. 208 επ., Κάβουρα, ό.π., σελ. 143 επ..

¹³³ Κοτσαλή, ό.π., σελ. 471-472, υποσημ. 19, Κάβουρα, ό.π., σελ. 109, οι οποίοι παραπέμπουν σε Αλεξιάδη, Ανακριτική, σελ. 19 επ. και στον ίδιο, Το τεκμήριο αθωότητας – Συνέδριο στην Κύπρο, σελ. 104 επ.)

¹³⁴ Τριανταφύλλου Α., ό.π. σελ 471-472, υποσ. 19 και 20, ο συγγραφέας κατέληξε στη συγκεκριμένη άποψη εκ των υστέρων, καθώς, αρχικά είχε ταχθεί υπέρ της θεώρησής του ως «εγγύησης υπέρ του κατηγορουμένου».

Σύμφωνα με την άποψη του Κάβουρα,¹³⁵ το τεκμήριο της αθωότητας, ως έκφραση των αρχών του κράτους δικαίου και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ως θεσμός που συναντάται σε έννομες τάξεις ανά τον κόσμο, συνιστά μια γενική αρχή του ποινικού δικονομικού δικαίου. Συναφώς, κατά τον Αναγνωστόπουλο το τεκμήριο ανήκει στους συνταγματικούς κανόνες δικαίου ενόψει της αυξημένης τυπικής ισχύος της ΕΣΔΑ.¹³⁶ Συναφώς, η νέα Οδηγία 343/2016, κατά την ελληνική της απόδοση, αντιμετωπίζει το τεκμήριο αθωότητας ως κάτι παραπάνω ή κάτι διαφορετικό από δικαίωμα. Φαίνεται να το αντιμετωπίζει ως αρχή.¹³⁷

Κατά την άποψη του Σισιλιάνου,¹³⁸ το τεκμήριο αθωότητας, ως θεμελιώδη αρχή της ποινικής δίκης και αναπόσπαστο στοιχείο της δίκαιης δίκης, όπως αυτή καθιερώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, αποτελεί «πρωταρχικά μια διαδικαστική εγγύηση». Παράλληλα, αντιλαμβάνεται το τεκμήριο της αθωότητας, ως στοιχείο της τιμής, της υπόληψης και εν γένει της προσωπικότητας του κατηγορουμένου.

Π.3. Η νομολογία του ΕΔΔΑ

Η νομολογία του ΕΔΔΑ, αντιλαμβάνεται το τεκμήριο αθωότητας ως διττής φύσης κανόνα: τόσο ως διαδικαστικής εγγύησης υπέρ του κατηγορουμένου όσο και ως ατομικού δικαιώματος του τελευταίου.¹³⁹ Τούτο είναι και το ορθό, καθότι όλες οι διατυπωθείσες θέσεις προκύπτουν, με διαφορετική επιχειρηματολογία η καθεμιά τους, από το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Τούτο διότι, ενόψει του γεγονότος πως η ΕΣΔΑ κατοχυρώνει εν γένει ανθρώπινα δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες, η ένταξη του τεκμηρίου αθωότητας στο άρ. 6 παρ. 2

---

¹³⁵ Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 109.

¹³⁶ ΝοΒ 31, 777.

¹³⁷ Η υιοθέτηση αυτής της θέσης έχει τις βάσεις της στη νομολογία του ΕΔΔΑ, αφού στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4596/2019 για το ζήτημα της νομικής φύσης του τεκμηρίου γίνεται ρητή αναφορά στην απόφαση Κώνστας κατά Ελλάδας της 24.05.2011, παρ. 27.

¹³⁸ Σισιλιάνου Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρον, σελ 301.

¹³⁹ Έτσι και Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 471.

αυτής, μοιάζει να του προσδίδει ακριβώς τον χαρακτήρα ατομικού δικαιώματος. Περαιτέρω, ο διαχωρισμός του από τα υπόλοιπα δικαιώματα της παρ. 3 του άρ. 6 της ΕΣΔΑ, ο ρόλος του ως διαμορφωτικού της ουσίας αλλά και της μορφής της ποινικής δίκης κανόνα και, τέλος, η άποψη, πως στο κείμενο της ΕΣΔΑ αποτυπώθηκαν και οι επικρατούσες στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοϊκές αρχές, αποτελούν ενδείξεις του χαρακτήρα του ως γενικής αρχής.

Πράγματι, το τεκμήριο αθωότητας κατά την αντικειμενική του όψη αποτελεί μια γενική αρχή της ποινικής διαδικασίας, ή με άλλους λόγους μια διαδικαστική εγγύηση υπέρ του κατηγορουμένου. Παράλληλα το τεκμήριο αθωότητας έχει και μια έτερη πτυχή ως ένα υποκειμενικό διαδικαστικό δικαίωμα του κατηγορουμένου με ευρύτερη ρυθμιστική εμβέλεια καθώς δεν αποσκοπεί μόνο στην προστασία των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, αλλά και στη διαφύλαξη της τιμής και της αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου. Επιχείρημα της παρούσας θέσης αποτελεί η γραμματική διατύπωση του άρθρου 14 παρ. 2 ΔΣΑΠΔ, που αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα του κατηγορουμένου να τεκμαίρεται αθώος (right to be presumed innocent).¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 471.

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΤΟ ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

I. Τα δεσμευόμενα από το τεκμήριο αθωότητας πρόσωπα

I.1. Οι Δικαστικοί Λειτουργοί

Με δεδομένη την εφαρμογή του τεκμηρίου σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, ήδη πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης και μέχρι την αμετάκλητη περάτωσή της, προφανές είναι πως στον παραπάνω κύκλο συμπεριλαμβάνονται κατά κύριο λόγο οι ποινικοί δικαστές. Το διευρυμένο όμως πεδίο εφαρμογής του, οδηγεί στη κατάφαση της δέσμευσης όλων των δικαστικών και διοικητικών οργάνων με αποκλειστική ή από κοινού αποφασιστική και οιοσδήποτε δικαιοδοτική αρμοδιότητα, που μετέχουν στα εκάστοτε δικονομικά στάδια.

Καθίσταται αυτονόητο ότι η επεκτατική ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας, ενόψει της όπως προελέχθη διευρυμένης ισχύος του, καλύπτει και κάθε έτερο φορέα κρατικής λειτουργίας, ανεξάρτητα από την άσκηση δικαιοδοτικών ή μη καθηκόντων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Εδώ εμπίπτουν κρατικοί αξιωματούχοι (Πρωθυπουργοί, μέλη της Κυβέρνησης) αλλά και οι αστυνομικοί υπάλληλοι. Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε και τη δέσμευση των πολιτικών και διοικητικών δικαστών, σε δίκες ποινικού χαρακτήρα και υφής σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, όταν οι τελευταίες διεξάγονται ενώπιόν τους.¹⁴¹

---

¹⁴¹ Χαρακτηριστική είναι η απόφαση ΑΠ 215/2013 ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ του Δ' Πολιτικού Τμήματος του Ακυρωτικού, σύμφωνα με την οποία: «Με τις τελευταίες αυξημένης τυπικής ισχύος δύο διατάξεις, της ΕΣΔΑ και του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (άρθρα 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ), δεν καθιερώνεται δεδουλευμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (Σ. κατά Ελλάδος, 27-9-2007 σκέψη 37, R. και Y. κατά Νορβηγίας, 11-2-2003). Το τελευταίο δεν περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στα πλαίσια μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και ενώπιον οιοσδήποτε άλλου Δικαστηρίου που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα είτε επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος είτε επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως, όταν αυτό για τις ανάγκες της δίκης ερμηνεύει την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα που εισάγονται ενώπιόν του, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου».

1.2. Ο εισαγγελέας

Ο εισαγγελέας, ασκεί αποφασιστική αρμοδιότητα στο πλαίσιο της προδικασίας, συμμετέχει δε ενεργά και στο ακροατήριο, λειτουργώντας κατ' αρχήν ως «αντίπαλος» του κατηγορουμένου. Μολοταύτα, ο εισαγγελέας δεν είναι «διεκπεραιωτής ποινικών υποθέσεων με αρμοδιότητα την άσκηση της ποινικής δίωξης»¹⁴² και την «υπεράσπιση» της ενοχής του κατηγορουμένου. Είναι ένας ανεξάρτητος λειτουργός της δικαιοσύνης, επιφορτισμένος με το βάρος της πρώιμης αξιολόγησης μιας καταγγελίας στο πλαίσιο μιας - προ πάντων - ανοικτής, ως προς το αποτέλεσμά της, διαδικασίας. Η άσκηση της ποινικής δίωξης δεν είναι αυτοσκοπός και η τελική απαγγελία της ενοχής του κατηγορουμένου μέσω της δικαστικής απόφασης δεν καθίσταται μόνιμη και μοναδική επιδίωξή του. Αντίθετα, στόχος του - και εν γένει σκοπός της ανάκρισης, όπως διαφαίνεται από το άρ. 239 παρ. 2 ΚΠΔ - είναι η «αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας»¹⁴³

Η αρμοδιότητά του Εισαγγελέα μετουσιώνεται ακριβώς στην αναζήτηση και τη διερεύνηση της ενοχής και όχι της αθωότητας του κατηγορουμένου, κατά την κρατούσα θέση στην θεωρία¹⁴⁴ αλλά και στη νομολογία του ΕΔΔΑ.¹⁴⁵

---

¹⁴² Παπαδαμάκη Α., Ποινική δικονομία, σελ. 124.

¹⁴³ Βλ. Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 129, ο οποίος θεωρεί πως και από τη διάταξη του άρ. 327 παρ. 1 ΚΠΔ, σχετικά με την κλήτευση από τον εισαγγελέα και το δημόσιο κατήγορο «όλων των ουσιωδών μαρτύρων» - και όχι μονάχα των μαρτύρων κατηγορίας - διαφαίνεται ο ρόλος που οφείλει εκ του νόμου να διαδραματίζει η κατηγορούσα αρχή, ήτοι αυτός της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας.

¹⁴⁴ Βλ. ενδεικτικά Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 189, Κάβουρα, ό.π., σελ. 129, Κοτσαλή Λ., ό.π., σελ. 476, ο οποίος ορθά διακρίνει, σύμφωνα και με τις δύο όψεις του τεκμηρίου αθωότητας κατά το ΕΔΔΑ, «πως ο εισαγγελέας δεσμεύεται από το τεκμήριο, ως κανόνα λήψης αποφάσεων, στον βαθμό που ασκεί δικαιοδοτικά ή οιονεί δικαιοδοτικά καθήκοντα, δηλαδή καθόσον λαμβάνει αποφάσεις με βάση την εκτίμηση των αποδείξεων. Κατά τα λοιπά το τεκμήριο τον δεσμεύει ως κανόνας συμπεριφοράς» (βλ. Κοτσαλή, ό.π., σελ. 476, υποσημ. 49).

¹⁴⁵ Πλούσια είναι η νομολογία του ΕΔΔΑ σε σχέση με την δέσμευση του εισαγγελέα από το τεκμήριο αθωότητας, την οποία εξήγγειλε κυρίως ενόψει παραβιάσεων του τεκμηρίου μέσω δηλώσεων των εκπροσώπων της εισαγγελικής αρχής - βλ. ενδεικτικά την πρόσφατη απόφαση Virabyan κατά Αρμενίας της 2ας-1-2013 (αρ. προσφ. 40094/05), όπου το δικαστήριο ρητά αναφέρει, πως: «Επιπλέον, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας μπορεί να παραβιασθεί όχι μόνο από δικαστή αλλά και από άλλες δημόσιες αρχές, συμπεριλαμβανομένων των εισαγγελέων» (το αυθεντικό κείμενο έχει ως εξής: «Moreover, the principle of the presumption of innocence may be infringed not only by a judge or court but also by other public authorities, including prosecutors»). Βλ. ακόμη τις αποφάσεις G.C.P. κατά Ρουμανίας της 20ης-12-2011 (αρ. προσφ. 20899/03), Husseyh και άλλοι κατά

I.3. Ο συνήγορος

Ο συνήγορος του κατηγορουμένου δεν καλύπτεται από το δεσμευτικό χαρακτήρα του τεκμηρίου αθωότητας. Τούτο, διότι ο συνήγορος δεν έχει δικαιοδοτική αρμοδιότητα, παρά μόνο υπερασπιστική, διαμεσολαβητική και εξασφαλιστική συνδρομή του κατηγορουμένου ενώπιον του δικαστηρίου, όπου το τεκμήριο αθωότητας του εντολέα του στην πράξη θα ήταν μάλλον παράδοξο να κινδυνεύει από τον ίδιο το συνήγορο της υπεράσπισης. Εάν, όμως, αυτό συμβεί, δεδομένου του ρόλου του συνηγόρου και της συστημικής του θέσης εντός της διαδικασίας, υπάρχει περίπτωση προσβολής του τεκμηρίου. Επομένως, το τεκμήριο αθωότητας «ούτε υποχρεώνει ούτε επιτρέπει στο συνήγορο να θεωρεί τον εντολέα του αθώο έως την απόδειξη του εναντίου».¹⁴⁶

I.4. Ο νομοθέτης

Από το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, συνάγεται πως το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει και το νομοθέτη.¹⁴⁷ Ο τελευταίος θα πρέπει να απόσχει από την χρήση όρων και χαρακτηρισμών, οι οποίοι εμπεριέχουν μορφές πρώιμης αξιολόγησης της υπό έρευνα αξιόποινης συμπεριφοράς, όπως είναι οι όροι «δράστης», ή «υπαίτιος».¹⁴⁸ Ιδίως δε, απαγορεύεται στον κοινό νομοθέτη οποιαδήποτε προσπάθεια υπονόμευσης ή ανατροπής του παρεχόμενου status προστασίας, μέσω της εισαγωγής ειδικότερων ρυθμίσεων, οι οποίες βαίνουν αντίθετες προς αυτό. Διατάξεις, που εξυπηρετούν τέτοιου είδους προσπάθειες ελέγχονται για τη συμβατότητά τους προς την ΕΣΔΑ και τη συνταγματικότητά τους.

Αζερμπαϊτζάν της 26ης-7-2011 (αρ. προσφ. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 36085/05) αλλά και την Dakaras κατά Λιθουανίας της 10ης-10-2000 (αρ. προσφ. 42095/98).

¹⁴⁶ Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 189.

¹⁴⁷ Τριανταφύλλου Γ., ό.π. σελ 476· Αλεξιάδη ό.π., σελ. 49 επ. · Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π.

¹⁴⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τον ίδιο τον ΚΠΔ αποτελεί η διάταξη του 38 παρ. 3 ΚΠΔ, όπου ορίζονται τα εξής: «Η ανακοίνωση (ενν. από τους ανακριτικούς υπαλλήλους στον αρμόδιο εισαγγελέα) γίνεται γραπτώς και πρέπει να περιέχει όλα τα στοιχεία που υπάρχουν και αφορούν την αξιόποινη πράξη, τους δράστες και τις αποδείξεις». Ο όρος «δράστης» λαμβάνει, αν μη τι άλλο, ως δεδομένη την τέλεση του εγκλήματος από τα υπό κρίση πρόσωπα, παρά 31 το πρώτο διαδικαστικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται η διαδικασία, ήδη πριν την άσκηση ποινικής δίωξης. Περισσότερο συμβατή προς τις επιταγές του 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ θα ήταν η χρήση μιας απαλλαγμένης από πρόωρες εκτιμήσεις φράση, όπως π.χ. φερόμενος ως δράστης ή ύποπτος.

1.5. Οι ιδιώτες

Έντονη διχογνωμία και προβληματισμούς εγείρει το ζήτημα περί της ισχύος του τεκμηρίου, πέραν των κάθετων σχέσεων (κατηγορούμενου – κράτους) και στις οριζόντιες σχέσεις (κατηγορούμενου προς τρίτα πρόσωπα – ιδιώτες, ιδίως δε των εκπροσώπων του τύπου). Αφετηρία του όλου προβληματισμού αποτελεί το κατά πόσον τα ιδιωτικά ΜΜΕ δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας ενόψει και της διπλής, όπως προεκτέθηκε φύσης του, ως δικαίωμα και ως διαδικαστική εγγύηση.

Από τα αμέσως παραπάνω αναλυθέντα, καθίσταται σαφές πως το τεκμήριο αθωότητας εφαρμόζεται στις ενέργειες όχι μόνο της δικαστικής εξουσίας, αλλά οποιουδήποτε φορέα κρατικών λειτουργιών, άρα και των Μ.Μ.Ε. που ελέγχονται από το κράτος. Αυτό που δεν έχει γίνει γνωστό είναι αν το τεκμήριο δεσμεύει και τους ιδιώτες και επί του θέματος αυτού δεν επικρατεί ομοφωνία απόψεων. Η τριτενέργεια¹⁴⁹ του τεκμηρίου αθωότητας έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία, όσο και τη νομολογία, αφού τον τελευταίο καιρό στο χώρο των Μ.Μ.Ε. κυκλοφορούν συχνά δημοσιεύματα ή προβάλλονται εκπομπές

---

¹⁴⁹ Βλ. Χρυσόγονο Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2017, σελ. 96 επ. · Παπαδημητρίου Γ., Η τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων σήμερα, Υπεράσπιση 1996, σελ. 213 επ · Σπυρόπουλου Φ., Κοντιάδη Ξ., Ανθόπουλου Χ., Γεραπετρίτη Γ., Σύνταγμα - Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σελ. 697 επ., Τριτενέργεια σημαίνει ότι κάποιο δικαίωμα ισχύει όχι μόνο έναντι του κράτους, αλλά και έναντι τρίτων προσώπων, δηλαδή ιδιωτών, και κατοχυρώνεται στο αρ. 25 Σ. Κατά το αρ. 25 παρ. 1 Σ όλα τα κρατικά όργανα έχουν υποχρέωση να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επομένως, όλοι οι φορείς του δημοσίου τομέα ανεξάρτητα από τη φύση τους ασκούν δημόσια υπηρεσία, ακόμη κι αν πρόκειται για ν.π.ι.δ. (ΣτΕ 158/1992) δεσμεύονται ευθέως από τα ανθρώπινα δικαιώματα χωρίς να χρειάζεται επίκληση της τριτενέργειας των τελευταίων (Είναι αδιάφορο αν είναι νομικά πρόσωπα του δημοσίου δικαίου ή του ιδιωτικού δικαίου. Το ΣτΕ μάλιστα έχει δεχθεί ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις που παρέχουν αγαθά ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο (π.χ. ύδρευση, ενέργεια, επικοινωνία). Σύμφωνα με το αρ. 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, αρκεί βέβαια το δικαίωμα να μπορεί στην πράξη να απειληθεί από ιδιώτες. Αυτό που δεν ρυθμίζεται ρητά είναι ποια ατομικά δικαιώματα τριτενεργούν και κατά ποιων ιδιωτών απευθύνεται η ενέργεια καθενός δικαιώματος. Η απάντηση κάθε φορά εξαρτάται από το περιεχόμενο και την επιδιωκόμενη λειτουργία των δικαιωμάτων. Άρα, όποτε εμφανίζεται κάποιο ζήτημα τριτενέργειας ο δικαστής καλείται να προσδιορίσει τους όρους για την άσκηση του εξεταζόμενου κάθε φορά δικαιώματος. Πάντως από τη διατύπωση της ως άνω διάταξης προκύπτει ότι η τριτενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσεων εξουσίας μεταξύ των εμπλεκόμενων ιδιωτικών υποκειμένων (π.χ. σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων). Στο μέτρο λοιπόν που τα δικαιώματα του ανθρώπου τριτενεργούν, όλοι οι φορείς της ιδιωτικής εξουσίας πρέπει να γνωρίζουν τα όρια και τις προϋποθέσεις άσκησής τους.

στην ιδιωτική τηλεόραση που προκρίνουν την ενοχή ατόμων που η υπόθεσή τους εκκρεμεί ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων.

Κατά τη διεθνώς κρατούσα άποψη, το αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ δεν ισχύει στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και μόνο αν μία ενοχοποιητική δήλωση κατά του κατηγορουμένου προέρχεται από κρατικά όργανα προσβάλλεται το τεκμήριο αθωότητάς του. Η βουλευτική και η δημοσιογραφική ιδιότητα δεν επιφέρουν ενεργοποίηση του τεκμηρίου.¹⁵⁰

Κατά μια άλλη άποψη, αποδέκτες του τεκμηρίου αθωότητας είναι και οι ιδιώτες, χωρίς όμως να γίνεται δεκτή η δυνατότητα τριτενέργειας του τεκμηρίου. Η αντίληψη αυτή λαμβάνει το τεκμήριο αθωότητας ως απόρροια του γενικότερου δικαιώματος της προσωπικότητας, άρα όταν ένα δημοσίευμα εμφανίζει κάποιον που μόλις έχει συλληφθεί ως ένοχο διάπραξης εγκλήματος, προσβάλλεται η προσωπικότητα και η αξιοπρέπεια του τελευταίου με αποτέλεσμα να ευθύνονται τα ιδιωτικά Μ.Μ.Ε. σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος, του ΑΚ και του ΠΚ για την προστασία της προσωπικότητας (αρ. 57 επ. ΑΚ).¹⁵¹ Την ισχύ του τεκμηρίου απέναντι στους ιδιώτες δέχεται και ο Πρωτόπαπας, όχι όμως ως αποτέλεσμα τριτενέργειάς του ως ατομικού δικαιώματος, αλλά ως μία από τις πρωτογενείς λειτουργίες του τεκμηρίου, αφού το τελευταίο είναι κατά τον συγγραφέα μία γενικής ισχύος αρχή του δικαίου και αποτελεί ένα από τα στοιχεία που συγκροτούν τη μορφή της σύγχρονης κοινωνικής συμβίωσης. Η ειρηνική συμβίωση των ατόμων μέσα στην κοινωνία είναι δυνατή μόνο όταν υπάρχει μία γενικώς δεσμευτική διαδικασία που αποκλείει κάθε πρόωρη κρίση της ενοχής του υπόπτου και ως τέτοια διαδικασία νοείται η τήρηση της

---

¹⁵⁰ Μυλωνά Ιπ., ο.π., σελ. 95 επ., ο οποίος παραπέμπει και στον Kühl K., Rersönlichkeitsschutz des Tatverdächtigen durch die Unschuldsvormutung, 1985, σελ. 248.

¹⁵¹ Σταθόπουλου Μ., παρέμβαση στο διήμερο επιστημονικό συνέδριο στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 155, Κάβουρα Γ., ο.π., σελ. 124 επ., Αλιβιζάτου Ν., ο.π., σελ. 7 επ.

αρχής του τεκμηρίου αθωότητας.¹⁵² Άλλοι επικαλούνται τη δημόσια λειτουργία που επιτελούν όλα τα Μ.Μ.Ε. για να υποστηρίξουν ότι και αυτά δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας. Μία ακόμη άποψη δέχεται ότι από το τεκμήριο δεν δεσμεύονται μόνο οι δημόσιες αρχές, αλλά και οι ιδιώτες που αποκτούν δικονομική ιδιότητα μέσα σε μία δίκη, επειδή το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί υπέρτατη ρυθμιστική αρχή της ποινικής διαδικασίας με αυξημένη τυπική ισχύ αλλά και βασική αρχή της κοινωνικής οργάνωσης.¹⁵³ Αυτοί μπορεί να είναι για παράδειγμα ο μηνυτής, ο πραγματογνώμονας, ο μάρτυρας, ο παριστάμενος για την υποστήριξη της κατηγορίας, ο συγκατηγορούμενος και οι συνήγοροί τους και αν τυχόν προσβάλλουν το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου με δηλώσεις τους, τότε το δικαστήριο πρέπει να επέμβει και να προστατέψει τον κατηγορούμενο.

Κατά την αντίθετη άποψη το τεκμήριο αθωότητας ως ατομικό δικαίωμα τριτενεργεί, δηλαδή ισχύει ευθέως και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.¹⁵⁴ Ορισμένοι βέβαια, δέχονται αυτή την άποψη με επιφυλακτικότητα, δηλαδή αρκεί η αποδοχή της τριτενέργειας να λειτουργεί διασφαλιστικά υπέρ του τεκμηρίου και να συμβάλλει στην πραγμάτωσή του, αλλά από την άλλη να μην δημιουργεί ασφυκτικούς όρους στη λειτουργία της δημοσιότητας και της πληροφόρησης.¹⁵⁵

Ειδικότερα, σύμφωνα με την αρχή της τριτενέργειας,¹⁵⁶ η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ, τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Η θεωρία της τριτενέργειας οδηγεί στο αποτέλεσμα τα ανθρώπινα δικαιώματα, όχι μόνον εκείνα τα οποία κατοχυρώνονται συνταγματικά αλλά και

---

¹⁵² Πρωτόπαπα Δ., ο.π., σελ. 197 επ.

¹⁵³ Αναγνωστόπουλου Η., ο.π., σελ. 337 επ., Αλεξιάδη Στ., ο.π., σελ. 20 επ

¹⁵⁴ Ανδρουλάκη Ι., ο.π., σελ. 28 · Ανδρουλάκης Ν., ο.π., σελ. 223 · Μπακόπουλου, Το τεκμήριο της αθωότητας, σε Εταιρεία Δικαστικών Μελετών – Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, Η δημοκρατική νομιμοποίηση του Δικαστή και το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 96 επ. · Τσόλκα Ο., ο.π., σελ. 97 επ

¹⁵⁵ Παπαδημητρίου Γ., παρέμβαση στο διήμερο επιστημονικό συνέδριο στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστικών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 143

¹⁵⁶ Χρυσόγονου Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2006, σελ. 60 επ.

εκείνα τα οποία προβλέπονται από διεθνείς συμβάσεις όπως το υπό εξέταση τεκμήριο, να ισχύουν όχι μόνον έναντι του κράτους αλλά και έναντι ιδιωτών. Το τεκμήριο αθωότητας, ως δικαίωμα κατοχυρωμένο από υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις έρχεται να προστατεύσει τον κατηγορούμενο από πρόωρες κρίσεις περί ενοχής. Η δύναμη των ΜΜΕ στη σύγχρονη εποχή είναι γνωστή και δεδομένη παρέχοντας τη δυνατότητα επιρροής της κοινής γνώμης προς τη μία ή προς την άλλη κατεύθυνση. Ειδικότερα, σε ποινικές υποθέσεις με έντονο το ενδιαφέρον του κοινού, αποτελεί συχνό φαινόμενο η καταστρατήγηση της τεκμαιρόμενης αθωότητας του κατηγορουμένου και η ταύτισή του με τον αποδεδειγμένα ένοχο. Αδρομερώς, η δέσμευση των ιδιωτών από το τεκμήριο αθωότητας μέσω της τριτενέργειας του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ κρίνεται απαραίτητη ενόψει των προαναφερόμενων κινδύνων.

Επιπλέον, το ζήτημα του κύκλου των αποδεκτών κάθε συνταγματικού δικαιώματος εξαρτάται πρώτιστα από τη συνταγματική διάταξη, η οποία το καθιερώνει, και την φύση της ρυθμιζόμενης κοινωνικής ύλης. Έτσι, ορισμένα δικαιώματα μπορούν να ισχύουν *erga omnes* και άλλα μόνο έναντι του κράτους, ανάλογα αφενός με το αν το δικαίωμα μπορεί στην πράξη να απειληθεί από ιδιώτες κι αφετέρου με το περιεχόμενο της σχετικής διάταξης. Στην περίπτωση του τεκμηρίου αθωότητας, το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ δεν παρέχει κανένα στοιχείο, από το οποίο να συνάγεται αποκλεισμός της ισχύος του έναντι των ιδιωτών. Η χρήση παθητικής φωνής («τεκμαίρεται»), δίνει έμφαση στο περιεχόμενο του τεκμηρίου παρά στο ενεργητικό υποκείμενο και σε εκείνους οι οποίοι δεσμεύονται από αυτό. Η γραμματική ερμηνεία μας δίνει επομένως τη δυνατότητα να συνάγουμε ότι δεσμεύονται όλα τα πρόσωπα τα οποία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονται σε μια ποινική διαδικασία και όχι μόνο οι

δικαστές. Αυτός άλλωστε είναι και ο χαρακτήρας και ο σκοπός της εγγυητικής λειτουργίας του τεκμηρίου.¹⁵⁷

Υπέρ της τριτενέργειας του τεκμηρίου τάσσεται σε ένα βαθμό και το ΕΔΔΑ, το οποίο έχει κρίνει ότι η ευθεία προσβολή του αρ. 6 παρ. 2 ΕΔΣΑ που δέχεται ο κατηγορούμενος από μία έντονη δημοσιογραφική καμπάνια ιδιωτικών Μ.Μ.Ε. που τον εμφανίζει ως ένοχο πριν τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του, καταλογίζεται στο κράτος, εντός του οποίου διεξάγεται η δίκη.¹⁵⁸ Η Επιτροπή, σχετικά με το σεβασμό προς το τεκμήριο αθωότητας έχει δηλώσει ότι τα Μ.Μ.Ε. (και τα ιδιωτικά) πρέπει να αποφεύγουν τη διάδοση ειδήσεων όταν αυτή υπονομεύει το τεκμήριο αθωότητας, άρα κατά κάποιον τρόπο δέχτηκε ότι το τεκμήριο δεσμεύει και τους ιδιώτες.¹⁵⁹ Πάντα όμως το ΕΔΔΑ διαπιστώνει παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας εξετάζοντας παράλληλα κατά πόσο η ως άνω ενέργεια μπορούσε να επηρεάσει την κρίση των δικαστών που θα επιληφθούν της υπόθεσης.¹⁶⁰

Αξιολογώντας τις ανωτέρω θέσεις, θα πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής: Η προστασία, από τα άρθρα 362 επ. ΠΚ, που αφορούν στις προσβολές του εννόμου αγαθού της τιμής, αλλά και από το αρ. 57 ΑΚ, σχετικά με τις αστικές αξιώσεις από την προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα, δεν εξασφαλίζουν την καίρια και κυρίως έγκαιρη ανατροπή της ήδη διαμορφωμένης «δημοσιογραφικής πραγματικότητας», ώστε να λειτουργήσει ως υποκατάστατο των εγγυήσεων του τεκμηρίου αθωότητας.

---

¹⁵⁷ Χρυσόγονου Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2006, σελ. 60 επ.

¹⁵⁸ Στην απόφαση Maksim Petron κατά Ρωσίας, 06.11.2012, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι δεν υπάρχει ευθύνη του κράτους από δημοσιεύσεις ιδιωτικών Μ.Μ.Ε. (παρ. 98), αλλά το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι το περιεχόμενο των δημοσιεύσεων που θεωρούν τον κατηγορούμενο ένοχο είναι καταλογιστέο στο κράτος γιατί περιλαμβάνει τις δηλώσεις των αστυνομικών (παρ. 104).

¹⁵⁹ Βλ. Shabas A. W., *οπ. π.*, σελ. 298, υποσημ. 307 ο οποίος παραπέμπει στο General Comment no. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, UN Doc. CCPR/C/GC/32.

¹⁶⁰ Για να καταλήξει το Δικαστήριο εάν όντως υπήρξε τέτοια επιρροή συνεκτιμά τα εξής: α) τον χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ των δημοσιευμάτων και της δικαστικής κρίσης, β) εάν συμμετέχουν στο δικαστήριο ένορκοι και γ) εάν οι δικαστές έχουν επηρεαστεί από τα δημοσιεύματα.

Η τριτενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, κρίνεται απαραίτητη ενόψει των σημαντικών κινδύνων, κυρίως δε, λόγω της πρόωμης τρώσης της τιμής και αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου πριν αποφανθεί κυριαρχικά η δικαιοσύνη για την ενοχή ή αθωότητα του. Ο κοινωνικός στιγματισμός ενός προσώπου ο οποίος δεν έχει εισέτι κριθεί ένοχος της αποδιδόμενης σε αυτόν πράξης δεν δύναται να αντισταθμιστεί με άλλες μορφές πρόνοιας υπέρ αυτού, όπως η αξίωση αποζημίωσης. Η δέσμευση των ιδιωτών από το τεκμήριο αθωότητας καθίσταται αναγκαία συνθήκη για την πρακτική εφαρμογή του τεκμηρίου, καθώς συνιστά το μοναδικό μέσο εξασφάλισης του κατηγορουμένου έναντι των εν λόγω κινδύνων. Ο δεσμευτικός έναντι των ιδιωτών χαρακτήρας του αποτελεί έναν αναγκαίο όρο για την εξασφάλιση της πλήρους εφαρμογής των επιταγών του άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

II. Το χρονικό πλαίσιο ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας

II.1. Η έναρξη της προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας

Προ της ισχύος και ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ σχετικά με την ενίσχυση του τεκμηρίου αθωότητας, επικρατούσε έντονη διχογνωμία αναφορικά με το χρόνο έναρξης της προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας.

Στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ γίνεται λόγος τεκμήριο αθωότητας προσώπου κατηγορούμενο για ένα αδίκημα, όπου κατά τη γραμματική διατύπωση προϋπόθεση εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας είναι η ύπαρξη κατηγορουμένου, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται πώς κάποιος αποκτά την ιδιότητα του κατηγορουμένου. Επομένως, το πρόβλημα εντοπιζόταν στο αν και ο απλός ύποπτος απολάμβανε του τεκμηρίου. Επί του ζητήματος αυτού οι απόψεις στη θεωρία και στη νομολογία δίσταντο.

Ορισμένοι συγγραφείς¹⁶¹ λάμβαναν ως βάση τη διάταξη του αρ. 72 ΚΠΔ σύμφωνα με την οποία «την ιδιότητα του κατηγορουμένου την αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη». Κατέληγαν, έτσι, ότι μόνο όταν η επιφορτισμένη με τη δίωξη των εγκλημάτων αρχή αποδώσει σε ένα πρόσωπο την τέλεση ενός συγκεκριμένου αδικήματος, θα υπάρχει κατηγορούμενος, άρα όλες οι προγενέστερες ανακριτικές πράξεις (π.χ. η προκαταρκτική εξέταση ενός υπόπτου) δεν καλύπτονταν από το τεκμήριο αθωότητας. Βέβαια, είχε διατυπωθεί και μία λιγότερο ακραία άποψη, ότι η εξέταση του ατόμου ως απλού υπόπτου δεν καλυπτόταν από το τεκμήριο αθωότητας όταν γινόταν μόνο για την εξακρίβωση της ταυτότητάς του και όχι για να θεμελιωθεί εναντίον του ποινική κατηγορία.¹⁶² Όμως, ούτε η θέση αυτή ήταν ορθή γιατί στην πράξη οι αστυνομικοί και οι εν γένει ανακριτικοί υπάλληλοι στο πλαίσιο των προκαταρκτικών τους ερευνών προχωρούν κατ' ανάγκη σε ενέργειες που εμπίπτουν ουσιαστικά σε αστυνομική προανάκριση, προκειμένου να ανταποκριθούν στο καθήκον τους για αποτελεσματική πρόληψη του εγκλήματος. Ορθότερη, επομένως, ήταν η άποψη κατά την οποία το τεκμήριο αθωότητας αφορά όχι μόνο πρόσωπα που τους έχει αποδοθεί τυπικά η ιδιότητα του κατηγορουμένου σε μία εκκρεμή ποινική διαδικασία, αλλά και τους υπόπτους που παρέχουν απλώς εξηγήσεις σχετικά με μία υπόθεση, μιας και ο ύποπτος, ως αυτοτελές υποκείμενο της ποινικής διαδικασίας, έχει πλέον τα ίδια δικαιώματα με αυτά του κατηγορουμένου.¹⁶³

---

¹⁶¹ Βλ. σε Μπακόπουλου Α., οπ. π., σελ. 93-94 · Πρωτόπαπα Δ., οπ. π., σελ. 339 επ. · Αλεξιάδη Στ., οπ., σελ. 11-12, Ανδρουλάκη Ι., οπ., σελ. 20.

¹⁶² Κάβουρα Γ., οπ., σελ. 115 επ.

¹⁶³ Μαγριπλή Αικ., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας. Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρον 2017, σελ. 249 επ., Σιώπη Γ., Η γνωστοποίηση εγκλημάτων στα ΜΜΕ ως μη προβλεπόμενο δικονομικό μέγεθος, ΠοινΧρον 2001, σελ. 284 επ.

Το ΕΔΔΑ¹⁶⁴ σταθερά μέχρι σήμερα, αποκολλημένο από το τυπικό στοιχείο της απαγγελίας της κατηγορίας σε βάρος ενός προσώπου, προκρίνει μια ουσιαστική προσέγγιση του πεδίου ισχύος του τεκμηρίου, το οποίο εφαρμόζεται τόσο σε προηγούμενα της ποινικής δίωξης στάδια διερεύνησης, στα οποία υπάρχει απλώς «ύποπτος», και όχι κατηγορούμενος, όσο και σε διαδικασίες μη ποινικού χαρακτήρα. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η προστασία της υπόληψης του προσώπου από δηλώσεις ή συμπεριφορές, ως δεύτερη, εξωτερική όψη του τεκμηρίου της αθωότητας, δεν προϋποθέτει, κατά το ΕΔΔΑ, την ύπαρξη εκκρεμούς ποινικής διαδικασίας ή έστω διερευνητικής δραστηριότητας ποινικής φύσης. Αντίθετα εκτείνεται στον οποιονδήποτε.¹⁶⁵

Κατά συνέπεια, η επέκταση της ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης θεωρείται δεδομένη από το ΕΔΔΑ. Και πώς θα μπορούσε να συμβεί διαφορετικά, εφόσον ο «ύποπτος» της προκαταρκτικής εξέτασης αντιμετωπίζεται ουσιαστικά ως ένας «δυνάμει κατηγορούμενος». Η εμπλοκή του στην ποινική διαδικασία, ακόμη και σ' αυτό το πρώιμο στάδιό της, επηρεάζει την κοινωνική επιφάνεια του status αθωότητάς του και την υπόληψή του με τρόπο οριστικό. Επομένως, η κάλυψή του από το τεκμήριο αθωότητας κρίνεται αναγκαία. Προς επίρρωση των παραπάνω λειτουργεί σίγουρα και η εκ του νόμου (άρ. 244 ΚΠΔ) χορήγηση στον ύποπτο όλων των δικαιωμάτων, που παρέχονται στον κατηγορούμενο. Η συγκεκριμένη επιλογή υποδεικνύει την αναγνώριση από τον ίδιο τον ποινικό νομοθέτη δύο στοιχείων: αφενός του δυναμικού τρόπου, με τον οποίο η κρατική εξουσία επεμβαίνει στο χώρο ελευθερίας του «υπόπτου», κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, υποβάλλοντάς τον σε μια δυσάρεστη – τουλάχιστον – διαδικασία

---

¹⁶⁴ Διαμαντίδης κατά Ελλάδας της 19-5-2005, Vanjak κατά Κροατίας της 14-4-2010, Karaman κατά Γερμανίας της 7-7-2014.

¹⁶⁵ Έτσι και Τριανταφύλλου Γ., ό.π. σελ. 478 επ.

διερεύνησης ἰ αφετέρου δε της ευάλωτης θέσης στην οποία αυτός περιέρχεται, ακόμη και ως πρόσωπο που συγκεντρώνει μονάχα υποψίες για την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης.

Σε κάθε περίπτωση, η ανωτέρω διχογνωμία έχει επιλυθεί οριστικά με τη νέα Οδηγία 2016/343/ΕΕ «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» η οποία πλέον έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Σύμφωνα με το Προοίμιο της ως άνω Οδηγίας (σκέψη 12) η εφαρμογή της θα πρέπει να επεκτείνεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινικές διαδικασίες. Θα πρέπει να εφαρμόζεται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης και, κατά συνέπεια, ακόμα και πριν το εν λόγω πρόσωπο ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρείται ύποπτο ή ότι κατηγορείται. Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας μέχρι να εκδοθεί η τελική απόφαση ως προς το αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και να καταστεί η εν λόγω απόφαση οριστική.

Η ενσωμάτωση της Οδηγία στο ημέτερο δίκαιο αρχικά με τον Ν. 4596/2019 και πλέον με τον νέο ΚΠΔ, επέφερε τη σαφής διάταξη του άρθρου 71 ΚΠΔ¹⁶⁶ «Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με το νόμο», έχει επιλύσει αυθεντικά και πρωτογενώς κάθε διχογνωμία επί του ζητήματος και πλέον απολαμβάνουν του τεκμηρίου αθωότητας και οι ύποπτοι.

---

¹⁶⁶ Η οποία προστέθηκε αρχικά ως άρθρο 72^A του (παλαιού) ΚΠΔ με το άρθρο 8 Ν. 4596/2019 και αριθμείται πλέον στο νέο ΚΠΔ ως άρθρο 71.

II.2. Η λήξη της προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας

Διχογνωμία διαπιστώνεται και ως προς το απώτατο χρονικό σημείο προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας. Ειδικότερα, από τη διατύπωση του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, όσο και κατά το άρθρο 71 ΚΠΔ, όπου γίνεται λόγος για απόδειξη της ενοχής σύμφωνα με το νόμο, τίθεται το εύλογο ερώτημα σχετικά με το πότε πράγματι αποδεικνύεται νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου. Αρκεί η καταδικαστική απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου (οριστική απόφαση) για τη νόμιμη απόδειξή της ή απαιτείται τελεσίδικη ή ακόμη και αμετάκλητη απόφαση περί αυτής;

Οι υποστηρικτές της πρώτης άποψης¹⁶⁷ ταυτίζουν το τέλος της προστασίας του τεκμηρίου με το σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης για την ενοχή του κατηγορουμένου και, εφόσον αυτός έχει κηρυχθεί έστω και μία φορά ένοχος, δεν είναι δυνατό να θεωρείται ακόμη αθώος. Και τούτο, διότι μετά την οριστική κρίση περί της ενοχής δεν έχουμε πλέον κατηγορούμενο, αλλά ένοχο στον οποίο η πολιτεία έχει αποδώσει μομφή για την παράνομη πράξη στην οποία προέβη.

Σύμφωνα με μια ενδιάμεση άποψη, το τεκμήριο επεκτείνεται όσο διαρκεί η προθεσμία προς άσκηση της έφεσης κατά της απόφασης για την ενοχή του πρωτοδίκως καταδικασθέντος¹⁶⁸ και αν αυτή ασκηθεί, το τεκμήριο θα ισχύει και κατά την εκδίκαση της

---

¹⁶⁷ Ανδρουλάκη Ν., ό.π. σελ. 220, Ανδρουλάκη Ι. ό.π. σελ. 21· Νικόπουλου Α., παρέμβαση στο διήμερο επιστημονικό συνέδριο στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 145, Πρωτόπαπα Δ., οπ. π., σελ. 125,157 επ. Τα βασικά επιχειρήματα υπέρ αυτής της απόψεως είναι τα εξής: α) από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι η νόμιμη απόδειξη της ενοχής προσαπαιτεί το επιπλέον στοιχείο της άσκησης των επιτρεπόμενων ενδίκων μέσων, β) η αναστέλλουσα δύναμη της έφεσης – αν τυχόν ασκηθεί – είναι δεδομένη μόνο στις ελαφρύτερες καταδίκες, ενώ στια βαρύτερες υπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου (497 ΚΠΔ) και η αναίρεση δεν έχει κατά κανόνα αναστέλλουσα δύναμη (471 παρ. 2 ΚΠΔ), γ) η πρωτόδικη απόφαση δεν «ατονεί» μετά την άσκηση της έφεσης, αλλά παραμένει ισχυρή μέχρι να εκδοθεί η δευτεροβάθμια απόφαση που την μεταρρυθμίζει ή την εξαφανίζει.

¹⁶⁸ Το ίδιο θα ισχύει βέβαια και αν ασκηθεί έφεση από τον εισαγγελέα κατά της πρωτόδικης αθωωτικής απόφασης, όπως ορθά παρατηρείται στον Κοτσαλή Λ., οπ. π., σελ. 480.

υπόθεσης στο δεύτερο βαθμό. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο δικαίωμα άσκησης έφεσης¹⁶⁹ το οποίο κατοχυρώθηκε με το αρ. 2 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.¹⁷⁰

Συναφής προς την ανωτέρω άποψη είναι και η θέση¹⁷¹ ότι το τεκμήριο αναβιώνει και επανισχύει κατά την εκδίκαση της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό. Τούτο, διότι η αρχή της επανεκδίκασης της υπόθεσης, η δυνατότητα του κατηγορουμένου να αμφισβητήσει την πρωτόδικη απόφαση καταφεύγοντας σε ανώτερο δικαστήριο επιτυγχάνοντας την εξαφάνισή της και την εξέτασή της από την αρχή. Κατά συνέπεια η υπόθεση επανέρχεται στο χρονικό σημείο πριν την έκδοση της απόφασης όταν και το τεκμήριο ανέπτυσε κανονικά την προστατευτική του ισχύ.

Η τρίτη και κρατούσα στη θεωρία, εν μέρει δε και στη νομολογία¹⁷² άποψη δέχεται ότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει μέχρι την απόφαση που παράγει δεδικασμένο, δηλαδή μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης.¹⁷³ Το τεκμήριο αθωότητας ισχύει πλήρως κατά στη μετ' αποδοχή της αίτησης αναίρεσης, επανεκδίκαση της υπόθεσης. Στις λοιπές περιπτώσεις αμετάκλητης περάτωσης της υπόθεσης (παύση ποινικής δίωξης λόγω παραγραφής, κήρυξη απαράδεκτης) η ισχύς του τεκμηρίου εξακολουθεί. Τα επιχειρήματα της παρούσας άποψης αφορούν, αφενός μεν στην αντίληψη του ΕΔΔΑ ότι το τεκμήριο διέπει

---

¹⁶⁹ Μπακόπουλου Α., *οπ. π.*, σελ. 95, Αλεξιάδη Σ., *οπ. π.*, σελ. 19

¹⁷⁰ Η Ελληνική νομολογία (ενδεικτ. ΑΠ 1522/2012, ΠoinXρον 2013, σελ. 466, Μ.Ο.Δ.Αθ. 718-720/1991, ΠoinXρον 1992, σελ. 447), έχει κρίνει ότι το τεκμήριο κατά τη *latu sensu* πτυχή του δεν ισχύει μετά την έκδοση οριστικής απόφασης σε δεύτερο βαθμό, διότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει μέχρι το δικαστήριο να αποφανθεί οριστικά επί της ουσίας, δηλαδή μέχρι να εκδοθεί δευτεροβάθμια απόφαση, αφού στην αναίρεση δεν εξετάζεται η ουσία της υπόθεσης. Τη θέση αυτή έχει δεχθεί σε αποφάσεις του και το ΕΔΔΑ, με την αιτιολογία ότι, εάν δεν εκτεινόταν η προστασία του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εκ μόνου του λόγου ότι ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε πρώτο βαθμό, θα αντιστρατευόταν η φύση της έφεσης, κατά την οποία επανεξετάζονται από την αρχή τα πραγματικά και τα νομικά στοιχεία της υπόθεσης (Κώνστας κατά Ελλάδα, 24.05.2011, παρ. 36. Ακριβώς το ίδιο αιτιολογικό υιοθετείται από κάποιους και στη θεωρία. Βλ. Grabenwarter C., *οπ. π.*, σελ. 166-167, Αλιβιζάτο Ν., *οπ. π.*, σελ. 7 επ)

¹⁷¹ Τριανταφύλλου Γ., *ό.π.* σελ 480

¹⁷² ΑΠ 1196/1999, ΝοΒ 1999, σελ. 1620 επ., ΑΠ 1522/1998, ΝοΒ 1999, σελ. 650 επ.

¹⁷³ Κοτσαλή Α., *οπ. π.*, σελ. 481, Ρήγγος Γ., *οπ. π.*, σελ. 627, Τσόλκα Ο., Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας, ΠoinXρον 2004, σελ. 97 επ., Παπαδημητράκη Γ., *οπ. π.*, σελ. 134 επ., Gomien D., Harris D., Zwaak L., *οπ. π.*, σελ. 301, Μαγριπτή Αικ., Περιορισμοί στην προστασία του αρ. 6 ΕΣΔΑ στις ποινικές υποθέσεις, Ποινικά Χρονικά – Μελέτες, 2016, σελ. 13, Ανδρουλάκης Ι., *οπ. π.*, σελ. 21· Ανδρουλάκη Ν., *ό.π.*, σελ. 42· Αλεξιάδη Σ., *ό.π.*, σελ. 113· Κάβουρα Γ., *ό.π.*, σελ. 123, Καρρά Α., *ό.π.* σελ. 29.

την ποινική διαδικασία στο σύνολό της, αφετέρου δε στην πλειάδα των διατάξεων του ΚΠΔ και συγκεκριμένα, στο αρ. 73 ΚΠΔ κατά το οποίο η ιδιότητα του κατηγορουμένου διατηρείται μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, στο αρ. 545 που ορίζει ότι η καταδικαστική απόφαση εκτελείται μόλις γίνει αμετάκλητη, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά σε ειδικές περιπτώσεις, στο αρ. 569 παρ. 2 κατά το οποίο στο ποινικό μητρώο αναγράφονται οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις καθώς και τα άρθρα που χορηγούν το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων. Περαιτέρω, δεν θα πρέπει παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, ως δικαίωμα κατοχυρωμένο από τις υπερνομοθετικές ισχύος διατάξεις της ΕΣΔΑ επιφυλάσσει ρητά πλέον απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας η οποία ερευνάται αυτεπαγγέλτως σε κάθε στάση της δίκης ακόμη και ενώπιον του Αρείου Πάγου, ιδρυομένου του αντίστοιχου λόγου αναίρεσης (171 παρ. 1 στοιχ. Δ' σε συνδυασμό με 510 παρ. 1 περ. Α). Υπό αυτή την έννοια το 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ μπορεί να βρει πεδίο εφαρμογής και στην διαδικασία ενώπιον του Αρείου Πάγου.

Υποστηρίζεται ακόμη ότι, αφού το τεκμήριο παύει να ισχύει με το αμετάκλητο της απόφασης, αυτό αναβιώνει όταν γίνεται δεκτή η αίτηση του κατηγορουμένου για επανάληψη της διαδικασίας κατά τα αρ. 525 επ. ΚΠΔ.¹⁷⁴

Την ανωτέρω διχογνωμία έλυσε ο Ν. 4596/2019 δια του οποίου ενσωματώθηκε στο εσωτερικό δίκαιο η Οδηγία 2016/343, ο οποίος στο αρ. 5 καθορίζει το σημείο μέχρι το οποίο ισχύει το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο είναι: α) η περάτωση της διαδικασίας με αμετάκλητη δικαστική απόφαση ή αμετάκλητο βούλευμα, αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη και άρα υπάρχει κατηγορούμενος, ή β) η θέση της υπόθεσης στο αρχείο ή η απόρριψη της έγκλησης από τον αρμόδιο εισαγγελέα, αν δεν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη και άρα υπάρχει απλώς ύποπτος. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο Έλληνας νομοθέτης ερμηνεύει το περιεχόμενο

---

¹⁷⁴ Κάβουρα Γ., ο.π., σελ. 123-124

της Οδηγίας έτσι ώστε να παρέχεται η μεγαλύτερη δυνατή προστασία στον κατηγορούμενο, αφού ορίζει ως σημείο λήξης του τεκμηρίου την αμετάκλητη απόφαση. Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου γίνεται επίκληση της νομολογίας του ΔΕΕ, κατά την οποία ο όρος «final» μεταφράζεται ως το απρόσβλητο της απόφασης με ένδικα μέσα. Άλλωστε, η Οδηγία, θεσπίζει ένα minimum προστασίας που θα πρέπει να ισχύει στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών – μελών και τα τελευταία μπορούν να διευρύνουν τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται (σκέψη 48 του Προοιμίου).¹⁷⁵

Συναφές είναι και το ζήτημα της ισχύος του τεκμηρίου κατά το στάδιο εκτέλεσης της ποινής. Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, το τεκμήριο δεν ισχύει κατά αυτό το στάδιο. Εντούτοις, στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία η απόφαση εκτελείται μεν, αλλά δεν έχει εισέτι καταστεί αμετάκλητη (π.χ. λόγω μη χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση), εξακολουθεί ακέρανη η λειτουργία του τεκμηρίου ως προς την τιμή και την υπόληψη του κατηγορουμένου.

Τέλος, αναφορικά με τις διαδικασίες της έκδοσης και της απέλασης, το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας¹⁷⁶ πιστεύει ότι αυτές δεν υπόκεινται στο τεκμήριο αθωότητας, επειδή δεν αποτελούν διαδικασίες επί μιας ποινικής κατηγορίας.¹⁷⁷ Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι και η διαδικασία της έκδοσης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ όταν αξιωματούχος του εκζητούμενου κράτους και συγκεκριμένα ο αναπληρωτής επικεφαλής του εθνικού γραφείου της INTERPOL κατά τη διάρκεια δελτίου ειδήσεων προέβη σε σχόλια ότι ο προσφεύγων δημιούργησε ομάδα (τρομοκρατών) για να ανατρέψει την καθεστηκία

---

¹⁷⁵ Ωστόσο, στα ανωτέρω προβληματισμό προκαλεί το γεγονός της έλλειψης ένδικης προστασίας του θιγόμενου στην περίπτωση προσβολής του τεκμηρίου όταν η υπόθεση του εκκρεμεί ενώπιον του Αρείου Πάγου, γεγονός που δεν συνάδει με τον τυποποιημένο χρόνο προστασίας του τεκμηρίου. Το ζήτημα αυτό χρήζει άμεσης νομοθετικής παρέμβασης για να αποσαφηνιστεί πλήρως και να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγχυση.

¹⁷⁶ Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 475, κατά την άποψη του και επικεντρώνοντας στην εξωτερική υφή του τεκμηρίου αθωότητας ότι ο εκζητούμενος θα πρέπει να προστατεύεται από εκφορές και δηλώσεις περί ενοχής οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

¹⁷⁷ Κοτσαλή Λ., ο.π., σελ. 475.

τάξη.¹⁷⁸ Τούτο κρίνεται και ως ορθό ιδίως σε περιπτώσεις οι οποίες συνδέονται στενά με τη δίκη που θα ακολουθήσει στο εκζητούν κράτος. Εάν εφαρμόζεται λοιπόν το αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και κατά τη διαδικασία της έκδοσης, δεν θα επιτρέπονται δηλώσεις δημοσίων λειτουργών που προδικάζουν την ενοχή του εκζητουμένου και θα αποφεύγεται έτσι ο κίνδυνος υπονόμησης του δικαίου χαρακτήρα της μεταγενέστερης διαδικασίας.¹⁷⁹

III. Η ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας πέραν των ποινικών διαδικασιών

Το τεκμήριο αθωότητας ισχύει εντός του πλαισίου των «ποινικών διαδικασιών», δηλαδή των διαδικασιών που έχουν ως αντικείμενο την ποινική κατηγορία, ανεξάρτητα από το δικαστήριο στο οποίο υπάγονται.¹⁸⁰ Για τον χαρακτηρισμό μιας διαδικασίας ως ποινικής ή μη δεν αρκεί ο νομικός χαρακτηρισμός που έχει προσδώσει σε αυτήν το κράτος, αλλά η έννοια του ποινικού χαρακτήρα μιας κατηγορίας συνιστά μία αυτόνομη έννοια του ΕΔΔΑ. Η έννοια αυτή προσδιορίζεται βάσει τριών κριτηρίων, τα οποία δεν είναι απαραίτητα να συντρέχουν σωρευτικά.¹⁸¹ Πρώτον, λαμβάνεται υπόψη ο χαρακτηρισμός της διαδικασίας (ως ποινικής ή π.χ. διοικητικής) από το εσωτερικό δίκαιο του κράτους, δεύτερον η φύση της παράβασης¹⁸², και τρίτον το ύψος της απειλούμενης ποινής.¹⁸³ Η γενική αρχή της δίκαιης δίκης, κατοχυρωμένη στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, σε υποθέσεις ποινικής, αστικής αλλά και διοικητικής δίκης είναι αδιαμφισβήτητη και αδιαπραγμάτευτη. Ισχύει, όμως, το ίδιο και για το τεκμήριο αθωότητας;

Η διαρκής συνδιαλλαγή των δικαιοδοτικών κλάδων οδηγεί στην εξέταση του ίδιου βιοτικού γεγονότος περισσότερες φορές, υπό το πρίσμα, όμως, κάθε φορά των σκοπών του

---

¹⁷⁸ Ergashev κατά Ρωσίας, 20.12.2011, παρ. 61 και 169.

¹⁷⁹ Κοτσαλή Λ., *οπ. π.*, σελ. 475-476, Reid K., *οπ. π.*, σελ. 223.

¹⁸⁰ Κοτσαλή Λ., *οπ. π.*, σελ. 474, (π.χ. διαφορές στα διοικητικά δικαστήρια κάποιες φορές έχουν ποινικό χαρακτήρα)

¹⁸¹ Τα κριτήρια αυτά διαμορφώθηκαν στην απόφαση Engel κ.α. κατά Ολλανδίας της 08.06.1976.

¹⁸² Αν αυτή αναφέρεται γενικά σε όλους τους πολίτες, χαρακτηρίζεται ως ποινική. Επίσης ως τέτοια λογίζεται μία παράβαση που απειλή κύρωση τιμωρητικού χαρακτήρα.

¹⁸³ Δηλαδή όσο βαρύτερη είναι η κύρωση, τόσο περισσότερο ο χαρακτήρας της πλησιάζει να είναι ποινικός

εκάστοτε εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου. Έτσι, η τέλεση μιας κολάσιμης πράξης, πέραν την αξιολόγησης του άδικου χαρακτήρα της και του καταλογισμού της στην ενοχή του φερόμενου ως δράστη, προκειμένου να επιβληθεί σ' αυτόν ορισμένη ποινή, δικαιολογεί αστική αξίωση του παθόντος για την προστασία των οικονομικών του συμφερόντων και αποκατάσταση τόσο της περιουσιακής του ζημίας, όσο και της ηθικής βλάβης του. Παράλληλα, οι όποιες διοικητικού χαρακτήρα πτυχές της υπόθεσης, υποδεικνύουν την εξέτασή της και στο πλαίσιο μιας διοικητικής διαδικασίας, ενώ από την τυχόν υπαλληλική ιδιότητα του δράστη προκύπτει και πιθανότητα πειθαρχικής του ευθύνης.¹⁸⁴ Το ερώτημα, λοιπόν, που γεννάται από αυτή τη συνάντηση είναι αν κατά την εκδίκαση του συγκεκριμένου βιοτικού γεγονότος ή εν μέρει πτυχών του στα πολιτικά (ή διοικητικά) δικαστήρια, θα τύχει εφαρμογής το τεκμήριο της αθωότητας και υπό ποία έννοια και συνέπειες.

Το ΕΔΔΑ, έχει πολλάκις επισημάνει τη διευρυμένη λειτουργία και εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας πέραν του στενού πλαισίου της ποινικής δίκης και των συναφών με αυτήν κρίσεων. Προϋπόθεση, ωστόσο, της επέκτασης της ισχύος του και σε διαδικασίες αλλότριας φύσης αποτελεί η ύπαρξη σαφούς συνδέσμου μεταξύ αυτών και της ποινικής διαδικασίας, συνιστούν δηλαδή «συνέπεια και παρακολούθημα» (consequence and concomitant) της ποινικής δίκης,¹⁸⁵ ανεξάρτητα αν αυτές έπονται της τελευταίας, διενεργούνται παράλληλα προς αυτήν ή ακόμη και χωρίς να εκκρεμεί ποινική διαδικασία.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Βέβαια, σύμφωνα με τη διάταξη του άρ. 108 περ. στ' του Υπαλληλικού Κώδικα (ν. 2683/1999, όπως τροποποιήθηκε από το ν. 3528/2007) μια από τις εφαρμοστέες κατά την πειθαρχική διαδικασία αρχές είναι αυτή του «τεκμηρίου της αθωότητας του πειθαρχικώς διωκόμενου». Συνέπεια τούτου είναι η δέσμευση των διοικητικών αρχών και των δημοσίων υπαλλήλων ως προς τη συμπεριφορά τους έναντι των πολιτών (βλ. Πρωτόπαππα, ό.π., σελ.192)

¹⁸⁵ Την άγια αυτή θέση του επανέλαβε στην Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12-7-2013 στη οποία νομολογήθηκε ότι η παραβίαση ή μη του τεκμηρίου ως εγγύησης της υπόληψης του κατηγορουμένου μπορεί να λάβει χώρα σε οποιαδήποτε διαδικασία. Για την εφαρμογή του τεκμηρίου σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει οι τελευταίες να εμφανίζουν προφανή δεσμό και συνάφεια με την κύρια ποινική δίκη, σε σημείο στο οποίο να επιτρέπεται να υποστηριχθεί ότι αποτελούν μια ακόμη έκφανση ή πτυχή της στις οποίες συχνά επιβάλλονται πρόσθετες επιβαρύνσεις σε βάρος του προσώπου, ανεξάρτητα αν αυτές έπονται της τελευταίας, διενεργούνται παράλληλα προς αυτήν ή ακόμη και χωρίς να εκκρεμεί ποινική διαδικασία. Όπως πλειστάκις νομολογεί το ΕΔΔΑ (Leutscher κατά Ολλανδίας της 26-3-1996, Del Latte κατά Ολλανδίας της 9-11-2004, Σταυρόπουλος

Την σχετική νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ φαίνεται να υιοθετεί και ο Άρειος Πάγος, ο οποίος δέχεται ότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει ενώπιον κάθε δικαστηρίου και όχι μόνο του ποινικού, το οποίο επιλαμβάνεται επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος ή επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως. Σύμφωνα με τη νομολογία του Ακυρωτικού, θα πρέπει η ποινική αθωωτική απόφαση, η οποία στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά που εισάγονται ενώπιον του έτερου δικαιοδοτικού οργάνου, να ερμηνεύεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μη δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του.¹⁸⁷

Βέβαια, η λειτουργία του τεκμηρίου δεν απαγορεύει τη διαπίστωση αστικής ευθύνης εκ μέρους του πολιτικού δικαστηρίου σε βάρος του αμετάκλητα αθωωθέντος. Σχετικώς μνημονεύεται η ΑΠ 1364/2011 (ΤΝΠ ΔΣΑ) στο πλαίσιο της οποίας ο αμετάκλητα αθωωθείς για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, υποχρεώθηκε στη συνέχεια με απόφαση του πολιτικού δικαστηρίου να καταβάλλει ψυχική οδύνη στους συγγενείς του παθόντος με το σκεπτικό ότι «η μη εναρμόνιση των πραγματικών παραδοχών του Εφετείου με εκείνες του ποινικού δικαστηρίου δεν αποτελούν παραβίαση υπό την ανωτέρω έννοια του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου».

κατά Ελλάδα της 27-9-2007), απαραίτητη είναι η ύπαρξη συνάφειας μεταξύ της ποινικής και της άλλης διαδικασίας, η οποία υφίσταται όταν τα πραγματικά περιστατικά ή η καταλογισθείσα συμπεριφορά στη μη ποινική διαδικασία ταυτίζονται ουσιαστικά με το αντικείμενο της προηγούμενης ποινικής δίκης.

¹⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά την απόφαση Vulakh and others κατά Ρωσίας της 10ης-1-2012 (αρ. προσφ. 33468/03), όπου το ΕΔΔΑ εντόπισε, πως παραβιάστηκε το τεκμήριο αθωότητας, επειδή το ποινικό δικαστήριο αλλά και οι αστικές αποφάσεις μετά από αυτό έκριναν, πως ο αποβιώσας κατά το χρόνο εκδίκασης φερόμενος ως δράστης, είχε τελέσει αξιόποινες πράξεις!

¹⁸⁷ Βλ. χαρακτηριστικά την απόφαση ΑΠ 215/2013 του Δ' Πολιτικού Τμήματος του Ακυρωτικού, σύμφωνα με την οποία: «Με τις τελευταίες αυξημένης τυπικής ισχύος δύο διατάξεις, της ΕΣΔΑ και του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (αναφέρεται στα γνωστά άρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ), δεν καθιερώνεται δεδicated στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (βλ. ΕΔΔΑ απόφαση της 27-9-2007 Σ. κατά Ελλάδος σκέψη 37, ΕΔΔΑ απόφαση της 11-2-2003 R. και Υ. κατά Νορβηγίας). Το τελευταίο δεν περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στα πλαίσια μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και ενώπιον οιοδήποτε άλλου Δικαστηρίου που επιλαμβάνεται μεταγενέστερα είτε επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος είτε επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως, όταν αυτό για τις ανάγκες της δίκης ερμηνεύει την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα που εισάγονται ενώπιον του, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου (ΑΠ 1364/2011)».

Πρόσφατα, ο Άρειος Πάγος ασχολήθηκε για ακόμα μία φορά με το θέμα της δέσμευσης των πολιτικών δικαστηρίων από αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις. Ενόψει της εκδίκασης αιτήσεως αναίρεσης για αδικοπρακτική ευθύνη υπαιτίου, ο οποίος προηγουμένως είχε αθωωθεί αμετακλήτως για την επίδικη πράξη από το ποινικό δικαστήριο, προέκυψε το συγκεκριμένο ζήτημα. Η υπ' αριθμ. 889/2018 απόφαση του Αρείου Πάγου¹⁸⁸ διχάστηκε καθώς κρίθηκε πως η εκ νέου αποτίμηση των πραγματικών περιστατικών που οδήγησαν στην αμετάκλητη αθώωση του υπαιτίου δεν είναι δυνατό να συμβαδίζουν με το τεκμήριο αθωότητας, αντιθέτως το παραβιάζουν. Ωστόσο, λόγω της αντίθετης άποψη της οριακής μειοψηφίας υποστήριξε πως η αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση δε δύναται να εισάγει νέου είδους δεδικασμένο στην πολιτική δίκη, με τη μορφή της αυτοματοποιημένης δέσμευσης του δικαστηρίου από αυτήν, διετάχθη η παραπομπή της υπόθεσης στην Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου¹⁸⁹

Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης στην Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου¹⁹⁰ δημιουργήθηκε η ανάγκη να διερευνηθεί κατά πόσον είναι δεσμευτικές οι συγκεκριμένες αποφάσεις και κυρίως σε ποιες περιπτώσεις συνίσταται παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, ακόμα και σε διαδικασία που δεν είναι ποινική. Σημαντική μειοψηφία των μελών του Αρείου Πάγου υποστήριξαν πως το συγκεκριμένο ζήτημα πρέπει να επιλυθεί ενώπιον

---

¹⁸⁸ ΑΠ 889/2018 (Α2 Πολιτικό Τμήμα), ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁸⁹ Με τον παραπεμφθέντα στην παρούσα Ολομέλεια λόγο αναίρεσης, τίθεται θέμα εξαιρετικής σημασίας, για το οποίο έχουν εκδοθεί αντίθετες αποφάσεις του Αρείου Πάγου. Ειδικότερα, οι αποφάσεις αυτές υιοθετούν τη σύμφωνη με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ νομική σκέψη ότι παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας, όταν το Δικαστήριο, μετά την αμετάκλητη αθώωση του κατηγορουμένου, ερμηνεύει, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας αυτής δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή αυτού, αλλά τελικά άλλες από αυτές τις αποφάσεις δέχονται ότι παραβιάζεται το κατά το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ τεκμήριο αθωότητας, διότι η κατάφαση της αστικής αδικοπρακτικής ευθύνης του αναιρεσειόντα δημιουργεί αμφιβολίες και υπόνοιες ως προς την αθώωσή του, ως κατηγορούμενου, και την αποδυναμώνει και ότι το Δικαστήριο έπρεπε να οδηγηθεί σε αποτέλεσμα συμβατό με την αθωωτική απόφαση (ΑΠ 322/2018, ΑΠ 1314/2018, ΑΠ 715/2017, ΑΠ 1652/2013) και άλλες το αντίθετο και συγκεκριμένα ότι το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του την ποινική αθωωτική απόφαση, χωρίς να προβεί σε οποιαδήποτε ερμηνεία της, ούτε να αποφανθεί, με οποιονδήποτε τρόπο, άμεσο ή έμμεσο, για την ποινική ενοχή του (ΑΠ 1747/2017, ΑΠ 344/2016, ΑΠ 1398/2015, ΑΠ 215/2013, ΑΠ 1364/2011 και ΑΠ 1422/2017 με διαφοροποιημένο σκεπτικό).

¹⁹⁰ ΑΠ 8/2019 σε Τακτική Ολομέλεια, www.dsnet.gr.

του ΕΔΔΑ, με το να τεθεί προδικαστικό ερώτημα, κάτι όμως που δεν έγινε δεκτό. Αντιθέτως, τα υπόλοιπα μέλη υποστήριξαν πως το θέμα πρέπει να παραπεμφθεί ενώπιον της Πλήρους Ολομέλειας του Ακυρωτικού, δεδομένου του γεγονότος πως παρατηρήθηκαν αντιφατικές μεταξύ τους αποφάσεις στη νομολογία του Αρείου Πάγου, καθότι ενώ στο λεκτικό όλων των αποφάσεων υιοθετείται η πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ που απαγορεύει έστω και την έμμεση αμφισβήτηση της αμετάκλητης αθώωσης του υπαιτίου, επί της ουσίας σε διάφορες αποφάσεις αυτό στην δικαιοδοτική κρίση δεν εφαρμόζεται, δημιουργώντας αντιφατικότητα ως προς το επίδικο ζήτημα.

Σε συνέχεια της ανωτέρω παραπεμπτικής απόφασης εξεδόθη η με αριθμό 4/2020 απόφαση της πλήρους Ολομέλειας του ΑΠ,¹⁹¹ κατά την οποία το πολιτικό δικαστήριο, όταν αποφασίζει σχετικά με την τέλεση του αστικού και, ταυτοχρόνως, ποινικού αδικήματος, δεν δεσμεύεται από την προηγηθείσα, αθωωτική ή καταδικαστική, σχετική απόφαση ποινικού Δικαστηρίου (υπό τη μορφή δεδικασμένου). Επιβάλλεται όμως να λάβει σοβαρά υπόψη, ως

---

¹⁹¹ ΟΛΑΠ 4/2020, ΠονΔικ 2020, σελ. 873 επ. «Ειδικά επί αθωωτικής απόφασης, το τεκμήριο αθωότητας δεν συνεπάγεται αποδεικτική δέσμευση του πολιτικού δικαστηρίου που οδηγεί υποχρεωτικά σε αποδεικτικό πόρισμα σύμφωνα με την αθωωτική ποινική απόφαση και κατ' ανάγκη σε αποκλεισμό της αστικής αδιοπρακτικής ευθύνης του αθωωθέντος και, συνακόλουθα, σε ουσιαστική απόρριψη της αποζημιωτικής αγωγής, με την αιτιολογία ότι διαφορετικά δημιουργούνται αμφιβολίες για την αθώωση και παραβιάζεται η αρχή του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 3 του ΔΣΑΠΔ. Μία τέτοια θεώρηση δεν είναι σύμφωνη με τα δογματικά όρια του τεκμήριο αθωότητας, αλλά προσκρούει και στο Σύνταγμα, αφού έτσι δημιουργείται ένα είδος «αποδεικτικής δεσμεύσεως», ένα νέο είδος «δεδικασμένου», μη προβλεπόμενο από τον ισχύοντα Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, άρα ασύμβατο με τη συνταγματική διάκριση των δικαστικών δικαιοδοσιών, από τις οποίες πηγάζει η δικονομική αρχή για τη μη δέσμευση των πολιτικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των ποινικών. Επίσης, ο σεβασμός του τεκμήριο αθωότητας δεν αποκλείει τις αστικές διεκδικήσεις. Η απαλλαγή, δηλαδή, από την ποινική ευθύνη δεν συνεπάγεται αυτόματα την απαλλαγή από την αστική ευθύνη, ακόμη και στην περίπτωση της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, ανεξάρτητα, μάλιστα, από το εάν έληξε ή όχι η ποινική διαδικασία με αθώωση ή παύση της ποινικής διώξεως, δοθέντος ότι μόνο το γεγονός ότι τα αποδεικτικά στοιχεία της ποινικής διαδικασίας θα χρησιμοποιηθούν στην αστική δίκη, καθώς και ότι βάση της αστικής αξιώσεως για αποζημίωση είναι τα συστατικά στοιχεία του ποινικού αδικήματος, δεν είναι αρκετά για να χαρακτηριστεί η συναφής (πολιτική) δίκη ως (δεύτερη) ποινική διαδικασία, που απαγορεύεται βάσει της αρχής *ne bis in idem*. Σε περιπτώσεις, μάλιστα, που ο ζημιωθείς δεν παρέστη στο ποινικό δικαστήριο για λόγους που δεν αφορούν τον ίδιο (π.χ. επί μη νόμιμης κλητεύσεως), η δικαστική του ακρόαση παραγκωνίζεται, με συνέπεια και στην περίπτωση αυτή να αποδίδεται στο πρόσωπο που τέλεσε την αδιοπραξία ένα αθέμιτο όφελος. Το τεκμήριο αθωότητας, όμως, σημαίνει ότι το πολιτικό δικαστήριο, όταν αποφασίζει περί του αν τελέστηκε το αστικό και συγχρόνως ποινικό αδίκημα, δεν μπορεί να αδιαφορήσει για την αθώωση του κατηγορουμένου, ούτε επιτρέπεται να χρησιμοποιήσει την αθωωτική απόφαση για να αντλήσει από αυτήν επιχειρήματα για την ενοχή του κατηγορουμένου. Οι παραδοχές και η εν γένει συλλογιστική της πολιτικής απόφασης, τόσο στο αιτιολογικό - σκεπτικό, όσο και στο διατακτικό της, αφού και τα δύο αυτά στοιχεία έχουν το ίδιο δεσμευτικό αποτέλεσμα, δεν πρέπει να θέτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπό αμφισβήτηση την ορθότητα της αθωωτικής ποινικής απόφασης».

ισχυρό τεκμήριο, την ποινική κρίση και μπορεί να αφίσταται από αυτήν με απόλυτα αιτιολογημένη απόφαση. Οφείλει δε να αποφεύγει χαρακτηρισμούς και κρίσεις που σχετίζονται με το ποινικό αδίκημα, εφόσον δεν άπτονται του αντικειμένου της συναφούς πολιτικής δίκης, ώστε να μην δίνεται η εντύπωση ότι τίθεται σε αμφισβήτηση η ορθότητα της αθωωτικής ποινικής αποφάσεως. Η Συνταγματική διάκριση των δικαιοδοσιών, που διαφέρουν ως προς τη φύση της διαδικασίας και της ευθύνης, αλλά και ως προς τους κανόνες κατανομής του βάρους αποδείξεως, αποκλείει την ύπαρξη μίας ενιαίας έννομης τάξεως, της οποίας η διάρρηξη να επαπειλείται από τις διαφορετικές κρίσεις των Δικαστηρίων με διαφορετική δικαιοδοσία.

Ως προς τη σχέση ποινικής και διοικητικής δίκης, το ΕΔΔΑ επί τη βάσει όμοιων κριτηρίων δέχεται ότι και τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας. Κρίσιμη προϋπόθεση αποτελεί η κατάφαση της ύπαρξης συνάφειας και στενής σχέσης μεταξύ των δύο δικών ώστε να αποτελούν κατά τη φυσική αντίληψη των πραγμάτων ένα αδιάσπαστο όλον.

Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ, ερμηνεύοντας το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ αναφορικά με την σχέση ποινικής και διοικητικής δίκης, έχει δεχθεί ότι απόφαση διοικητικού δικαστηρίου που έπεται τελικής (ήτοι «αμετάκλητης»¹⁹²) αθωωτικής απόφασης ποινικού δικαστηρίου για το ίδιο πρόσωπο δεν πρέπει να παραβλέπει και να θέτει εν αμφιβόλω την αθώωση, έστω και αν αυτή εχώρησε λόγω αμφιβολιών.¹⁹³

---

¹⁹² ΣτΕ 1311, 2951/2013, 2403/2015

¹⁹³ ΕΔΔΑ απόφαση της 27.9.2007 επί της προσφυγής 35522/04 Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας, σκέψη 39 και ΕΔΔΑ απόφαση της 30.4.2015 Καπετάνιος κ.λπ. κατά Ελλάδας, σκέψεις 83, 85, 88, απόφαση 27.9.2011 Hrdalo κατά Κροατίας, σκέψη 54, Ειδικά στην περίπτωση της Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ εκ μέρους των διοικητικών δικαστηρίων. Στην προκειμένη περίπτωση ο προσφεύγων απηλλάγη αμετάκλητα λόγω αμφιβολιών για το αδίκημα της απάτης και της ψευδούς υπεύθυνης δήλωσης από το ποινικό δικαστήριο. Εντούτοις το διοικητικό δικαστήριο που επιλήφθηκε της υπόθεσης έκρινε νόμιμη την ανάκληση της άδειας παροχής κατοικίας από τον ΟΕΚ προς τον προσφεύγοντα «διότι αυτός είχε αποκρύψει την ύπαρξη άλλης κατοικίας του». Περαιτέρω αιτιολόγησε την απόφασή του στο ότι ο προσφεύγων

Κατά συνέπεια, το εκ των υστέρων επιλαμβανόμενο διοικητικό δικαστήριο, που κρίνει επί της διοικητικής παράβασης, υποχρεούται τουλάχιστον να συνεκτιμήσει την οικεία αμετάκλητη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, και, δη, κατά τρόπο ειδικό, ώστε, εφόσον αποκλίνει από τις ουσιαστικές κρίσεις του ποινικού δικαστή, να μην καταλείπονται εύλογες αμφιβολίες ως προς το σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας, που απορρέει από την τελική έκβαση της ποινικής δίκης¹⁹⁴, στο πλαίσιο δε αυτό δεν αποκλείεται να στηρίζει την κρίση του περί διάπραξης της αποδοθείσας παράβασης (και) σε στοιχεία που δεν είχε λάβει υπόψη του το ποινικό δικαστήριο.¹⁹⁵

Στα καθ' ημάς, η νομοθετική τροποποίηση του άρθρου 5 ΚΔΔ με το άρθρο 17 Ν. 4446/2016¹⁹⁶ κατά το οποίο *«Αρ. 5 παρ. 2. Τα δικαστήρια δεσμεύονται από τις αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, οι οποίες, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, ισχύουν έναντι όλων. Δεσμεύονται, επίσης, από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη, από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και από τα αμετάκλητα αποφαινόμενα να μην γίνει η κατηγορία βουλεύματα, εκτός εάν η απαλλαγή στηρίχθηκε στην έλλειψη αντικειμενικών ή υποκειμενικών στοιχείων που δεν αποτελούν προϋπόθεση της διοικητικής παράβασης»*, αποτελεί αν μη τι άλλο σαφή νομοθετική βούληση για την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας ενώπιον και των διοικητικών δικαστηρίων.

απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών και όχι λόγω έλλειψης δόλου ή μη στοιχειοθέτησης των αποδιδόμενων πράξεων με αποτέλεσμα, αντιστρέφοντας τη λειτουργία του αξιώματος *in dubio pro reo* να αποδώσουν ενοχή σε βάρος του προσφευγόντος. Προσβολή του τεκμηρίου διαπίστωσε το ΕΔΔΑ και στην Καπετάνιος κατά Ελλάδος (30-4-2015). Εν προκειμένω το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι δεν τηρήθηκαν τα εχέγγυα που καθιερώνει το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, διότι παρά την αμετάκλητη αθώωση των προσφευγόντων, τους επιβλήθηκε πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας για το αδίκημα που παρουσίαζε ακριβώς τα ίδια στοιχεία με την επιβληθείσα διοικητική παράβαση.

¹⁹⁴ πρβλ. ΣτΕ 434/2017, 167/2017, 1713-1714/2014, 2069/2014, 1184/2015, 2403/2015, 1992/2016 Β' τμήματος επταμ., 2503/2016.

¹⁹⁵ βλ. ΣτΕ 1713-1714/2014, 2069/2014, 1184/2015, 2403/2015, 2503/2016.

¹⁹⁶ ΦΕΚ Α 240/22.12.2016

ΜΕΡΟΣ Γ΄ ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

I. Εγγυήσεις προστασίας στην προδικασία

I.1. Η αρχή του «προσήκοντος βαθμού υπονοιών ή ισχύος των ενδείξεων»

Στην προάσπιση και θωράκιση του τεκμηρίου αθωότητας κατατείνει η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών ή ισχύος των ενδείξεων, η οποία και απορρέει από το τεκμήριο αθωότητας.¹⁹⁷ Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών μπορεί να οριστεί εννοιολογικά ως αξίωση συνδρομής ορισμένου βαθμού υπόνοιας που τελεί σε αντιστοιχία προς το είδος και τον βαθμό επιβάρυνσης του ατόμου, ήτοι, οποιοδήποτε μέτρο σε βάρος ενός προσώπου εκ των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να βασίζεται σε ορισμένης βαρύτητας υπόνοιες ή ενδείξεις σχετικές με την ενοχή του.

Ως εκ τούτων, για την άσκηση της ποινικής δίωξης απαιτείται να συντρέχουν «επαρκείς ενδείξεις» υπό την έννοια ότι αυτές θα πρέπει να είναι «αρχικές ή ευλογοφανείς ενδείξεις» (βλ. αρ. 43 παρ. 1 ΚΠΔ). Περαιτέρω, για την επιβολή περιοριστικών όρων ή προσωρινής κράτησης να προκύπτουν «σοβαρές» ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου (βλ. αρ. 282 ΚΠΔ).¹⁹⁸ Τέλος, για την παραπομπή στο ακροατήριο πρέπει να υπάρχουν «επαρκείς ενδείξεις» (βλ. αρ. 309 και 313 ΚΠΔ). Εν προκειμένω, παρά την παρόμοια διατύπωση της διάταξης με την διάταξη που αφορά στην άσκηση της ποινικής δίωξης, οι εν λόγω ενδείξεις διαφέρουν ποιοτικά από τις επαρκείς ενδείξεις για την κίνηση της ποινικής δίωξης,¹⁹⁹ καθώς χαρακτηρίζουν το ατώτερο στάδιο της προδικασίας, διαδραματίζοντας καθοριστικό ρόλο στην πρόοδο της ποινικής διαδικασίας αλλά ενδεχομένως και στην τελική έκβαση αυτής. Η

¹⁹⁷ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 30 με περαιτέρω παραπομπές.

¹⁹⁸ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 30 με περαιτέρω παραπομπές.

¹⁹⁹ Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ό.π., σελ. 31.

συνδρομή τους ωθεί τον εισαγγελέα²⁰⁰ αλλά και το αρμόδιο συμβούλιο²⁰¹ να παραπέμψουν τον κατηγορούμενο στο ακροατήριο. Αντίθετα, η έλλειψή τους οδηγεί στην απαλλαγή του κατηγορουμένου.²⁰²

Έτσι, δομείται κλιμάκωση των απαιτούμενων ενδείξεων υπό την έννοια του ότι όσο πιο δυσμενής καθίσταται η θέση του κατηγορουμένου ή όσο πιο σοβαρός είναι το μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος του, τόσο περισσότερες υπόνοιες ή ενδείξεις θα πρέπει να έχουν συγκεντρωθεί εναντίον του στη συγκεκριμένη περίπτωση. Η συγκεκριμένη αρχή, αποτελεί μια από τις πλέον έμπρακτες εξειδικεύσεις της αρχής της αναλογικότητας,

I.2. Η έλλειψη βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 239 § 2 ΚΠΔ (*«κατά την ανάκριση ενεργείται καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην ανακάλυψη της αλήθειας και εξετάζεται και βεβαιώνεται αυτεπαγγέλτως όχι μόνο η ενοχή, αλλά και η αθωότητα του κατηγορουμένου»*). Η ανωτέρω διάταξη πρέπει να συνδυαστεί και με τη διάταξη του άρθρου 351 § 1 ΚΠΔ, κατά την οποία, ο διευθύνων τη συζήτηση στη διαδικασία στο ακροατήριο, φροντίζει με επιμέλεια ώστε με τη σειρά που θα προσδιορίσει για την εξέταση των μαρτύρων και των υπόλοιπων αποδείξεων, να διασαφηνιστούν όσο το δυνατόν πληρέστερα τα σχετικά με την πράξη και όλα όσα αφορούν την κατηγορία ή την υπεράσπιση, να διαλυθεί κάθε σύγχυση και να προκύψει βέβαιη πεποίθηση για τη δικαζόμενη κατηγορία, στηριγμένη σε βάσιμες αποδείξεις.²⁰³ Με τη διάταξη αυτή, καθιερώνεται η υποχρέωση του δικαστηρίου για διασαφήνιση της κατηγορούμενης πράξης. Η υποχρέωση αυτή, αφορά στην αυτεπάγγελτη υπό του δικαστηρίου συλλογή και διερεύνηση όλων των περιστατικών που σχετίζονται με την υπό

---

²⁰⁰ Βλ. αρ. 245, 309 ΚΠΔ.

²⁰¹ Βλ. αρ. 313 ΚΠΔ.

²⁰² Βλ. αρ. 311, 312 ΚΠΔ.

²⁰³ Κωνσταντινίδη Α., ό.π., σελ. 159 · Καρρά Α., Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου, 3^ο Τεύχος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, γ' έκδ., 1990, σελ.80.

κρίση υπόθεση, χωρίς αυτό να περιμένει την υποβολή αντίστοιχων αιτήσεων ή προτάσεων από τους διαδίκους και χωρίς να δεσμεύεται από αυτές.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 274 εδ β' ΚΠΔ, ο εξετάζων οφείλει να ερευνά με επιμέλεια κάθε περιστατικό, το οποίο επικαλέστηκε υπέρ του ο κατηγορούμενος, εφόσον αυτό είναι χρήσιμο για την ανακάλυψη της αλήθειας. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 327 § 1 εδ. α', ο εισαγγελέας και ο δημόσιος κατηγορος κλητεύουν στο ακροατήριο όλους τους ουσιώδεις μάρτυρες κατηγορίας και υπεράσπισης. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 490 ΚΠΔ, ο εισαγγελέας μπορεί να προσβάλει με έφεση κάθε καταδικαστική απόφαση, είτε υπέρ είτε εναντίον εκείνου που καταδικάστηκε.²⁰⁴ Κατά συνέπεια, επιτάσσεται η αυτεπάγγελτη εξέταση κάθε στοιχείου σε σχέση με την ενοχή ή των αθωότητα του κατηγορουμένου και κάθε χρήσιμου για την επιμέτρηση της ποινής στοιχείου της προσωπικότητάς του.²⁰⁵

Την έλλειψη του βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη και την προαγωγή του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, θωράκισε περαιτέρω ο νέος ΚΠΔ, με την προσθήκη των παραγράφων 2 και 3 στο άρθρο 178.²⁰⁶ Με τη νέα διάταξη επαναλαμβάνεται η ρύθμιση του άρθρου 239 § 2 ΚΠΔ και επεκτείνεται αυτή σε κάθε στάδιο της ποινικής

---

²⁰⁴ Καρρά Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 23. · Σεβαστίδη Χ., *Η Σημασία και η Λειτουργία του Άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του Νέου ΚΠΔ (Εννοια «Βάρους Απόδειξης» και Ενίσχυση Τεκμηρίου Αθωότητας)*, ΠονΔικ 2019, σελ. 431 επ.

²⁰⁵ Δαλακούρα Θ., ό.π., σελ. 399 · Καρρά Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 963 · Παπαδαμάκη Α., *Ποινικό Δίκαιο και Κράτος Δικαίου*, ό.π., σελ. 89 · Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 20.

²⁰⁶ Ν. 4620/2019, ΦΕΚ Α' 96/11.6.19. Άρθρο 178. - Αποδεικτικά μέσα. Βάρος απόδειξης (Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ). «1. Στην ποινική διαδικασία επιτρέπεται κάθε είδος αποδεικτικών μέσων. Κυριότερα αποδεικτικά μέσα στην ποινική διαδικασία είναι: α) οι ενδείξεις· β) η αυτοψία· γ) η πραγματογνωμοσύνη· δ) η ομολογία του κατηγορουμένου· ε) οι μάρτυρες και στ) τα έγγραφα.

2. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα, που θεμελιώνουν την ενοχή ή κατατείνουν στην αθωότητα του κατηγορουμένου καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής. Ο κατηγορούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται υπέρ του. Οι δικαστές «και οι εισαγγελείς» είναι υποχρεωμένοι να ερευνούν με επιμέλεια κάθε στοιχείο ή αποδεικτικό μέσο που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια.

*** Οι λέξεις «και οι εισαγγελείς» της παρ.2 προσέθηκαν ως άνω με το άρθρο 7 παρ.24 Ν.4637/2019, ΦΕΚ Α 180/18.11.2019.

3. Οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου.»

διαδικασίας,²⁰⁷ επιβάλλοντας αντίστοιχες υποχρεώσεις για αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας σε όλους τους δικαστές και τους εισαγγελείς, ενώ παράλληλα τονίζεται με αρνητική διατύπωση ότι ο κατηγορούμενος δεν φέρει το βάρος της απόδειξης της αθωότητάς του και της αλήθειας των ισχυρισμών του. Επομένως, με τη νέα αυτή διάταξη τονίζεται ουσιαστικά και αποτυπώνεται για πρώτη φορά και σε νομοθετικό κείμενο αυτό που ήταν ανέκαθεν αυτονόητο στη θεωρία και νομολογία στο πλαίσιο του δικονομικού μας δικαίου: ότι δεν υφίσταται βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη και σε κάθε περίπτωση ο κατηγορούμενος ή ο ύποπτος δεν έχει υποχρέωση απόδειξης της αθωότητάς του ή της αλήθειας των ισχυρισμών του, αλλά ούτε και μπορεί να υποστεί οποιαδήποτε δυσμενή συνέπεια από μόνη την αδυναμία του να αποδείξει τους ισχυρισμούς του.

1.3. Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου

Κατά μία άποψη,²⁰⁸ στην αρχή του τεκμηρίου αθωότητας θεμελιώνονται δογματικά όλα τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του (άρ. 89 επ. ΚΠΔ), καθότι η λειτουργία της συνδέεται με την εξασφάλιση της υπεράσπισης του κατηγορουμένου. Πράγματι, το τεκμήριο αθωότητας κινείται εν γένει σε μια κατεύθυνση προστασίας του κατηγορουμένου έναντι κρατικών αυθαιρεσιών, ενόψει της ευάλωτης θέσης στην οποία περιέρχεται. Ως δικονομική έκφραση των αρχών του κράτους δικαίου και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας θέτει φραγμούς και διαδικαστικές απαγορεύσεις, χορηγεί, όμως, παράλληλα δικαιώματα και παρέχει δυνατότητες.

Η επιχειρηματολογία αυτής της άποψης βασίζεται στο γεγονός πως η μη τήρηση της υποχρέωσης σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας δικαιολογεί μιας αυξημένης έντασης εννόμων συνεπειών, με τις οποίες συνδέεται τυχόν παραβίαση των δικαιωμάτων του

---

²⁰⁷ Αιτιολογική Έκθεση του Ν 4596/2019 (σελ. 8), σκοπός της νέας αυτής διάταξης είναι η διευκρίνιση ότι ο κανόνας του άρθρου 239 παρ. 2 ΚΠΔ εφαρμόζεται και στο στάδιο της διαδικασίας στο ακροατήριο.

²⁰⁸ Βλ. Μπάκα Χρ., Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία γενικά, σελ. 19 επ

κατηγορουμένου, δηλαδή η κατ' άρ. 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ απόλυτη ακυρότητα.²⁰⁹ Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της ανωτέρω διάταξης, η παρουσία του τεκμηρίου αθωότητας είναι διπλή. Πιο συγκεκριμένα, αφενός υπονοείται ως αρχή, που δικαιολογεί την πρόκληση απόλυτης ακυρότητας σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, αφετέρου δε προστατεύεται ως δικαίωμα, παρεχόμενο σ' αυτόν από την ΕΣΔΑ, το ΔΣΑΠΔ, τον ΚΧΘΔΕΕ, πλέον δε και του ΚΠΔ.

I.4. Η προσωρινή κράτηση

Μια από τις αρχές οι οποίες, συνθέτουν το περιεχόμενο του τεκμηρίου αθωότητας, συνίσταται στην απαγόρευση της επιβολής ποινής ή ανάλογης κύρωσης σε πρόσωπο, η ενοχή του οποίου δεν έχει απαγγελθεί, σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει ο νόμος.²¹⁰ Η εν λόγω παραδοχή αναδεικνύει μια σημαντική προβληματική της δικονομίας μας: τη συμβατότητα της προσωρινής κράτησης με το τεκμήριο της αθωότητας.

Υπό το προϊσχύσαν καθεστώς,²¹¹ η «προφυλάκιση» αποτελούσε μια μορφή προκαταβολής ποινής, όπως καταδείκνυε άλλωστε και η ονομασία της. Επρόκειτο για έναν θεσμό όχι απλώς ασύμβατο προς το τεκμήριο αθωότητας, αλλά ευθέως αντίθετο προς αυτόν. Τούτο, καθότι η προσωρινή κράτηση επιβάλλεται στο στάδιο της προδικασίας, σε χρόνο, δηλαδή, που δεν υπάρχει νόμιμη απόδειξη της ενοχής και δεύτερον, πως αποτελεί το έσχατο, ακραίας βαρύτητας, μέτρο δικονομικού καταναγκασμού. Η αντικατάσταση της προφυλάκισης από την προσωρινή κράτηση αποτέλεσε μια συλλήβδην αναμόρφωση του θεσμού αλλά και των σκοπών του. Τούτο, επιβάλλεται πλέον μόνον προκειμένου να αποτραπεί η φυγή του κατηγορουμένου και ως εκ τούτου ο κίνδυνος να μην υποβληθεί στην

---

²⁰⁹ Βλ. Μαργαρίτη, Γνώση της κατηγορίας και βαρύτερος χαρακτηρισμός της πράξεως, ΠοινΔικ 2014, σελ. 510 αλλά και υποσημ. 66, όπου παραπέμπει στις αποφάσεις ΑΠ 218/2013 και 1469/2013.

²¹⁰ Βλ. πορίσματα 12ου Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού δικαίου.

²¹¹ Βλ. πριν από το 1981 και την αναμόρφωση του θεσμού της «προφυλάκισης», με το νόμο 1128/1981, ίσχυε η υποχρεωτική επιβολή της σε περιπτώσεις κακουρηγηματικών πράξεων με μόνη τη συνδρομή σοβαρών υπονοιών ενοχής

εκτέλεση της ενδεχόμενης ποινής, καθώς και ο κίνδυνος τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων. Επομένως, όπως συμπεραίνει ο Μαργαρίτης «ουσιαστικά πρόκειται για στέρηση προσωρινής ελευθερίας προσώπου, υπέρ του οποίου ισχύει το τεκμήριο αθωότητας»,²¹² και όχι για στέρηση της ελευθερίας υπό τη μορφή προ – ποινής.

Κατά συνέπεια, η επιβολή του μέτρου της προσωρινής κράτησης (282 ΚΠΔ), δεν προσβάλλει το τεκμήριο.²¹³ Τουναντίον, όπως ευχερώς συνάγεται από το άρθρο 5 παρ. 1 γ' της ΕΣΔΑ, η επιβολή της είναι επιτρεπτή προκειμένου ο κατηγορούμενος να «οδηγηθή ενώπιον της αρμοδίας δικαστικής αρχής εις την περίπτωσιν ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα, ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης, όπως τούτος εμποδισθεί από του να διαπράξη αδίκημα ή δραπέτευση μετά την διάπραξιν τούτου».

I.5. Η μυστικότητα της προδικασίας και ο περιορισμός της δημοσιοποίησης στοιχείων του κατηγορουμένου

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου η επιτυχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, αλλά και η επαγγελματική πορεία των εκάστοτε δημοσιογράφων αξιολογείται με βάση την ποσότητα των δημοσιευθεισών φωτογραφιών συλληφθέντων που λαμβάνονται, τις περισσότερες φορές όχι μόνο ελλείπει της συγκατάθεσης του συλληφθέντος αλλά και παρά τη ρητή εναντίωση του.²¹⁴ Τα στιγμιότυπα αυτά, τα οποία λαμβάνονται τη στιγμή της μεταγωγής του συλληφθέντος από και προς τα ανακριτικά και εισαγγελικά γραφεία, πρωταγωνιστούν στα δελτία ειδήσεων αλλά και σε ενημερωτικές εκπομπές, όπου παράλληλα εξελίσσεται και μια δεύτερη τηλε – δίκη, με αυτόκλητους τηλεανακριτές, οι οποίοι αξιολογούν τα πραγματικά

---

²¹² Μαργαρίτη Λ., Προσωρινή κράτηση: προσπάθεια εκλογικεύσεως των ορίων επιβολής της, ΠοινΔικ 2013, σελ. 534 επ..

²¹³ Άξια μνείας κρίνεται η υπ' αριθμ. 12/1991 διάταξη του Ανακριτή Τριπόλεως²¹³, η οποία θεωρεί την προσωρινή κράτηση «συνειδητή κάμψη» του τεκμηρίου. Τα ανωτέρω ισχύουν και σε σχέση με τη δυνατότητα παράτασης της ήδη επιβληθείσας προσωρινής κράτησης (ΑΠ 1460/2003 σε Συμβούλιο, ΠοινΛογΓ', 1588 επ).

²¹⁴ Παναγοπούλου Κουτνατζή Φ., ., Η δημοσίευση ονομάτων και φωτογραφιών συλληφθέντων και το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, Ευρωπαϊκή Έκφραση, 2013, σελ. 25 επ.

περιστατικά και τα αποδεικτικά μέσα και δεν διστάζουν να εκφέρουν ακόμη και κρίσεις επί της ενοχής ή σπανίως και επί της αθωότητας τους συλληφθέντος. Πέραν των φωτογραφιών, δεν είναι άγνωστη προς την Ελληνική πραγματικότητα και η δημοσιοποίηση των στοιχείων του συλληφθέντος ή κατηγορουμένου, όχι μόνο από δημοσιογραφικές πηγές, αλλά και από κρατικούς φορείς (π.χ. αστυνομία). Επί του ζητήματος αυτού, κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει, την κατάφορη παραβίαση των (ευαίσθητων μεταξύ άλλων, καθώς περιλαμβάνονταν και ο ιατρικός φάκελος) προσωπικών δεδομένων στην γνωστή υπόθεση των οροθετικών εκδιδόμενων, στην γνωστή επιχείρηση σκούπα, οι φωτογραφίες των οποίων, μέχρι και σήμερα πρωταγωνιστούν στο διαδίκτυο.

Ο γενικός κανόνας της μη δημοσιοποίησης στοιχείων συλληφθέντων και κατηγορουμένων, θεσπίζεται στο άρθρο 8 παρ.2 Ν. 3090/2002, σύμφωνα με τον οποίο απαγορεύεται η μετάδοση από την τηλεόραση ή η κινηματογράφηση ή μαγνητοσκόπηση ή φωτογράφιση των προσώπων που οδηγούνται.

Ο νομοθέτης, αφουγκραζόμενος την προβληματική της δημοσιοποίησης προσωπικών δεδομένων κατηγορουμένων με αφορμή την κατακραυγή στην υπόθεση των οροθετικών εκδιδόμενων, επανέφερε το ζήτημα εισάγοντας επιπρόσθετους όρους και προϋποθέσεις για τη δημοσιοποίηση στοιχείων.²¹⁵ Έτσι, σύμφωνα με τη νέα ρύθμιση του άρθρου 79 Ν.

---

²¹⁵ Υπό το προγενέστερο καθεστώς, στο αρ. 2 Ν. 2472/1997 ορίζονταν ότι : «Ειδικά για τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες δύναται να επιτραπεί η δημοσιοποίηση μόνον από την εισαγγελική αρχή για τα αδικήματα που αναφέρονται στο εδάφιο β' της παρ. 2 του άρθρου 3 με διάταξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών ή του Εισαγγελέα Εφετών, εάν η υπόθεση εκκρεμεί στο Εφετείο. Η διάταξη πρέπει να είναι ειδικώς και πλήρως αιτιολογημένη, να προσδιορίζει τον τρόπο δημοσιοποίησης και το χρονικό διάστημα που θα διαρκέσει. Η δημοσιοποίηση αυτή αποσκοπεί στην προστασία του κοινωνικού συνόλου, των ανηλίκων, των ευάλωτων ή ανίσχυρων πληθυσμιακών ομάδων και προς ευχερέστερη πραγμάτωση της αξίωσης της Πολιτείας για τον κολασμό των παραπάνω αδικημάτων...» Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του ως άνω νόμου «Οι διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται στην επεξεργασία δεδομένων η οποία πραγματοποιείται:

α) από φυσικό πρόσωπο για την άσκηση δραστηριοτήτων αποκλειστικά προσωπικών ή οικιακών,
β) από τις δικαστικές - εισαγγελικές αρχές και τις υπηρεσίες που ενεργούν υπό την άμεση εποπτεία τους στο πλαίσιο της απονομής της δικαιοσύνης ή για την εξυπηρέτηση των αναγκών της λειτουργίας τους με σκοπό τη βεβαίωση εγκλημάτων, που τιμωρούνται ως κακουργήματα ή πλημμελήματα με δόλο και ιδίως εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, κατά της

4139/2013 «Ειδικά για τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες δύναται να επιτραπεί η δημοσιοποίηση μόνον από την εισαγγελική αρχή για τα αδικήματα που αναφέρονται στο εδάφιο β' της παρ. 2 του άρθρου 3 με διάταξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών ή του Εισαγγελέα Εφετών, εάν η υπόθεση εκκρεμεί στο Εφετείο. Η διάταξη πρέπει να είναι ειδικώς και πλήρως αιτιολογημένη, να προσδιορίζει τον τρόπο δημοσιοποίησης και το χρονικό διάστημα που θα διαρκέσει. Η δημοσιοποίηση αυτή αποσκοπεί στην προστασία του κοινωνικού συνόλου, των ανηλίκων, των ευάλωτων ή ανίσχυρων πληθυσμιακών ομάδων και προς ευχερέστερη πραγμάτωση της αξίωσης της Πολιτείας για τον κολασμό των παραπάνω αδικημάτων. Κατά της εισαγγελικής διάταξης επιτρέπεται προσφυγή εντός 2 ημερών από τη γνωστοποίηση στον κατηγορούμενο ή κατάδικο ενώπιον του Προϊστάμενου της Εισαγγελίας Πρωτοδικών ή του Προϊστάμενου της Εισαγγελίας Εφετών, εάν η υπόθεση εκκρεμεί στο Εφετείο, ο οποίος αποφαινεται εντός 2 ημερών. Μέχρι να αποφανθεί ο αρμόδιος Εισαγγελέας απαγορεύεται η εκτέλεση της διάταξης και η δημοσιοποίηση δεδομένων.»²¹⁶

Περαιτέρω, η μυστικότητα της ποινικής προδικασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 241 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο η ανάκριση γίνεται εγγράφως και χωρίς δημοσιότητα. Δικαιολογητικός λόγος αυτής της μυστικότητας, είναι η προστασία της υπόληψης του κατηγορουμένου (η οποία προκύπτει από το τεκμήριο αθωότητας) και η οποία επιβάλλει στις αρχές την απαγόρευση φωτογράφισης και βιντεοσκόπησης των φερόμενων ως δραστών (εκτός από τις περιπτώσεις που το επιτρέπει ο νόμος²¹⁷).²¹⁸

προσωπικής ελευθερίας, κατά της ιδιοκτησίας, κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, παραβάσεων της νομοθεσίας περί ναρκωτικών, επιβουλής της δημόσιας τάξης, ως και τελουμένων σε βάρος ανηλίκων θυμάτων.

Ως προς τα ανωτέρω εφαρμόζονται οι ισχύουσες ουσιαστικές και δικονομικές ποινικές διατάξεις.

²¹⁶ Βλ. άλλωστε και την περαιτέρω προστασία δυνάμει της νέας Οδηγίας 2016/680

²¹⁷ ΠαραγγΕισΠρΑθ 55850/2002 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²¹⁸ Καρδίμη Θ., Η αρχή της μυστικότητας της προδικασίας και η ελευθερία έκφρασης των δημοσιογράφων σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ (Είναι η μυστικότητα της προδικασίας μια σχετική και ξεπερασμένη αρχή;), ΠοινΔικ 2018, σελ. 1184 επ. · Βλ. και ΠλημΑθ 1709/2009 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

II. Εγγυήσεις προστασίας στην επ' ακροατηρίω διαδικασία

II.1. Το τεκμήριο αθωότητας κατά την αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ «Παν πρόσωπο κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του». Η έννοια της νόμιμης απόδειξης προσδιορίζεται και εξειδικεύεται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους. Το ΕΔΔΑ κατά την ερμηνεία της Σύμβασης δεν έχει δώσει ένα σαφές και συγκεκριμένο περιεχόμενο στην έννοια της νόμιμης απόδειξης, καταλείποντας στα συμβαλλόμενα μέρη να εξειδικεύσουν τον συγκεκριμένο όρο με βάση τις αρχές που διέπουν την εκάστοτε έννομη τάξη.

Όσον αφορά στο εσωτερικό μας δίκαιο, σύμφωνα με την αρχή της «ηθικής απόδειξης», όπως αυτή προκύπτει από το άρ. 177 παρ. 1 ΚΠΔ, αποδοκιμάζεται οποιαδήποτε εξάρτηση του κρίνοντος δικαστή από νομικούς κανόνες απόδειξης. Ταυτόχρονα ως μοναδικοί άξονες και κρίσιμες συνισταμένες για την απόφασή του, καθορίζονται η «απροσωπόληπτη κρίση» περί του αποδεικτικού υλικού και η «φωνή της συνείδησής του».

Κατά συνέπεια, ο ποινικός δικαστής έχει βέβαια απόλυτη ελευθερία εκτιμήσεως της απόδειξης και σχηματισμού της δικανικής του πεποίθησης σύμφωνα και με την αρχή της ηθικής απόδειξης²¹⁹ (άρ. 177 ΚΠΔ), αλλά συγχρόνως αυτοπεριορίζεται από την υποχρέωση

---

²¹⁹ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 195 επ. «Με τον όρο «ηθική απόδειξη», εννοούμε κατ' ακρίβεια δύο πράγματα, δύο επιμέρους αρχές που διέπουν την ποινική απόδειξη: Α. Το απεριοριστο των αποδεικτικών μέσων, Β. Την ελεύθερη εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων από τον δικαστή («ηθική απόδειξη» *strict sensu*)». του ίδιου, *Αιτιολογία και Ανααιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 63 επ., κατά τον οποίο, «εκείνο το οποίο εκφράζεται με τη διάταξη του άρθρου 177 ΚΠΔ, είναι ότι ο δικαστής δεν δεσμεύεται πια από νομικούς κανόνες αποδείξεως, όντας ελεύθερος να αξιολογήσει τις αποδείξεις όπως κάθε φορά τους ταιριάζει, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής του, η οποία δεν σημαίνει ότι η τελευταία μπορεί να υπαγορεύει «ότι της καπνίσει», ούτε όμως ότι η εκτίμηση των αποδείξεων ανατίθεται σε ένα είδος διακριτικής ευχέρειας του δικαστή. Η κρίση του δικαστή, πρέπει – αποδεδειγμένα, να ακολουθεί ένα σωστό επαγωγικό συλλογισμό, που αντισταθμίζει την απελευθέρωση από τις νομικές αποδείξεις. Η κατάργηση των νομικών αποδείξεων, δεν σημαίνει και – αποδεικτική αναρχία, καθότι κανόνες απόδειξης υπήρχαν και τότε, υπάρχουν και σήμερα. Η διαφορά έγκειται στην τότε περιοριστική απαρίθμηση των αποδεικτικών κανόνων, ενώ σήμερα, επειδή αναγνωρίζεται το απεριοριστο και η ανεξάντλητη ποικιλία τους, έχει ανατεθεί στο δικαστή ο εντοπισμός, η ακριβής, επί τη βάση των κανόνων της λογικής και της εμπειρίας, διατύπωση και βέβαια, η σωστή εφαρμογή

του για αιτιολόγηση της δικανικής του πεποίθησης και απόφασης, όντας υποχρεωμένος να προβαίνει σε πειστική αξιολόγηση των αποδεικτικών μέσων, ώστε το αποδεικτικό συμπέρασμα να αποτελεί σύνθεση όλων των προσαχθέντων κατά την αποδεικτική διαδικασία αποδεικτικών μέσων,²²⁰ καταγράφοντας έτσι τη συλλογιστική πορεία που οδήγησε στη συγκεκριμένη απόφαση.²²¹ Όπως λέγεται, η αιτιολογία μπορεί να χαρακτηριστεί ως η «απολογία» του Δικαστή ενώπιον της κοινωνίας εν γένει.²²²

Έτσι, στη απόλυτη ελευθερία κρίσης και αξιολόγησης των οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, τίθεται ένα θεσμικό αντίβαρο στις τυχόν αρνητικές παρενέργειές της - κατά τα άλλα θεμιτής κατά το δίκαιο μας - υποκειμενικής πεποίθησης. Τούτο επιτυγχάνεται με την υπερνομοθετικώς κατοχυρωμένη αρχή της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων, η οποία αντισταθμίζει και εξισορροπεί την ελευθερία που παρέχεται στον δικαστή να κρίνει ελεύθερα και κατά συνείδηση,²²³ προσδίδοντας τα εχέγγυα μιας δίκαιης δίκης.²²⁴ Όπως

τους». · του ίδιου, *Και Πάλι για την Αιτιολογία και τον Ανααιρετικό Έλεγχο της Ποινικής Απόδειξης*, ΠoinXp 2008, σελ. 481 επ. · έτσι και Δαλακούρα Θ., *Η Αιτιολόγηση των Ποινικών Αποφάσεων: Δικονομικό Θέσφατο ή Θεσμική Εγγύηση Ορθής Απονομής της Δικαιοσύνης;*, ΝοΒ 2009, σελ. 2054 ως προς τη σημασία της αρχής της ηθικής απόδειξης, η οποία και μόνο αποδέσμευσε το δικαστή από την υποχρέωση να ακολουθεί νομικούς κανόνες απόδειξης. · Έτσι και Σορβατζιώτη Δ., *Η Ηθική Απόδειξη στα Πλαίσια της Νομιμότητας*, ΠoinΔικ 2014, σελ. 1093 επ.

²²⁰ Κωνσταντινίδη Α., σε Κωνσταντινίδης Α. / Δαλακούρα Θ., *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 365 · Του ίδιου, *Ελεύθερη Εκτίμηση των Αποδείξεων – Αnéλεγκτη Περί Πραγμάτων Κρίση και ο Ανααιρετικός Έλεγχος της Ποινικής Αιτιολογίας*, σε Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 614 επ. · Τριανταφύλλου Α., *Ο Ανααιρετικός Έλεγχος της Αιτιολόγησης των Παρεμπιπτούσων Αποφάσεων*, ΠoinΔικ 2008, σελ. 500 επ. · Καρρά Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 686 επ. · του ίδιου, *Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου*, 3ο Τεύχος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, γ' εκδ., 1990, σελ. 240 επ., · Τσουκαλά Κ., *Ποινική Δικονομία Α'*, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήναι 1936, σελ. 91 επ. · Ανδρουλάκη Ν., *Αιτιολογία και Ανααιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 10, για την ισχύ του μοντέλου της αιτιολογημένης πεποίθησης ως προς την ποινική απόδειξη · Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων*, ΝοΒ 2000, σελ. 917 επ. · Παπαδαμάκη Α., *Η Δικανική Πεποίθηση και η Κοσμοθεωρία του Ποινικού Δικαστή*, ΠoinXp 2018, σελ. 657 επ. · του ίδιου, *Η Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων*, ΠoinΔικ 2014, σελ. 520 επ.

²²¹ Δέδε Χ., *Η Αναίρεσις Εν Τη Ποινική Δίκη*, Αθήναι Νοέμβριος 1966, σελ. 152 επ., κατά τον οποίο: «*Η απόφαση οφείλει να πείθει ότι είναι προϊόν ορθής δικαστικής κρίσεως, ορθού δικανικού συλλογισμού. Δεδομένου ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δικαιούνται να ζητήσουν τον έλεγχο της ορθότητας της αποφάσεως δια των ενδίκων μέσων, η απόφαση δέον όπως είναι συντεταγμένη, ώστε να καθιστά δυνατό τον έλεγχο δια της λογικής της συνέπειας. Η δε λογική, επιδοκιμάζει εκείνες τις αποφάσεις, οι οποίες στηρίζονται σε σκέψεις αντικειμενικής – γενικής ισχύος. Τούτη την ισχύ έχουν μόνο οι καλώς αιτιολογημένες αποφάσεις.*»

²²² Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων*, ό.π., σελ. 929.

²²³ Δέδε Χ., *Ποινική Δικονομία*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, θ' έκδ., Φεβρουάριος 1989, σελ. 64 · Παπαδαμάκη Α., *Ποινική Δικονομία*, ό.π., σελ. 570 · Δαλακούρα Θ. σε Κωνσταντινίδης Α. / Δαλακούρα Θ., *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 378.

παρατηρεί ο Ν. Ανδρουλάκης,²²⁵ η ποινική απόφαση δεν είναι απλώς ένα «ναι» ή ένα «όχι» στην κατηγορία που αντιμετωπίζει ο εκάστοτε κατηγορούμενος · είναι κυρίως μια εξήγηση και θεμελίωση αυτού του «ναι» ή του «όχι», δηλαδή μια απόδειξη της συγκεκριμένης επιλογής. Έτσι, ο αποδεικνύων ποινικός δικαστής, επιτελώντας το κρίσιμο έργο της ουσιαστικής ποινικής απόδειξης, οφείλει να προσδιορίσει κατά πρώτων το αποδεικτικό αντικείμενο και έπειτα τα περιστατικά εκείνα που έχουν αποδεικτική αξία. Η φάση της απόδειξης ολοκληρώνεται με τη συγχώνευση των αποδεικτικών προτάσεων σε ένα αποδεικτικό ιστόρημα, καταδικαστικό ή απαλλακτικό για τον κατηγορούμενο.

Ωστόσο, τίθενται περιορισμοί όσον αφορά στην αξιοποίηση κτηθέντων μέσω αξιόποινων πράξεων αποδεικτικών μέσων (άρ. 177 παρ. 2 ΚΠΔ). Οι εν λόγω περιορισμοί απορρέουν από την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και συμπλέουν με τη γενικότερη κατεύθυνση της αποφυγής προσβολών της

Στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του, το ΕΔΔΑ δεν εξετάζει την τήρηση εκ μέρους του εθνικού δικαστή των κανόνων που έπρεπε να εφαρμόσει αλλά τη συμβατότητα αυτών προς τη Σύμβαση. Κατά συνέπεια η θεμελίωση της καταδίκης του κατηγορουμένου σε ένα παράνομο αποδεικτικό μέσο δε συνεπάγεται άνευ άλλου τινός την προσβολή του τεκμηρίου, αλλά ενδεχομένως της αρχής της δίκαιης δίκης (Schenk κατά Ελβετίας 12- 7-1988). Αντίθετα, για να θεμελιωθεί προσβολή του τεκμηρίου θα πρέπει το εθνικό δικαστήριο, όντας εξαρχής προκατειλημμένο σε βάρος του κατηγορουμένου να τον αντιμετωπίζει ευθύς εξαρχής ως ένοχο χωρίς να μεριμνήσει για τη διακρίβωση της αλήθειας. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί, οι οποίοι απορρέουν άμεσα από το τεκμήριο αθωότητας και άλλοι οι οποίοι ενισχύουν την ισχύ του. Στην πρώτη κατηγορία εμπίπτει η απαγόρευση χρήσης

---

²²⁴ Σπεντζόπουλου Π., *Αιτιολογία των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων*, ό.π., σελ. 920.

²²⁵ Ανδρουλάκη Ν., *Η Ζήτηση και η Έύρεση της Αλήθειας στην Ποινική Δίκη*, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2017, σελ. 125.

αποδεικτικών μέσων, τα οποία αποκτήθηκαν κατά παράβαση των ίδιων των κανόνων του τεκμηρίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί η αξιοποίηση στοιχείων, που προέκυψαν μέσω ανακριτικών μεθοδεύσεων, που «υποκρύπτουν προτίμηση προς την καταδίκη» του κατηγορουμένου.²²⁶ Αντίστοιχα, στη δεύτερη κατηγορία υπάγεται η απαγόρευση της καταδίκης ενός προσώπου, η οποία στηρίζεται αποκλειστικά στη μαρτυρία του συγκατηγορουμένου του (άρ. 211Α ΚΠΔ).²²⁷

II.2. Το τεκμήριο αθωότητας κατά τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης

Από το τεκμήριο αθωότητας, ωστόσο, πηγάζει ο σημαντικότερος περιορισμός του δικαστή κατά το στάδιο του σχηματισμού δικανικής πεποίθησης. Ο λόγος, φυσικά, για την αρχή «περί αμφιβολιών» ή αλλιώς «in dubio pro reo».

Ενόψει της έλλειψης βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη²²⁸ (αποδεικνύον είναι ο δικαστής)²²⁹ σύμφωνα με τα παραπάνω και σύμφωνα με την αρχή in dubio pro reo και την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, αποκλείεται να αποβαίνουν σε βάρος του

²²⁶ Βλ. Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 286.

²²⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 211Α ΚΠΔ «Μόνη η μαρτυρική κατάσταση ή η απολογία προσώπου συγκατηγορουμένου για την ίδια πράξη δεν είναι αρκετή για την καταδίκη του κατηγορουμένου». Πρόκειται, πράγματι, για απόλυτη αναγνώριση από το νόμο του «ιδίου οφέλους», που παρακινεί το συγκατηγορούμενο και προκαλεί βάσιμες αμφιβολίες ως προς την αλήθεια της μαρτυρίας του. Η παραπάνω αναγνώριση, σε συνδυασμό με την απαλλαγή του κατηγορουμένου από οποιαδήποτε υποχρέωση απόδειξης της αθωότητάς του, συμβάλλει στην ενίσχυση του status αθωότητάς του.

²²⁸ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 224 επ., κατά τον οποίο, όσον αφορά το υποκειμενικό βάρος απόδειξης, τούτο είναι έργο του φορέα της εκάστοτε σε κίνηση φάσης της ποινικής διαδικασίας – του εισαγγελέα (με τη βοήθεια των ανακριτικών υπαλλήλων) στην προκαταρκτική εξέταση και την προανάκριση, του τακτικού ανακριτή στην κύρια ανάκριση, του δικαστηρίου κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο · Σταμάτη Κ., *Η Έννοια και η Λειτουργία των Αυτοτελών Ισχυρισμών στην Ποινική Δίκη*, ό.π., σελ. 71 επ. · Σεβαστίδη Χ., *Η Σημασία και η Λειτουργία του Άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του Νέου ΚΠΔ (Έννοια «Βάρους Απόδειξης» και Ενίσχυση Τεκμηρίου Αθωότητας)*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 431 επ.

²²⁹ Ανδρουλάκη Ν., *Και Πάλι για την Αιτιολογία και τον Ανααιρετικό Έλεγχο της Ποινικής Απόδειξης*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 481 επ. · του ίδιου, *Αιτιολογία και Ανααιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 2: Στην Ελληνική και γενικότερα στην ηπειρωτική Ευρωπαϊκή ποινική δίκη, αποδεικνύων είναι κατά βάση ο ποινικός δικαστής, ως φορέας του διαγνωστικού καθήκοντος, της ζητήσεως της ουσιαστικής αλήθειας σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, επικουρούμενος από τον Εισαγγελέα, σε αντίθεση με την πολιτική δίκη, όπου αποδεικνύων είναι ο ενάγων, σε ό,τι τον αφορά, ο ενιστάμενος εναγόμενος, αλλά και με την κλασική μορφή της αγγλοσαξονικής ποινικής δίκης, στην οποία επίσης αποδεικνύουν τα μέρη · Κ. Τσουκαλά, *Ποινική Δικονομία Α'*, εκδ. Ζαχαρόπουλου, Αθήναι 1936, σελ. 179 επ. · Παπαδαμάκη Α., *Ποινική Δίκη: Η Ανάγκη Εξασφάλισης Αποτελεσματικής και Δίκαιης Δίκης*, ΠοινΧρ 2008, σελ. 289 επ. · του ίδιου, *Η Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων*, ΠοινΔικ 2014, σελ. 520 επ.

κατηγορουμένου η αμφιβολία ως προς την ενοχή ή την αθωότητά του (αντικειμενικό βάρος απόδειξης). Ούτε όμως για βάρος απόδειξης του κατηγορουμένου, ως προς τις αρνητικές προϋποθέσεις του ποινικού κολασμού μπορεί να γίνει λόγος, γιατί και ως προς αυτές ισχύει το αξίωμα *in dubio pro reo*.²³⁰ Τυχόν αμφιβολία του δικαστή για το εάν η πράξη τελέστηκε σε άμυνα, σε κατάσταση ανάγκης, εάν υφίστατο ανικανότητα προς καταλογισμό, εάν συντρέχει λόγος εξάλειψης του αξιοποίνου, ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων/ κωλυμάτων της ποινικής δίκης (λχ δεδικασμένο, έλλειψη έγκλησης), τη συνδρομή ή μη ελαφρυντικής περίπτωσης, το εάν υφίσταται αμφιβολία ως προς τη συνδρομή ή μη των όρων ενός προνομιούχου εγκλήματος ή διακεκριμένου εγκλήματος, θα πρέπει να άγουν σε αθωωτική απόφαση ή σε απόφαση εφαρμογής της ηπιότερης διάταξης (ενν. στα προνομιούχα ή διακεκριμένα αδικήματα), όπως συμβαίνει και με την ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη συνδρομή των θετικών προϋποθέσεων τέλεσης ενός εγκλήματος.²³¹

Η αρχή «*in dubio pro reo*», που επιβάλλει την πρόκριση της αθωότητας του κατηγορουμένου σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες εμφιλοχωρούν αμφιβολίες ως προς την πληρότητα της απόδειξης της ενοχής του, συνιστά ουσιαστικά δικονομική έκφανση της γενικής ισχύος αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Μόνον τότε, λοιπόν, μπορεί να καταδικασθεί ένα πρόσωπο, απεκδυόμενο της τεκμαιρόμενης αθωότητάς του, όταν καμία αμφιβολία περί την ενοχή του δεν υφίσταται.

Π.3. Το τεκμήριο αθωότητας κατά την αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων

Καθώς κάθε έλλογα δομημένη διαδικασία οφείλει να παρέχει τη δυνατότητα ελέγχου του αποτελέσματός της, στην περίπτωση της ποινικής διαδικασίας αυτό εκφέρεται με τη μορφή της δικαστικής απόφασης, όντας αυτόδηλο πως τούτο επιτυγχάνεται μόνον όταν καθίσταται

---

²³⁰ Ανδρουλάκη Ν., *Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος, Α' Τα Θεμέλια*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήναι – Κομοτηνή, 1982, σελ. 156, · του ίδιου, *Η Επιβίωση των «Ποινών Υπόνοιαν» Και ο Ακυρωτικός Έλεγχος της Τηρήσεως του Αξιώματος «Εν Αμφιβολία Υπέρ του Κατηγορουμένου»*, ΠοινΧρ 1974 (ΚΔ), σελ. 165 επ.

²³¹ Καρρά Α., *Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου*, 3^ο Τεύχος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, γ' έκδ., 1990, σελ. 94 επ. · Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 224 επ.

δυνατή η ελεγχσιμότητά της, ήτοι μόνον εφόσον υφίσταται η αναγκαία αιτιολόγηση της δικανικής πεποίθησης, η οποία ταυτόχρονα, αποτελεί και το συστατικό στοιχείο μιας δίκαιης δίκης,²³² αλλά και της ίδιας της ποινικής απόδειξης, καθώς η αιτιολογία αποτελεί την κορωνίδα της απόδειξης.²³³

Η δικαιοπολιτική σκοπιμότητα της απαίτησης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων, συνδέεται με την έννοια του κράτους δικαίου, καθώς και με τη συστηματική αυτής έννοια της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης.²³⁴ Συνίσταται κατά κύριο λόγο στην αποτροπή της αυθαιρεσίας των αντίστοιχων οργάνων απονομής της ποινικής δικαιοσύνης κατά τον σχηματισμό της κρίσης τους, γεγονός που συμβάλει αποφασιστικά στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης τόσο των διαδίκων όσο και των πολιτών στην ορθή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, ενώ παράλληλα διευκολύνεται ο έλεγχος της κρίσης αυτής σε περίπτωση άσκησης ενδίκων μέσων. Περαιτέρω, εξαναγκάζει τον κρίνοντα σε προσεκτική διερεύνηση της υπόθεσης,²³⁵ ενώ, τέλος, διασφαλίζεται και η τήρηση της αρχής «ne bis in idem».²³⁶

Περαιτέρω, η αιτιολογία της απόφασης απεικονίζει την πειθάρχηση της διαδικασίας σχηματισμού της δικανικής πεποίθησης, αποδεικνύει αλλά και επαληθεύει την ορθότητα του σχηματισμού της δικανικής πεποίθησης και βέβαια επιτρέπει στον κατηγορούμενο, σε κάθε τρίτο και κυρίως στον ανώτερο δικαστή να παρακολουθήσει και να ελέγξει τη συλλογιστική

---

²³² Δαλακούρα Θ., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 37 επ.

²³³ Ανδρουλάκη Ν., *Αιτιολογία και Αναρκετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 3 κα 14, κατά τον οποίο η ποινική απόδειξη ολοκληρώνεται και πιστοποιείται, πρωτευόντως με τη θεσμοθετημένη – καθίδρυση ενός αντιπροσωπευτικού, τελευταίου και οριστικού ελέγχου, που δεν είναι άλλος από τον αναρκετικό.

²³⁴ Δαλακούρα Θ., σε Κωνσταντινίδη Α. / Δαλακούρα Θ., *Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 377 · Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., *Σκέψεις για την Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων με Αφορμή τη Νομολογία του ΕΔΔΑ*, σε Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 535 επ. · Παπαδαμάκη Α., *Η Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων*, ΠοινΔικ 2014, σελ. 520 επ.

²³⁵ Ζησιάδη Ι., *Ποινική Δικονομία*, τόμος πρώτος, εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη – Αθήναι, γ' έκδ., Θεσσαλονίκη Μάρτιος 1976, σελ. 71· Δαλακούρα Θ., *Η Αιτιολόγηση των Ποινικών Αποφάσεων: Δικονομικό Θέσφατο ή Θεσμική Εγγύηση Ορθής Απονομής της Δικαιοσύνης*, ΝοΒ 2009, σελ. 2049 επ. · Καρρά Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, δ' έκδ., 2011, σελ. 36

²³⁶ Γιαννίδη Ι., *Η Αιτιολόγηση των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων, Τα Θεωρητικά Θεμέλια*, Τεύχος Α', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, Αθήνα, Απρίλιος 1989, σελ. 44 επ., και την εκεί κριτική.

πορεία που οδήγησε στη λήψη της.²³⁷ Πρωτίστως όμως, η αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων συνιστά ουσιώδη πτυχή του ίδιου του κράτους δικαίου²³⁸ και στοιχείο χρηστής απονομής της δικαιοσύνης, αφού οι αποφάσεις εκδίδονται για λογαριασμό του κυρίαρχου λαού (άρ. 1 § 3 Συντ.).²³⁹

Η υποχρέωση αιτιολόγησης των αποφάσεων συνδέεται και από το ΕΔΔΑ, πρώτα απ' όλα με γενικές αρχές ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου, όπως την υποχρέωση κάθε εξουσίας να δικαιολογεί τις πράξεις της με αναφορά στους λόγους που τη στηρίζουν ή την υποβολή της ίδιας της δικαιοσύνης σε δημόσιο έλεγχο. Το ΕΔΔΑ, συνδέοντας, περαιτέρω, την υποχρέωση αιτιολόγησης των αποφάσεων με τη δίκαιη δίκη, καταλήγει πως από αυτήν, διαφαίνονται δύο ειδικότερες εκδοχές, ως απόρροια της. Αφενός μεν το δικαίωμα ακρόασης των μερών και αφετέρου η αιτιολόγηση των αποφάσεων ως βάση εξασφάλισης της δυνατότητας για αποτελεσματική άσκηση ενδίκων μέσων αλλά και της διαφύλαξης των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου γενικότερα.²⁴⁰

Όπως έχει γίνει ήδη αντιληπτό, η ποινική δίκη, είναι το κατεξοχήν πεδίο στο οποίο κρίνεται η αποτελεσματικότητα της προστασίας σειράς ολόκληρης θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα και από διεθνείς συμβάσεις με αυξημένη τυπική ισχύ σύμφωνα με το άρθρο 28§1 του Συντάγματος. Για το λόγο αυτό το ποινικό δικονομικό δίκαιο έχει χαρακτηριστεί και ως «εφαρμοσμένο συνταγματικό δίκαιο».²⁴¹

---

²³⁷ Ανδρουλάκη Ν., *Αιτιολογία της Ποινικής Αποφάσεως και «Ενδόμυχος Πεποίθησις» του Δικαστού*, ΠoinXp 1977 (ΚΖ), σελ. 197. · του ίδιου, *Αιτιολογία και Ανααιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης*, ό.π., σελ. 2 · του ίδιου, *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, ό.π., σελ. 199.

²³⁸ Γιαννίδη Ι., *Η Αιτιολόγηση των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων, Τα Θεωρητικά Θεμέλια*, Τεύχος Α', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, Αθήνα, Απρίλιος 1989, σελ. 55 επ., κατά τον οποίο: «*Η αρχή του κράτους δικαίου, περικλείει δύο ανταγωνιστικές κατευθύνσεις (συστατικά αξιώματα), την πραγμάτωση της ουσιαστικής δικαιοσύνης (με την υποχρέωση ατομικής εξειδίκευσης των αποφάσεων) και την αρχή της ασφάλειας δικαίου, διαδραματίζοντας αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τρόπου ελέγχου των δικαστικών αποφάσεων*».

²³⁹ Παπαδαμάκη Α., *Ποινική Δικονομία, η δομή της ποινικής δίκης*, ό.π., σελ. 566 · Μαυριά Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδ. Π.Ν.Σάκκουλα, 2014, σελ. 754.

²⁴⁰ Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., *Σκέψεις για την Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων με Αφορμή τη Νομολογία του ΕΔΔΑ*, ό.π., 539 επ., 573 επ.

²⁴¹ Ανδρουλάκη Ν., *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, σελ. 34, με περαιτέρω παραπομπή σε Roxin,

Έτσι, λοιπόν, αν δεχθεί κανείς το τεκμήριο αθωότητας ως πηγή όλων των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, η υποχρέωση αιτιολόγησης της ποινικής απόφασης, ως αξίωση του τελευταίου, υπό την παραπάνω έννοια, απορρέει (και) από αυτό.

Π.4. Η αιτιολόγηση των αθωωτικών αποφάσεων

Αντικείμενο απόδειξης στην ποινική δίκη είναι η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου, η οποία τεκμαίρεται υπό τη σκέπη του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Κατά τούτο, για την πληρότητα της αιτιολόγησης των αθωωτικών αποφάσεων δεν αξιώνονται οι ίδιες απαιτήσεις όπως στην περίπτωση των καταδικαστικών αποφάσεων.

Το δικαστήριο στην περίπτωση των αθωωτικών αποφάσεων δεν έχει καθήκον να εκθέσει τα περιστατικά και τα αποδεικτικά μέσα από τα οποία πείστηκε ότι δεν καταφάσκει ο αξιόποινος χαρακτήρας της πράξης. Ειδικώς και εμπειριστατωμένως αιτιολογημένη είναι μια αθωωτική απόφαση και όταν περιέχει απλή αρνητική διαπίστωση ότι από τις εξετασθείσες αποδείξεις δεν προέκυψε ή το δικαστήριο δεν πείστηκε ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε την πράξη που του αποδίδεται χωρίς να απαιτείται και παράθεση των πραγματικών περιστατικών ή των αποδεικτικών μέσων από τα οποία πείστηκε το δικαστήριο ότι ο κατηγορούμενος είναι αθώος.²⁴²

ΠΙ. Εγγυήσεις προστασίας στο στάδιο άσκησης ενδίκων μέσων

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, κατά την κρατούσα άποψη, το τεκμήριο αθωότητας ισχύει και κατά την άσκηση των ενδίκων μέσων. Η μεγάλη σημασία του τεκμηρίου αναφαίνεται κυρίως στο ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων, ως μέσο προστασίας του τεκμηρίου έως την τελεσίδικη ή αμετάκλητη κρίση της υπόθεσης.

Strafverfahrensrecht, 25^η έκδ. § 2 A I σ.9, κατά τον οποίο, το ποινικό δικονομικό δίκαιο είναι «ο σειсмоγράφος της συνταγματικής τάξης».

²⁴² Ανδρουλάκη Ν., ό.π. σελ 499

Η σε πρώτο βαθμό απονομή της ποινικής δικαιοσύνης διατρέχει πάντοτε τον ορατό κίνδυνο του σφάλματος, διότι η δικαστική κρίση αποτελεί έργο ανθρώπινο, νομοτελειακά συνδεδεμένο με την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας και την ορθή εφαρμογή των κανόνων δικαίου τόσο σε ουσιαστικό όσο και σε δικονομικό επίπεδο.²⁴³ Τη στιγμή λοιπόν που είναι δυνατό μια απόφαση να ανατραπεί, θα ήταν άδικη για τον κατηγορούμενο η άμεση έκτιση της ποινής. Και αυτό αν σκεφτεί κανείς ότι η έκτιση της ποινής μπορεί να δημιουργήσει ανεπανόρθωτη ζημία στον κατηγορούμενο δεδομένης και της φύσης των ποινικών κυρώσεων, που συνεπάγονται σημαντική προσβολή συνταγματικά κατοχυρωμένων έννομων αγαθών του ανθρώπου. Η ποινή που επιβάλλεται, θίγει άμεσα τα αγαθά της προσωπικής ελευθερίας και αποκατάσταση της βλάβης αυτής δε νοείται,²⁴⁴ παρά μόνο ως ηθική δικαίωση του επιβληθέντος στην εκτέλεση της ποινής.

Έτσι, το σημαντικότερο αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων είναι η ανασταλτική του δύναμη έως την εκδίκαση της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό (ή και μετ' αναναιρέσεως), εφόσον η αναστολή εκτέλεσης ορισμένης απόφασης, εναντίον των οποίων παρέχεται το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων, δίνει την ευχέρεια στον θιγόμενο της νέας εκτίμησης της υπόθεσης του, χωρίς εν τω μεταξύ να υφίσταται τις δυσμενείς γι' αυτόν συνέπειες.²⁴⁵

Η χορήγηση του ανασταλτικού αποτελέσματος είναι στενά συνυφασμένη με το δικαίωμα ασκήσεως ενδίκων μέσων. Το δικαίωμα για άσκηση έφεσης κατά κάθε καταδικαστικής απόφασης, κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.²⁴⁶ Η ουσιαστική λειτουργία του θεσμού της έφεσης επιβάλλει και εξασφάλιση της δυνατότητας αναστολής εκτέλεσης της απόφασης που προσβάλλεται. Αφής στιγμής όπου ο

---

²⁴³ Συμεωνίδη Δ., Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της Αναίρεσης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη, εκδ. Αντν. Σάκκουλα, 1999, σελ. 30 επ.

²⁴⁴ Συμεωνίδη Δ., «το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της αναίρεσης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη» εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 1999, σελ. 32

²⁴⁵ Καρρά Α., ό.π., σελ. 833.

²⁴⁶ Κύρωση από την χώρα μας με τον Ν.1705/1987.

νομοθέτης καθιέρωσε το δικαίωμα στην επανεξέταση της υπόθεσης, είναι πολύ σημαντικό για τον κατηγορούμενο να μην υποστεί στο μεταξύ τις αρνητικές συνέπειες που θα έχει για τον ίδιο η εκτέλεση της ποινής του, και πόσο μάλλον μιας ποινής που υπάρχει η πιθανότητα στο δεύτερο βαθμό να ανατραπεί. Το γεγονός αυτό θα καθιστούσε το θεσμό των ενδίκων μέσων άνευ σημασίας. Μόνη η πρόβλεψη της δυνατότητας του καταδικασθέντος να επιδιώξει την ανατροπή της καταδίκης του σε πρώτο βαθμό μέσω της άσκησης ενδίκου μέσου αρκεί, ώστε να καθίσταται μετέωρη η εκτέλεση της απόφασης, μέσω της έκτισης μεγάλου μέρους της ποινής, λόγω ακριβώς της πιθανότητας εξαφάνισής της και αθώωσης του σε πρώτο βαθμό καταδικασθέντος. Έτσι, η νομοθετική κατοχύρωση του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων αποτελεί απόρροια του τεκμηρίου αθωότητας, καθώς θεμελιώνεται και εξυπηρετεί τις περιεχόμενες σ' αυτό εγγυήσεις υπέρ του κατηγορουμένου.²⁴⁷ Ταυτόχρονα δε, αποτελεί σημαντικό ενδείκτη της διατήρησης της ισχύος του τελευταίου μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αθωότητας δεν εξασφαλίζει μόνο τη νομική αντιμετώπιση του κατηγορουμένου ως αθώου αλλά και την πραγματική μεταχείρισή του ως τέτοιου η οποία επιτυγχάνεται μόνο με την μη εκτέλεση της επιβληθείσας σε βάρος του ποινής.²⁴⁸

Η ανασταλτική δύναμη των ενδίκων μέσων, δεν προβλέπεται ως τέτοια στο Σύνταγμα ωστόσο βρίσκει έρεισμα 1. στο συνταγματικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας και ακροάσεως (άρθρο 20 παρ. 1 Συντάγματος²⁴⁹) 2. στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 της

---

²⁴⁷ Βλ. Μαργαρίτη Λ., ό.π., σελ. 271, Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 135, Παπαδαμάκη Α., ό.π., σελ. 661, κατά τον οποίο από το συνδυασμό του άρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και του 7ου Πρωτοκόλλου της ΔΣΑΠΔ, που κυρώθηκε με το ν. 2462/1997, κατοχυρώνεται το «δικαίωμα ενδίκων μέσων» του κατηγορουμένου, Χαραλαμπίκη Α., Ειδικά προβλήματα ως προς το ανασταλτικό αποτέλεσμα της εφέσεως, ΠοινΧρον ΜΖ, σελ. 162 επ..

²⁴⁸ Καρρά Α., «Ποινικό δικονομικό δίκαιο» εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2017 σελ. 908, 909, Δ. Συμεωνίδης «το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της αναίρεσης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη» εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας 1999, σελ. 83, παρατηρήσεις Παναγιώτη Τόρβα σε 123/200 απόφ. Τριμ Εφ. Αιγαίου, σε Ποιν. Δικαιοσύνη 2000 σελ. 1212, Κονταξής ο.π. σελ. 2707

²⁴⁹ Συμεωνίδη Δ., «το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της αναίρεσης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη», σελ. 63, Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Συντάγματος και είναι συναφές με το ζήτημα της ανασταλτικής δύναμης των ενδίκων μέσων. Το άρθρο αυτό καθιερώνει το δικαίωμα

ΕΣΔΑ),²⁵⁰ 3. στο άρθρο 2 στο Συντάγματος για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας²⁵¹ και 4. στο τεκμήριο αθωότητας.

Η μοναδική περίπτωση κατά την οποία θα μπορούσε να καμφθεί η ισχύς του ανασταλτικού αποτελέσματος εντοπίζεται μόνο στην περίπτωση που η ίδια η ΕΣΔΑ εισάγει παρέκκλιση από το τεκμήριο της αθωότητας. Τέτοια λοιπόν πρόβλεψη υπάρχει στο εδάφιο γ' του άρθρου 5 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται η προσωρινή κράτηση του πολίτη, «εάν συνελήφθη όπως οδηγηθή ενώπιον αρμοδίας δικαστικής αρχής, εις την περίπτωσιν ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης όπως ούτος εμποδισθή από του να διαπράξη αδίκημα ή δραπετεύσει

προσφυγής στη δικαιοσύνη, το οποίο θα ήταν άνευ αντικειμένου αν ή δυνατότητα αυτή δεν ισοδυναμούσε με ουσιώδη, πραγματική και αποτελεσματική δικαστική προστασία σε όλα τα στάδια της ποινικής δίκης και σε όλες τις βαθμίδες της. Επίσης καθιερώνει την αξίωση για ορθή απονομή της δικαιοσύνης με την έκδοση ορθών δικαστικών αποφάσεων. Συνέπεια των δύο αυτών αξιώσεων είναι η υποχρέωση του νομοθέτη να προβλέπει την ανασταλτικότητα για όλα τα ένδικα μέσα που παραχωρεί στον κατηγορούμενο, διότι η εκ των προτέρων στέρησή της ισοδυναμεί με αποδυνάμωση του ίδιου του δικαιώματος.

Μια έκφανση της ουσιαστικής δικαστικής προστασίας είναι αυτή που συνδέεται με την απαγόρευση δημιουργίας τετελεσμένων καταστάσεων. Και μια τέτοια μορφή τετελεσμένων καταστάσεων είναι η δικαστική προστασία η οποία παρέχεται καθυστερημένα, μετά δηλαδή την επέλευση των δυσμενών συνεπειών της προσβαλλόμενης απόφασης, όταν μάλιστα αυτές έχουν ανεπανόρθωτο χαρακτήρα

²⁵⁰ Περαιτέρω στενά συνυφασμένο με το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης και υπεράσπισης είναι και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη επιβάλλει να διατηρείται ο δίκαιος χαρακτήρας σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας καθώς και στο στάδιο των ενδίκων μέσων. Η άμεση εκτέλεση απόφασης η οποία δεν έχει καταστεί αμετάκλητη, και εκκρεμούν ακόμα ένδικα μέσα εναντίον της, δημιουργεί αμφιβολίες στο κατά πόσο αυτό είναι συμβατό με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Κάθε μορφή προσωρινής εκτελεστότητας είναι άδικη όταν επιτάσσει την εκτέλεση μιας ποινής η οποία είναι πολύ πιθανό να ανατραπεί. Και αυτό αν λάβει κανείς υπόψιν τις καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης οι οποίες μπορεί να επιμηκύνουν πολύ την διάρκεια μια άδικα επιβληθείσας ποινής. Συνεπώς ο αποκλεισμός της δυνατότητας να χορηγηθεί αναστολή εκτέλεσης από τη στιγμή που εκκρεμούν σε βάρος μιας απόφασης ένδικα μέσα που στοχεύουν να την ανατρέψουν, δεν εναρμονίζεται με τις επιταγές της δίκαιης δίκης.

²⁵¹ Αρ. 2 παρ. 1 Σ: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας», βλ. Κ. Κωνσταντινίδης «Ποινικό δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια» εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 1987, σελ 36, βλ. Λ. Μαργαρίτης «ποινική δικονομία – ένδικα μέσα», εκδ Νομική βιβλιοθήκη 2015 σελ 271 Περαιτέρω νομοθετικό έρεισμα για τις παραπάνω σκέψεις βρίσκεται και στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αναφορικά με την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το σύνταγμα απαγορεύει να χρησιμοποιείται ο άνθρωπος ως μέσο για την επίτευξη οποιουδήποτε σκοπού και να υποβιβάζεται σε αντικείμενο της ποινικής διαδικασίας. Αυτό μπορεί να συμβαίνει με τις διατάξεις οι οποίες δεν λαμβάνουν υπόψιν την βαρύτητα της πράξης και απαγορεύουν την ανασταλτικότητα, όταν αυτό γίνεται με σκοπό παραδειγματισμού, μετατρέποντας έτσι τον κατηγορούμενο σε μέσο εκφοβισμού. Συνεπώς η άμεση εκτελεστότητα είναι δικαιολογικά επικίνδυνη όταν χρησιμοποιεί τον άνθρωπο σε αντικείμενο για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής και κατά συνέπεια ως μέσο για την άσκηση οξείας ποινικής καταστολής.

μετά την διάπραξιν τούτου».²⁵² Η εξαίρεση αυτή επιβεβαιώνει τον κανόνα, ότι δηλαδή (σύμφωνα με τις αναφερθείσες ρυθμίσεις της Ε.Σ.Δ.Α .) το δικαστήριο που εξέδωσε καταδικαστική απόφαση ή είναι αρμόδιο να δικάσει το ένδικο μέσο, οφείλει να διατάξει την αναστολή εκτέλεσης ανεξαρτήτως αν αυτό προβλέπεται ρητά ή απαγορεύεται.²⁵³ Μόνο εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις επιβολής προσωρινής κράτησης το ένδικο μέσο στερείται της ανασταλτικής του δύναμης, με άλλα λόγια είναι δυνατή η άμεση εκτελεστότητα της δικαιοδοτικής κρίσης. Επομένως η κρίση του δικαστηρίου για το αν θα χορηγήσει ανασταλτικό αποτέλεσμα ή όχι, θα πρέπει να περιλαμβάνει κριτήρια όπως το αν ο κατηγορούμενος είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος υπότροπος ή ύποπτος φυγής ή εάν υπάρχει βάσιμος λόγος ότι εάν αφεθεί ελεύθερος θα τελέσει και άλλα εγκλήματα.²⁵⁴

Ως εκ των ανωτέρω, λόγω ακριβώς της σύνδεσης των ενδίκων μέσων και ανασταλτικού αυτών αποτελέσματος με διατάξεις συνταγματικής ισχύος, δεν είναι δυνατή διάταξη νόμου η οποία εκ των προτέρων απαγορεύει την χορήγηση ανασταλτικής δύναμης στο ένδικο μέσο. Αντιθέτως, η κρίση περί της χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος, επαφίεται στην κρίση των δικαιοδοτικών οργάνων και πάντοτε με γνώμονα το τεκμήριο αθωότητας. Συνεπώς προς αυτήν την διπλή δυνατότητα είναι ο ισχύον κώδικας ποινικής δικονομίας, ο οποίος προβλέπει τη χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος για όλες τις ποινές φυλάκισης και πρόσκαιρης κάθειρξης στο άρθρο 497 παρ. 2, 3 και 4, αλλά και τη

---

²⁵² Παραρά Π., ό.π., Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έκδοση β', εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 403.

²⁵³ Βλ. Μαργαρίτη Λ., ό.π. , σελ. 221 , υποσημείωση υπ' αριθμόν 10 , όπου επισημαίνεται ότι : «δεν είναι ανίσχυρες οι διατάξεις που τυχόν απαγορεύουν τη χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση , στο μέτρο που και σε τούτες τις περιπτώσεις είναι δυνατή η χορήγηση αναστολής εκτελέσεως από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο».

²⁵⁴Καρρά Α., Ποινικό δικονομικό δίκαιο, ό.π., σελ. 909 · Παπαδαμάκη Α., ποινική δικονομία η δομή της Ποινικής δίκης, ό.π., σελ 656 · Μαργαρίτη Λ., ποινική δικονομία – ένδικα μέσα, ό.π., σελ 273.

δυνατότητα αίτησης αναστολής εκτέλεσης ακόμα και για ποινές ισόβιας κάθειρξης στο άρθρο 497 παρ. 7.²⁵⁵

---

²⁵⁵ Καρρά Α., ό.π., σελ. 835, Προς αυτή τη ρητή συνταγματική επιταγή κινήθηκαν οι ρυθμίσεις του άρθρου 2 παρ. 20 του Ν.2408/1996 με τον οποίο καταργήθηκαν όλες οι διατάξεις του ΚΠΔ που αποκλείουν την ανασταλτική δύναμη της έφεσης και του άρθρου 2 παρ. 12 του Ν 2479/1997 κατά τον οποίο οι διατάξεις των ειδικών ποινικών νόμων (αρ. 6 παρ.3 Ν 1300/1982) που αποκλείουν την ανασταλτική δύναμη του ένδικου μέσου της έφεσης παύουν να ισχύουν.

ΜΕΡΟΣ Δ' ΜΟΡΦΕΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ

I. Τεκμήρια ενοχής

I.1. Εισαγωγικά ως προς τα τεκμήρια ενοχής

Η πλέον σημαντική μορφή νομοθετικής προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας αποτελεί, η τυποποίηση «τεκμηρίων ενοχής». Υπό το βάρος τέτοιου είδους τεκμηρίων, τα οποία προκαλούν τη βίαιη μετάβαση του κατηγορουμένου από το status της τεκμαιρόμενης αθωότητάς του σε μια κατάσταση αναγνωρισμένης προενοχής, «το τεκμήριο αθωότητας κονιορτοποιείται», όπως εύστοχα παρατηρείται.²⁵⁶ Πράγματι, άμεση συνέπεια της δικαικής αναγνώρισης «τεκμηρίων ενοχής» συνιστά η προκαταβολική ανατροπή των εγγυήσεων, που κατοχυρώνει το άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Το πλέον σύνηθες περιεχόμενό τους δε, αντιστοιχεί στην επιβάρυνση του κατηγορουμένου με το βάρος απόδειξης²⁵⁷ πραγματικών περιστατικών, που τελικά θεμελιώνουν την αθωότητά του.

Το ζήτημα της συμβατότητας των τεκμηρίων ενοχής έχει απασχολήσει το ΕΔΔΑ σε υποθέσεις προσφυγών κυρίως κατά της Γαλλίας, η οποία αποτελεί μία έννομη τάξη με πλήθος τεκμηρίων ενοχής στο εσωτερικό της δίκαιο. Τα τεκμήρια αυτά κατά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ,²⁵⁸ δε συνεπάγονται αυτόματα παραβίαση του άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, αλλά μονάχα υπό την προϋπόθεση του αμάχητου χαρακτήρα του εισαγόμενου τεκμηρίου.

²⁵⁶ Βλ. Καρδιμη Θ., Το συναγόμενο εκ του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ αμάχητο τεκμήριο ψεύδους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ (και ειδικότερα της απόφασης Κλουνι κατά Γαλλίας), ΠοινΔικ 2014, σελ. 762.

²⁵⁷ Η κρατούσα γνώμη στην Ελληνική θεωρία δεν αποδέχεται, ότι συνέπεια του τεκμηρίου αθωότητας αποτελεί η επιφόρτιση της κατηγορούσας αρχής με το βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου. Αντιθέτως, απορρίπτει την υιοθέτηση του εν λόγω – αστικής προέλευσης – θεσμού, που υπαγορεύει την απόδειξη των εισφερόμενων ισχυρισμών από εκείνον το διάδικο, ο οποίος τους προτείνει. Αποδεσμεύει, έτσι, τον εισαγγελέα από οποιαδήποτε ευθύνη υποστήριξης της ενοχής του κατηγορουμένου, θεωρώντας, ότι ενόψει της δικαστικής του ιδιότητας, μοναδικό του καθήκον είναι η ανακάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας ` συνεπώς η απόδειξη τόσο της ενοχής όσο και της αθωότητας του κατηγορουμένου! (βλ. χαρακτηριστικά Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις Έννοιες της ποινικής δίκης, 2012, σελ. 225 επ., Κοτσαλή Λ., ό.π., σελ. 490, Πρωτόπαππα Δ., ό.π., σελ. 248 επ., Κάβουρα Γ., ό.π., σελ. 164 επ.).

²⁵⁸ Sabiaku κατά Γαλλίας της 7ης-10-1998 (αριθμός προσφυγής 10519/83, Pham Hoang κατά Γαλλίας της 25ης-9-1992 (αριθμός προσφυγής 13191/87), Radio France και λοιποί κατά Γαλλίας (Αριθμός προσφυγής : 53984/00, 30.03.2004), Κλουνι κατά Γαλλίας (αριθμός προσφυγής: 30754/03, Απόφαση της 30/06/2011).

Συνεπώς, καταρχήν δεν είναι ασύμβατες προς το τεκμήριο αθωότητας. Βασική δικαιολογητική σκέψη αποτέλεσε το επιχείρημα πως εφόσον ο προσφεύγων ήθελε να αποδείξει το αντίθετο από το ιδρυόμενο τεκμήριο είχε την ελευθερία να το πράξει. Από αυτό συμπεραίνει κανείς πως το ΕΔΔΑ είναι αντίθετο με την ύπαρξη τεκμηρίων που είναι αμάχητα, δίνοντας τη δυνατότητα στον εκάστοτε κατηγορούμενο να ανταποδείξει ότι ιδρύει ως δεδομένο το κάθε τεκμήριο.

Ωστόσο, από την ανωτέρω στάση του ΕΔΔΑ, διαφαίνεται η αδυναμία του, για πρώτη φορά, να διασφαλίσει την αρχή της δίκαιης δίκης (ως εκ τούτου και το τεκμήριο αθωότητας) στις εν λόγω δίκες, καθώς ιδρύεται μία επιπρόσθετη υποχρέωση του κατηγορουμένου να ανταποδείξει κάτι που δεν θα είχε υπό άλλες συνθήκες καμία υποχρέωση να πράξει, ενόψει του τεκμηρίου αθωότητας, της έλλειψης βάρους απόδειξης και του αξιώματος *in dubio pro reo*. Με τον τρόπο αυτό, αναγνωρίζεται για πρώτη φορά μια υποχρέωση απόδειξης του κατηγορουμένου, γεγονός που έρχεται σε αξιολογική αντινομία με το ίδιο το τεκμήριο αθωότητας αλλά και με το θεμελιώδες κεκτημένο, της έλλειψης οποιασδήποτε μορφής υποχρέωσης του κατηγορουμένου προς απόδειξη της αθωότητας του.

1.2. Το τεκμήριο ψεύδους εκ του άρθρου 336 παρ. 2 ΠΚ

Στην διάταξη του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ, πριν από την τροποποίησή της με το Ν. 4619/2019, οριζόταν πως «αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 353, 364 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη, για την οποία ασκήθηκε δικαστική δίωξη αναστέλλεται η δίκη για τη δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης · θεωρείται αποδεδειγμένο ότι το γεγονός που αφορά η δυσφήμιση είναι αληθινό αν η απόφαση είναι καταδικαστική και ψευδές αν η απόφαση είναι αθωωτική και στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι το πρόσωπο που είχε δυσφημηστεί τέλεσε την αξιόποινη πράξη».²⁵⁹ Η εν

---

²⁵⁹ Παπαδαμάκη Α., Η απόδειξη στην ποινική δίκη: Το αποδεικτικό «πλάσμα» του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ, Εφαρμογές Ποινικής Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006, 165, Η εν λόγω διάταξη αποτελούσε

λόγω διάταξη εισήγαγε ένα τεκμήριο αληθείας σε περίπτωση που αυτό που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη, για την οποία ασκήθηκε ποινική δίωξη και εκδόθηκε καταδικαστική απόφαση επί τούτου. Παράλληλα ιδρυόταν αντιστρόφως, ένα τεκμήριο ψεύδους συνιστάμενο στο ότι για το ισχυριζόμενο γεγονός ασκήθηκε ποινική δίωξη που έλαβε τέλος με απαλλακτικό βούλευμα ή αθωωτική απόφαση.²⁶⁰

Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η μόνη υπερασπιστική δυνατότητα που απέμενε στον κατηγορούμενο έγκειτο στην άρνηση/αμφισβήτηση της υπαιτιότητάς του και ειδικότερα του αξιούμενου άμεσου δόλου. Έτσι μόνον μπορούσε να επιτύχει την αθώωσή του για «έλλειψη δόλου», και πράγματι οι τέτοιου είδους αθωωτικές αποφάσεις είχαν συχνή εμφάνιση στην Πρακτική,²⁶¹ κάτω από την οποία (εμφάνιση) καλύπτονταν πολλές φορές και μια ξεκάθαρη αμφισβήτηση της ορθότητας της προηγηθείσας αμετάκλητης αθωωτικής κρίσης. Δεν έλειπαν, όμως, και περιπτώσεις, όπου η δυνατότητα αυτή αμφισβήτησης/άρνησης του άμεσου δόλου εκ των πραγμάτων απουσίαζε με συνέπεια την ουσιαστική περιέλευση του κατηγορουμένου για συκοφαντική δυσφήμιση σε πλήρη αδυναμία διατύπωσης αποτελεσματικού υπερασπιστικού λόγου.

Ως εκ των ανωτέρω, ετίθεντο το ερώτημα, η τέτοιας μορφής και ουσίας προδιαγραφόμενη δίκη ήταν άραγε νοητό να διεκδικήσει τον χαρακτηρισμό της δίκαιης δίκης; Τούτο, διότι μια δίκη στην οποία ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα της υπεράσπισής του, αποκλείεται να φέρει χαρακτήρα δίκαιης δίκης. Τέτοιου είδους τεκμήρια ενοχής, της θεώρησης δηλαδή ως αποδεδειγμένου, υπό μορφή

κατάλοιπο ενός είδους νομικού κανόνα απόδειξης (*indicia indubitata*), που θεσμοθετήθηκε από Ιταλούς νομικούς.

²⁶⁰ Παπαγεωργίου – Γονατά Στ., Ο σκοπός δυσφήμισης στα εγκλήματα κατά της τιμής, Νομική Βιβλιοθήκη, 148, υποσημ. 407 και 408.

²⁶¹ Η μετά τον αποκλεισμό του άμεσου δόλου απομένουσα απλή δυσφήμιση καλύπτεται (δηλ. αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της) συνήθως με την παραδοχή δεδικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κατηγορουμένου για διατύπωση του δυσφημιστικού ισχυρισμού (άρθρο 367 § 1 ΠΚ).

δεδικασμένου, ²⁶² του ψευδούς του δυσφημιστικού γεγονότος σε περίπτωση ύπαρξης σχετικής αμετάκλητης αθωωτικής κρίσης, αναδεικνύεται ως προβληματική, καθώς αναγνωρίζεται υπό μορφή δεδικασμένου η πράξη της προβλεπόμενης από το άρθρο 363 (και 364 § 3) ποινικά αξιολογής αδικοπραγίας κατ' απόκλιση από το θεμελιώδες αξίωμα της ηθικής απόδειξης και ειδικότερα της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων, αλλά και από άλλα αξιώματα της Ελληνικής ποινικής δίκης, όπως η αρχή της ακροάσεως, η αρχή της αμεσότητας, η αρχή της ζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας.

Υπέρ του κατηγορουμένου ισχύει σε κάθε περίπτωση το τεκμήριο αθωότητας, υπό της αυξημένης τυπικής ισχύος διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Το τεκμήριο αυτό ξεπερνιέται μόνο ύστερα από μια στηριγμένη σε άψογες αποδεικτικές διαδικασίες με σεβασμό στο ακέραιο των δικαιωμάτων υπεράσπισης του κατηγορουμένου αμετάκλητη καταδικαστική κρίση. Το τεκμήριο αθωότητας δεν μπορεί να υπερνικηθεί και παραμερισθεί από ένα «τεκμήριο ενοχής» σαν κι αυτό που ενδέχεται να εισάγει σε κάποιες περιπτώσεις ένας απλός τυπικός νόμος σαν το άρθρο 366 παρ. 2 ΠΚ.

Η ratio της εν λόγω ρύθμισης εντοπίζονταν στον σοβαρό κίνδυνο για την ενότητα της δικαστικής κρίσης²⁶³ διότι υφίστατο ορατός κίνδυνος έκδοσης αντιφατικότητας αποφάσεων, καθώς το ένα δικαστήριο θα είχε αποφανθεί υπέρ της αβασιμότητας των ισχυριζόμενων γεγονότων ενώ το έτερο δικαστήριο θα υποστήριζε την αλήθεια αυτών.

---

²⁶² Βλ. Σπινέλλη, Ειδ. Μέρος (εγκλήματα κατά της τιμής), 2η έκδ. σελ. 58. Κατά την Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου 1929/1933 (Ελληνικός ΠΚ, έκδ. Ζαχαροπούλου 1950, υπό το άρθρο 337 σ. 344, «το άρθρο 337 ρυθμίζει την δύναμιν του δεδικασμένου σχετικώς προς την απόδειξιν της αληθείας».

²⁶³ ΠραξΕισΕφΔυτΣτερΕλλ 28/05/2013, ΠοινΔικ 2013, σελ. 991, όπου αναλύεται πως με στόχο την αποφυγή έκδοσης αντίθετων δικαστικών αποφάσεων, που μειώνει το κύρος της Δικαιοσύνης και πλήττει μια βασική της λειτουργία και αποστολή ως θεσμού-μηχανισμού αποκατάστασης της κοινωνικής ειρήνης σε δεδομένο τόπο και χρόνο διαμέσου της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης που, έναντι αληθείας, αίρει συγκρούσεις ή αποκαθιστά προσβολές εννόμων αγαθών, που συχνά ενέχουν ιδιαίτερη οξύτητα, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις διαχέεται σε πλατύτερα κοινωνικά στρώματα ή ομάδες, ακόμα και σε αξίες-θεμέλια μιας ολόκληρης κοινωνίας (δίκες πρωθυπουργών, υπουργών, διαφορές εργοδοσίας-εργαζομένων, περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν ολόκληρες τοπικές κοινωνίες, δίκη Σατανιστών κ.ά.), θεσπίστηκε το άρθρο 59 ΚΠΔ. Εν προκειμένω γίνεται ανάλυση για το λόγο θέσπισης του άρθρου 59 ΚΠΔ που συναρμολογείται με το άρθρο 366 παρ. 2 ΠΚ, αποδεικνύοντας τη σημασία που έχει για την έννομη τάξη η αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων.

Η ποινική δικονομική θεωρία έχει εξετάσει το ζήτημα της συμβατότητας του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Φαίνεται πως το επιχείρημα που αναλύεται στην αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και στην αποφυγή παρέλκυσης των δικών δεν αρκεί ως απάντηση στον ανωτέρω προβληματισμό, καθώς το τίμημα είναι εξαιρετικά «βαρύ». Έτσι, η πλειονότητα της θεωρίας κατέληγε στο συμπέρασμα πως το τεκμήριο ψεύδους υπό την μορφή που είχε πριν την τροποποίηση του Ν. 4619/2019 δεν ήταν συμβατό με την αρχή της δίκαιης δίκης εν γένει, πολλώ δε μάλλον με το τεκμήριο αθωότητας, λόγω της δυσαναλογίας μεταξύ των δύο εννόμων αγαθών που συγκρούονταν για την εφαρμογή του.

Αντίθετα, κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου το εν λόγω τεκμήριο ότι δεν ήταν αντίθετο στα άρθρα 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 Συντ., 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ και 14 ΔΣΑΠΔ, ενώ παράλληλα είχε γίνει δεκτό ότι το τεκμήριο αυτό ήταν αμάχητο.²⁶⁴ Ωστόσο, το Ανώτατο Ακυρωτικό παρέβλεπε το γεγονός πως η αναγνώριση αμάχητου τεκμηρίου ενοχής στο πλαίσιο του άρθρου 366 παρ. 2 προϊσχύσαντος ΠΚ προσβάλλει ευθέως το τεκμήριο αθωότητας, αφού ανάλογα με την εξέλιξη της υπόθεσης για το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο κατηγορούμενος για δυσφήμιση ή συκοφαντική δυσφήμιση, θα κριθεί η διάπραξη ή μη του εγκλήματος της δυσφήμισης ή της συκοφαντικής δυσφήμισης σε αντικειμενικό επίπεδο και το μόνο ουσιαστικά αντικείμενο της ποινικής δίκης θα είναι πλέον η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Επιπλέον, ο χαρακτήρας του τεκμηρίου ως αμάχητου, προσκρούει στην αρχή της ηθικής απόδειξης, η οποία επιτρέπει την ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων, απαλλαγμένη από νομικούς κανόνες, επαφιόμενη στην κρίση του

---

²⁶⁴ βλ. έτσι ενδ. ΑΠ 256/2017 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 914/2010 ΠοινΔικ 2011, 261 (περίλ.), ΑΠ 343/2010 ΠοινΔικ 2010, 1220 (περίλ.), ΑΠ 813/2008 ΠοινΧρ 2009, 321, ΑΠ 441/2008 ΠοινΧρ 2008, 695, ΠοινΔικ 2008, 1263 (περίλ.), ΕλλΔνη 2008, 1562, ΣυμβΑΠ 1627/1998 ΠοινΧρ 1999, 925· βλ. αναλυτικά για τη διάταξη του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και σε Χ. Σεβαστίδη, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (ερμηνεία κατ' άρθρο), τομ. Ι, 2011, άρθρο 59, αριθ. 36 επ., σελ. 772 επ.

δικάζοντος και ελεγχόμενη από την αιτιολογία της δικαστικής απόφασης, για τυχόν αυθαιρεσίες.²⁶⁵

Πιο συμβατή με το τεκμήριο αθωότητας και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ άποψη²⁶⁶ είναι αυτή που υποστηρίζει πως το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 366 ΠΚ πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μαχητό τεκμήριο ψεύδους. Κατά τη θέση αυτή, το πλάσμα του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ αποτελεί μία κρίσιμη υπόδειξη στο δικαστή, ο οποίος όμως δε δεσμεύεται σε τέτοιο σημείο από αυτό ώστε να μην έχει την ευχέρεια να εκδώσει διαφορετική δικαιοδοτική κρίση από την προγενέστερη αθωωτική για το βασικό αδίκημα. Αυτό σημαίνει πως εφόσον από την αποδεικτική διαδικασία προκύψει πως δεν πληρείται η αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης, τότε ο δικαστής οφείλει να αιτιολογήσει επαρκώς το λόγο, για τον οποίο διαφοροποιήθηκε η κρίση του.²⁶⁷

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι, όπου σε περιπτώσεις στις οποίες η εφαρμογή του δεύτερου τεκμηρίου του άρθρου 366 παρ. 2 οδηγεί σε *πλήρη υπερασπιστική αδυναμία* του κατηγορουμένου, στην εγκατάλειψή του «*αόπλου*» απέναντι στην κατηγορία, με προδιαγεγραμμένη την «αυτόματη» καταδίκη του, το

---

²⁶⁵ Μακρή Φ., Νομολογία στα εγκλήματα κατά της τιμής. Τεκμήριο του ψεύδους, απαξιωτικοί χαρακτηρισμοί και αναγκαίο μέσο προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος, ΠοινΔικ 3/2010, 336.

²⁶⁶ Παπαδαμάκη Α., Εφαρμογές Ποινικής Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006, 165

²⁶⁷ Αφορμή για τη συγκεκριμένη άποψη του Παπαδαμάκη, αποτέλεσε το ΒουλΣυμβΑναθΔικ 3/1996130 (Υπερ 1997/89), το οποίο έκανε ολοσχερώς δεκτή την εισαγγελική πρόταση. Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη υπόθεση αθώωθηκε ο Αρχιεπίσκοπος για την πράξη της εκμετάλλευσης εμπιστευμένων κατ' εξακολούθηση λόγω αμφιβολιών, πράξη για την οποία του είχε ασκηθεί ποινική δίωξη. Η συγκεκριμένη απόφαση κατέστη αμετάκλητη και παύθηκε η αναστολή που είχε χορηγηθεί σύμφωνα με το άρθρο 59 ΚΠΔ για το αδίκημα της συκοφαντικής δυσφήμισης κατά του αρχικώς καταγγέλλοντος. Ωστόσο, με το βούλευμα έγινε δεκτή η εισαγγελική πρόταση, η οποία αναφέρει πως προκειμένου να δεσμεύσει το δικαστήριο η αθωωτική απόφαση, πρέπει αυτή να στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι τελέστηκε η πράξη από τον κατηγορούμενο. Αυτό συμβαίνει γιατί σε αυτές τις περιπτώσεις δεν κατάφερε το δικαστήριο του κυρίως εγκλήματος να διαμορφώσει πλήρη δικανική πεποίθηση, και επομένως έπρεπε το δικαστικό συμβούλιο εν προκειμένω να μην δεσμευτεί αυτομάτως από την αθωωτική απόφαση, καθώς αυτή βασιζόταν στην αρχή *in dubio pro reo*. Σε κάθε περίπτωση καταλήγει ο Παπαδαμάκης, συντασσόμενος με την συλλογιστική του βουλευματος, εφόσον πρόκειται για αποφάσεις, οι οποίες δε στηρίζονται σε πλήρη βεβαιότητα της απόφασης για την αθωότητα του κατηγορουμένου, ή δεν τον καταδικάζουν για έτερο λόγο (άρση του αδικού, ή του καταλογισμού, εξάλειψη του αξιοποίνου, δικαστική άφεση ποινής), δεν υπάρχει ταύτιση αυτών με το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 εδ. β' ΠΚ. Έτσι και στις ΤριμΠλημΖκ 1501/2003, ΠοινΧρνΝΔ/844 · ΣυμβΠλημΣαμ. 34/2001, ΠοινΔικ 8-9/2002, σελ. 881.

τεκμήριο δεν μπορεί και δεν επιτρέπεται να ισχύει. Η αναζήτηση και η απόδειξη της αλήθειας είναι ελεύθερες. Η προσβολή σε τέτοιες περιπτώσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ από την εφαρμογή του τεκμηρίου, δηλ. από το υπερασπιστικό αδιέξοδο που προκαλεί, είναι πια πάγια αναγνωρισμένη από την Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου,²⁶⁸ με την οποία όφειλαν να ευθυγραμμιστούν και τα δικαστήριά μας.²⁶⁹ Αντίθετα το ΕΔΔΑ δεν διαβλέπει προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας και του άρθρου 6 γενικότερα σε περιπτώσεις όπου το αντίθετο τεκμήριο που εισάγει το οικείο εσωτερικό θετικό δίκαιο αφήνει, πάντως, έστω κατά την νομολογιακή εφαρμογή του, ανοικτούς κάποιους υπερασπιστικούς δρόμους, ακόμα κι αν αυτοί έχουν στην πραγματικότητα θεωρητικό μόνο χαρακτήρα, χωρίς ουσιαστικό πρακτικό αντίκρυσμα.²⁷⁰

Ορθά, επομένως, τροποποιήθηκε η παρ. 2 του άρθρου 366 προϊσχύσαντος ΠΚ με το άρθρο 8 παρ. 2 Ν 4596/2019 και ορίζεται πλέον ότι το τεκμήριο που απέρρευε από τη διάταξη εκείνη ήταν μαχητό.²⁷¹ Αυτό, εξάλλου, επέβαλε και η Οδηγία 2016/343/ΕΕ, όπως προκύπτει και από το Προοίμιό της.²⁷² Ωστόσο, και η συγκεκριμένη διάταξη παρουσιάζει προβλήματα,

---

²⁶⁸ Η αναγνώριση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση παράβασης που αφορά στον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης οδηγεί σε επανάληψη της διαδικασίας κατά το άρθρο 525 παρ. 1 περίπτ. ε' ΚΠΔ (όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 2865/2000).

²⁶⁹ Ως μαχητό τεκμήριο, υπό την έννοια ότι η αμετάκλητη απόφαση δεν είναι δεσμευτική για το δικαστή, αλλά συνιστά απλώς μία κρίσιμη υπόδειξη που τον υποχρεώνει να διαλάβει ειδική αιτιολογία αν η ελεύθερη διάγνωσή του κινηθεί προς την αντίθετη κατεύθυνση, έγινε δεκτό από τις ΑΠ με τις 210/2007, 469/2008 ΠοινΧρ 2007, 311 και 697, ΤρΠλημΖακ 1501/2003 με πρόταση του Εισαγγελέα Πλημμ/κών Γ. Μπισμπίκη, ΤρΕφΠατρ 921/2004 ΠοινΧρ 2005, σελ. 64 με πρόταση του Αντεισαγγελέα Εφετών Ι. Κωνσταντινόπουλου, ΣυμβΠλημΣαμου 34/2001 ΠοινΔικ 2002, σελ. 881, ΣυμβΠλημΑθ 1799/2007, ΠοινΧρ 2007, σελ. 1013,

²⁷⁰ Ανδρουλάκη Ν., Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ 2004, σελ. 769 επ.

²⁷¹ Αρ. 366 παρ. 2. «*Αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363, 364 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη για την οποία ασκήθηκε δικαστική δίωξη, αναστέλλεται η δίκη για τη δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης. Τεκμαίρεται ότι το γεγονός που αφορά η δυσφήμιση είναι αληθινό, αν η απόφαση είναι καταδικαστική και ψευδές, αν η απόφαση είναι αθωωτική και στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι το πρόσωπο που είχε δυσφημισθεί τέλεσε την αξιόποινη πράξη. Επιτρέπεται όμως ανταπόδειξη*».

²⁷² Σκέψη 22, όπου αναφέρεται αυτολεξεί : «*Η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης της ενοχής των υπόπτων και κατηγορουμένων και οποιαδήποτε αμφιβολία θα πρέπει να είναι προς όφελος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται όταν το βάρος της αποδείξεως μετατίθεται από την εισαγγελική αρχή στην υπεράσπιση, υπό την επιφύλαξη ενδεχόμενων αυτεπάγγελτων εξουσιών έρευνας του δικαστηρίου, της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος κατά την εκτίμηση της ενοχής του υπόπτου ή κατηγορουμένου και της χρήσης πραγματικών ή νομικών τεκμηρίων σχετικά με την ποινική ευθύνη προσώπου που είναι ύποπτο ή κατηγορείται για τη τέλεση αξιόποινης πράξης. Τα τεκμήρια αυτά θα πρέπει να περιορίζονται σε λογικά όρια, με συνεκτίμηση της σοβαρότητας του διακυβεύματος και διαφύλαξη των*

δεδομένου του γεγονότος πως ναι μεν κατέστη ρητός ως μαχητό το τεκμήριο ψεύδους αλλά από την άλλη δεν απαλείφθηκε αυτό, με συνέπεια, την υποχρέωση αντ - απόδειξης υπό του κατηγορουμένου, γεγονός που ομοίως, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας με ενέργειες του δικαστηρίου, της έλλειψης υπό του κατηγορουμένου οποιασδήποτε μορφής βάρους απόδειξης και του ίδιου του τεκμηρίου αθωότητας.

Η οριστική επίλυση του προβλήματος επήλθε, με το νέο Ποινικό Κώδικα (Ν. 4619/2019),²⁷³ αλλά και του νέου ΚΠΔ, όπου το σύνολο της μέχρι τότε φυσιογνωμίας αυτών των νομοθετημάτων άλλαξε. Οι νέοι αυτοί Κώδικες χαρακτηρίζονται από την ένταξη διατάξεων που εξειδικεύουν θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορουμένου. Το άρθρο 366 παρ. 2 διαμορφώθηκε, πλέον ως εξής: *«Αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη για την οποία ασκήθηκε ποινική δίωξη, αναστέλλεται η δίκη για τη δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης. Θεωρείται αποδεδειγμένο ότι το γεγονός είναι αληθινό αν η απόφαση είναι καταδικαστική».*

Πλέον, το συγκεκριμένο άρθρο με τη σημερινή του μορφή εναρμονίζεται πλήρως με την ουσία των θεμελιωδών αρχών που διέπουν την ποινική δίκη και απορρίπτει εντελώς την ύπαρξη του τεκμηρίου ψεύδους που μέχρι την 1η Ιουλίου 2019 ίσχυε. Ο νομοθέτης πια θεωρεί πως η εξέλιξη για την κύρια δίκη μπορεί να λειτουργήσει μόνο υπέρ του κατηγορουμένου για το αδίκημα της δυσφήμισης. Είναι δεδομένο δε, πως δεν μπορεί να

δικαιωμάτων της υπεράσπισης, ενώ τα χρησιμοποιούμενα μέσα θα πρέπει να είναι ευλόγως αναλογικά με τον επιδιωκόμενο θεμιτό στόχο. Τέτοια τεκμήρια θα πρέπει να είναι μαχητά και εν πάση περιπτώσει θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο υπό τον όρο ότι τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης.» ΠΗΓΗ: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343&from=EL>.

²⁷³ Έναρξη ισχύος από 1^η.07.2019.

συναχθεί από την αθωωτική απόφαση για την κύρια δίκη και το καταγγελλόμενο περιστατικό ούτε μαχητό τεκμήριο σε βάρος του κατηγορουμένου.²⁷⁴

II. Η προσωρινή κράτηση

Ως προελέχθη, το μέτρο της προσωρινής κράτησης δεν παραβιάζει το τεκμήριο. Ωστόσο, θα πρέπει να γίνει δεκτή η παραβίαση του τεκμηρίου στις περιπτώσεις εκείνες όπου λαμβάνει το χαρακτήρα προποινής. Ο δυνητικός χαρακτήρας της επιβολής της προσωρινής κράτησης, η σχέση επικουρικότητας προς τους λοιπούς περιοριστικούς όρους και η απαραίτητη συνδρομή σοβαρών ενδείξεων της ενοχής του κατηγορουμένου αποτελούν γνωρίσματα τα οποία έχουν τεθεί προκειμένου να επιτευχθεί η συμβατότητά της προς τις αρχές του κράτους δικαίου και του τεκμηρίου αθωότητας. Στην περίπτωση που η προσωρινή κράτηση αποσυνδέεται από οποιαδήποτε δικονομική λειτουργία και θεμελιώνεται αποκλειστικά στην πρόωρη κατάφαση ενοχής ή στη βαρύτητα της πράξης, ουδείς νομιμοποιείται να την επιβάλλει.²⁷⁵

Ήδη το ΕΔΔΑ, νομολογώντας σχετικά με το μέτρο της προσωρινής κράτησης και τη σχέση του προς το τεκμήριο αθωότητας, σε υποθέσεις Ελληνικού ενδιαφέροντος, διαπίστωσε την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας στην αιτιολογία δικαστικού συμβουλίου που απέρριψε αίτηση αντικατάστασης προσωρινής κράτησης διότι δέχθηκε ότι ο αιτών είχε τελέσει κα άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, προκειμένου να θεμελιώσει την κρίση του περί του ότι είναι επικίνδυνος να τελέσει και άλλες αξιόποινες πράξεις, χωρίς όμως αυτός να έχει κατηγορηθεί καν γι' αυτές.²⁷⁶

---

²⁷⁴ Σεβαστίδη Χ., Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του νέου ΚΠΔ (έννοια βάρους απόδειξης και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ 2019, 431.

²⁷⁵ Κάβουρα Γ., ό.π. σελ 200 επ. · Πρωτόπαππα Δ., ό.π. σελ 337

²⁷⁶ Nerattini κατά Ελλάδα (18-12-2008), Αρ. προσφυγής 43529/2007, Σημειωτέον ότι για το αδίκημα αυτό ασκήθηκε συμπληρωματική ποινική δίωξη έξι μήνες αργότερα από την έκδοση της ως άνω απόφασης. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση και του άρθρου 5 παρ. 3 της Σύμβασης, δεδομένου ότι η προσωρινή κράτηση του προσφεύγοντος δεν ήταν εύλογη και αιτιολογημένη. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο αποδέχεται ότι οι υπόνοιες σε βάρος του προσφεύγοντος για τη διάπραξη αδικήματος σχετικά με ναρκωτικά μπορούσαν αρχικώς να δικαιολογήσουν την προσωρινή του κράτηση, δεν ήταν όμως δυνατόν να συνιστούν ένα

Ομοίως, προσβολή του τεκμηρίου διαπιστώθηκε και σε έτερη υπόθεση, όπου το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών δέχθηκε την αίτηση αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους με την αιτιολογία ότι ο χρόνος που παρέμεινε κρατούμενος ήταν «αρκετός για να τον συνετίσει», αιτιολογία που εύλογα κρίθηκε ως πρόωρη παραδοχή της ενοχής του κατηγορουμένου.²⁷⁷

III. Η δικαστική αμεροληψία

Η καθιέρωση και οργάνωση του δικαιώματος παροχής δικαστικής έννομης προστασίας συνιστά θεσμική εγγύηση, η οποία αποσκοπεί στην εξασφάλιση της εφαρμογής του Συντάγματος και των νόμων και στην επιβολή στην πράξη των εννόμων συνεπειών τους, δηλαδή στις κυρώσεις από ενδεχόμενες παραβιάσεις, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό την υπεροχή της αρχής της νομιμότητας, την «κυριαρχία του νόμου» (rule of law). Η ορθή απονομή της δικαιοσύνης δεν απαιτεί μόνο την καθιέρωση και ενίσχυση της δικαστικής ανεξαρτησίας, αλλά έχει ως όρο και την αμεροληψία και ουδετερότητα των δικαστών²⁷⁸. Η συνδρομή και των δύο αρχών, σε συνδυασμό με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, είναι απαραίτητη για την εμπέδωση στους πολίτες της εμπιστοσύνης ότι το δικαστήριο θα κρίνει την υπόθεση σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους δίχως πίεση ή επιρροή από τις οποιασδήποτε μορφής εξουσίες ή τους διαδίκους.²⁷⁹

Η δικαστική αμεροληψία έχει ως σημείο αναφοράς την ιδιότητα του δικαστή ως «τρίτου» σε σχέση με την επίδικη έννομη σχέση και τα υποκείμενά της, που αποτελεί

επαρκές αιτιολογικό έρεισμα για τη διατήρησή του υπό κράτηση καθ' όλη την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Επίσης, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών δεν παρείχε εξηγήσεις για ποιο λόγο εναλλακτικά μέσα δεν θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την παρουσία του προσφεύγοντος στη δίκη, ούτε και γιατί, σε περίπτωση που ο προσφεύγων είχε απολυθεί προσωρινώς, η δίκη του δεν θα είχε ακολουθήσει την προβλεπόμενη κατάλληλη πορεία.

²⁷⁷ Καμπανέλλης κατά Ελλάδος, (αρ. προσφ. 9029/2005), 21.06.2007.

²⁷⁸ Σκουρή Β., Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Ι, 1991, σελ.109. Πρβλ και Τζεβελεκάκη Ι., Η θεσμική διασφάλιση της αμεροληψίας του δικαστή, ΝοΒ 1998, σελ.745 επ.(747).

²⁷⁹ Ράικου Δ., Η αμεροληψία κατά την απονομή της δικαιοσύνης, ΔιΔικ, 2014.

χαρακτηριστικό γνώρισμα της δικαιοδοτικής λειτουργίας.²⁸⁰ Η αμεροληψία είναι sine qua non όρος του κύρους και της αποδοχής της δικαστικής κρίσης και του αποτελέσματος της έκβασης της δικαστικής διένεξης από τους συμμετέχοντες και την κοινωνία, και σε τελική ανάλυση της ευόδωσης των σκοπών της δίκης. Η αρχή της δικαστικής αμεροληψίας διασφαλίζει γνήσια και «ανόθευτη αβεβαιότητα» (echte Ungewissheit) για την έκβαση της δίκης και γενικά για το αποτέλεσμα της δικαστικής διαδικασίας, και αποσυνδέει τη δικαστική κρίση και απόφαση από οποιοδήποτε κοινωνικό ή άλλο δεσμό με εξαίρεση τη δέσμευση από το δεδικασμένο. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την κεντρική θέση που ανέκαθεν κατείχε ο δικαστής στην εννοιολογική προσέγγιση της δικαιοδοτικής λειτουργίας από την επιστήμη και τη νομολογία. Τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη είχαν και εξακολουθούν να έχουν ως αφετηρία τους την έννοια του «αμέτοχου τρίτου» (unbeteiligter Dritte) ως τη συνταγματικά ηθελημένη ή συναγόμενη θέση του δικαστή στη δικαστική διαδικασία. Η δικαστική ανεξαρτησία εγγυάται την υποταγή του δικαστή στους νόμους και νομιμοποιείται μέσω αυτής.²⁸¹ Οι εγγυήσεις της πρόσβασης σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο αποτελούν το θεμέλιο του δικαιώματος για δίκαιη δίκη.

Ωστόσο, παρά την έλλειψη ρητής διατύπωσης σε συγκεκριμένη συνταγματική διάταξη, η δικαστικής αμεροληψία βρίσκει συνταγματικό έρεισμα στις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 20 παρ.1, 4, και 87 παρ. 1 και 2 του ισχύοντος Συντάγματος που καθιερώνουν το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας του καθενός, και επιβάλλουν όπως τα δικαστήρια παρέχουν, υπό καθεστώς ισονομίας και ισότητας όπλων των διαδίκων, την εν λόγω έννομη προστασία, με αντικειμενικότητα και αμεροληψία, τηρώντας ίσες αποστάσεις από τους ενδιαφερόμενους²⁸². Περαιτέρω, η αρχή της αμεροληψίας του δικαστή απορρέει και από

---

²⁸⁰ Πανταζόπουλου Σ., Η εξαίρεση του δικαστή, Αθήνα-Κομοτηνή 1992, σελ.27.

²⁸¹ Ράικου Δ., Η αμεροληψία κατά την απονομή της δικαιοσύνης, ΔιΔικ, 2014.

²⁸² Έτσι, Τζεβελεκάκη Ι., Η θεσμική διασφάλιση της αμεροληψίας του δικαστή, ΝοΒ 1998, σελ.745 επ.

άλλες συνταγματικές διατάξεις, όπως εκείνη του άρθρου 8 (νόμιμος δικαστής)²⁸³, και του άρθρου 29 παρ.3 του Συντάγματος. Ομοίως, η αυξημένης τυπικής ισχύος δυνάμει του άρθρου 28 του Συντάγματος ΕΣΔΑ, στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης προβλέπει το δικαίωμα δίκαιης δίκης από αμερόληπτο δικαστήριο.²⁸⁴

Το δικαστήριο, προκειμένου να εφαρμόσει το τεκμήριο θα πρέπει να μπορεί να αξιολογήσει τα αποδεικτικά μέσα με αντικειμενικότητα και χωρίς προκαταλήψεις. Πάγια θέση του ΕΔΔΑ είναι ότι το ίδιο, δεν αποτελεί δικαστήριο ουσίας ή τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας, ώστε να εξετάσει την ουσία της υποθέσεως.²⁸⁵ Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι το ΕΔΔΑ, εάν διαπιστώσει ότι το δικαστήριο του κράτους μέλους θεώρησε ότι ο κατηγορούμενος είναι ένοχος ανεξάρτητα από την αξιοπιστία των αποδεικτικών μέσων ή εάν δεν εφάρμοσε ορθά το τεκμήριο, ότι δεν θα επέμβει.²⁸⁶ Η διασφάλιση της αμεροληψίας του δικαστηρίου υποχρεώνει τα κράτη να έχουν θεσπίσει ένα τέτοιο δικονομικό πλαίσιο, όπου να επιτρέπεται ο δικαστικός έλεγχος του ζητήματος αυτού, ενώ σε περίπτωση απόδειξης της μεροληψίας θα πρέπει να λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ουσιαστική προστασία του κατηγορουμένου.²⁸⁷

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το δικαστήριο του κράτους μέλους θα πρέπει να είναι αμερόληπτο και σε αντικειμενικό και σε υποκειμενικό επίπεδο.²⁸⁸ Στο πρώτο ελέγχουμε εάν υπάρχουν νόμιμες αμφιβολίες για την αμεροληψία του δικαστηρίου ή εάν ο δικαστής παρείχε

---

²⁸³ Τζεβελεκάκη Ι., Η θεσμική διασφάλιση της αμεροληψίας του δικαστή, ΝοΒ 1998, σελ.745 επ. · Καρρά Α., Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου, τεύχη Α-Β, Αθήνα-Κομοτηνή 1983, σελ.127.

²⁸⁴ Αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασιμίου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως».

²⁸⁵ Βλ. ΕΔΔΑ Edwards εναντίον ΗΒ,1992, Σειρά Α ν. 247 Β Van Mechelen εναντίον Ολλανδίας 1997, Report 1997 III.

²⁸⁶ Βλ. Lavents εναντίον Λιθουανίας, ν. 58442/00, 22 Νοεμβρίου 2002.

²⁸⁷ Βλ. ΕΔΔΑ Remli κατά Γαλλίας, 1996, Reports 1996 - II, Sanders κατά ΗΒ, 1996, Reports 1996 - VI.

²⁸⁸ Βλ. ΕΔΔΑ Piersack εναντίον Βελγίου, 1982, Σειρά Α ν. 53 Hauschildt εναντίον Δανίας, 1989 Σειρά Α ν.154.

εγγυήσεις αρκετές, ώστε να διασκεδαστούν αυτές²⁸⁹ ενώ στο δεύτερο αξιολογούμε εάν το δικαστήριο πράγματι ήταν προκατειλημμένο σε βάρος του κατηγορουμένου, ενώ ο έλεγχος γίνεται με βάση τον αντικειμενικό τρίτο. Η υποκειμενική μεροληψία είναι πολύ δύσκολο να αποδειχθεί, εφόσον υπάρχει τεκμήριο ότι τα δικαστήρια ενεργούν αμερόληπτα και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις γίνεται δεκτό το αντίθετο.²⁹⁰ Κριτήρια τα οποία συμβάλλουν στη διαπίστωση μεροληπτικής διάθεσης του δικαστικού οργάνου, και άρα στην έλλειψη υποκειμενικής αμεροληψίας αποτελεί η διεύθυνση της διαδικασίας στο ακροατήριο, καθώς και η δημιουργία αρνητικού για τον κατηγορούμενο κλίματος.²⁹¹

III. Απαράδεκτη η νομοθετική απόπειρα διεύρυνσης του αυτοφώρου

Τα δικαστήρια, με βάση το τεκμήριο αθωότητας, έχουν κρίνει ότι η νομοθετική απόπειρα διεύρυνσης της έννοιας του αυτοφώρου εγκλήματος με σκοπό να καταστεί δυνατή η χωρίς εγγυήσεις της δικαστικής εξουσίας σύλληψη του φερόμενου ως δράστη²⁹² είναι απαράδεκτη και δεν θα πρέπει να τύχει εφαρμογής,²⁹³ ενώ δεν επιτρέπεται ο Άρειος Πάγος (σε περίπτωση που η αναίρεση του Εισαγγελέα θα έπρεπε να απορριφθεί, διότι ακόμη και εάν γινόταν δεκτή το αδίκημα έτσι και αλλιώς είχε υποπέσει σε παραγραφή) να εξαφανίσει την απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου και να παύσει την ποινική δίωξη, αφού τούτο δημιουργεί την πεποίθηση ότι χάρη στην παραγραφή ο κατηγορούμενος απέφυγε την καταδίκη.²⁹⁴

---

²⁸⁹ Βλ. ΕΔΔΑ Ferrantelli κ.λπ. εναντίον Ιταλίας, 1996, Reports 1996-III, Incal εναντίον Τουρκίας, 1998, Reports 1998-IV.

²⁹⁰ Βλ. ΕΔΔΑ Le Compte κ.λπ. κατά Βελγίου, 1981, Σειρά Α ν. 43, Piersack εναντίον Βελγίου, ό.π.

²⁹¹ Σταύρου, Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αμεροληψία των ελληνικών δικαστηρίων, ΠοινΧρ ΜΑ, σελ. 485, Χαρακτηριστική είναι η απόφαση της Επιτροπής στην Boeckmans κατά Βελγίου, στην οποία Πρόεδρος Εφετείου, είχε χαρακτηρίσει τη γραμμή υπερασπίσεως του κατηγορουμένου ως «υστερούσα σε αληθοφάνεια, σκανδαλώδη, ψευδόλογη, κακόγουστη και αισχρή». Παράλληλα, προειδοποίησε το συνήγορο ότι, σε περίπτωση που επέμενε στην ίδια επιχειρηματολογία, το δικαστήριο θα έπρεπε να εξετάσει αν η πρωτόδικη ποινή ήταν επαρκής.

²⁹² βλ. διάταξη του άρθρου 3 παρ. 1 περ. Α' του Ν 3943/2011.

²⁹³ Βλ. ΠλημΚατερ 196/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

²⁹⁴ Βλ. ΑΠ 1076/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

IV. Η προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων ή τρίτων

IV.1. Η προσέγγιση του ζητήματος από το ΕΔΔΑ

Με δεδομένο τον δεσμευτικό χαρακτήρα του τεκμηρίου αθωότητας έναντι οποιουδήποτε τρίτου, εξαιτίας της τριτενέργειας, που αναπτύσσει ως ατομικό δικαίωμα στις ιδιωτικές σχέσεις, η μελέτη της πρακτικής αντιμετώπισής του ως θεσμού, περιλαμβάνει ένα αρκετά ευρύ κοινωνικό φάσμα. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ,²⁹⁵ το τεκμήριο αθωότητας, ως δικονομικής φύσης δικαίωμα, είναι δεκτικό παραβίασης, μονάχα όταν η αντιμετώπιση του κατηγορουμένου ως ενόχου από δημόσιες αναφορέας τρίτων προσώπων επηρεάζει - άμεσα ή έμμεσα - την τελική δικαστική κρίση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Εν προκειμένω, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης αφενός (αρ. 10 ΕΣΔΑ και αρ. 14 Σ) και του τεκμηρίου αθωότητας αφετέρου. Από τη μία υπάρχει η υποχρέωση των κρατικών λειτουργών (αλλά και των ιδιωτών, σύμφωνα με τη θέση της παρούσας εργασίας) να σέβονται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου και από την άλλη ισχύει το αρ. 10 της ΕΣΔΑ που υποχρεώνει τις αρχές του κράτους να ενημερώνουν το κοινό για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Η ελευθερία του Τύπου έχει καθοριστική σημασία για την κοινωνία και προστατεύεται σε υπερεθνικό επίπεδο. Μάλιστα στη διάταξη αυτή δεν κατοχυρώνεται μόνο η υποχρέωση του κράτους – και του Τύπου – να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, αλλά και το δικαίωμα των πολιτών να λαμβάνουν τις τελευταίες.²⁹⁶ Τόσο η ελευθερία του Τύπου²⁹⁷ όσο και το τεκμήριο της αθωότητας είναι

---

²⁹⁵ Ρήγου Γ., Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων, εγκληματικών πράξεων· τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος», ΠοινΧρ 1992, σελ. 626.

²⁹⁶ Σισιλιάνου Λ.-Α., ο.π., σελ. 479, Freedom of expression in Europe, Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing, 2007, σελ. 12, Lingens κατά Αυστρίας, 08.07.1986, παρ. 41

²⁹⁷ Κοτσαλή Λ., ο.π., σελ. 830, όπου παραπέμπει σε πλήθος αποφάσεων του ΕΔΔΑ, Το ΕΔΔΑ όμως εκτιμώντας τη σπουδαιότητα της λειτουργίας του δημοσιογράφου ως ενός δημοσίου θεματοφύλακα που

επιτακτικά στα δημοκρατικά κράτη, δεδομένου ότι η πρώτη συμβάλλει στη διατήρηση ενός ενημερωμένου κοινού και το δεύτερο προστατεύει τα δικαιώματα των κατηγορουμένων. Αλλά όταν κάποιο από τα δύο προστατεύεται σε τέτοιο βαθμό ώστε το άλλο να μειώνεται, πρέπει να αναληφθεί δράση για την εξισορρόπηση αυτών των προστασιών.²⁹⁸ . Ως εκ τούτου, υφίσταται κάθε φορά με στάθμιση και πρακτική εναρμόνιση μεταξύ των δύο δικαιωμάτων προκειμένου να εντοπιστούν και να καθοριστούν τα όρια και η συνύπαρξή τους.

Το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης δεν είναι απόλυτο. Η δεύτερη παράγραφος του αρ. 10 ΕΣΔΑ αναφέρει διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς και κυρώσεις ως μέτρα στα οποία η ελευθερία αυτή μπορεί να υπόκειται. Κάθε περιορισμός (ως εξαίρεση από τον κανόνα της ελεύθερης πληροφόρησης) πρέπει να είναι αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία.. Γι' αυτό και οι εξαιρέσεις αυτής της παραγράφου «πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται στενά και η ανάγκη για οποιοδήποτε περιορισμό πρέπει να είναι πειστικά αιτιολογημένη». Ως τέτοιος περιορισμός, κρίνεται το απόλυτο δικαίωμα του κατηγορουμένου να τεκμαίρεται αθώος μέχρι την απόφαση περί της ενοχής του από το Δικαστήριο.²⁹⁹ Γιατί ο κατηγορούμενος παραπέμπεται στο ακροατήριο για να καταδικαστεί ή να αθωωθεί, όμως σε καμία περίπτωση για να διαπομπευθεί.³⁰⁰ Όταν η ελευθερία της πληροφόρησης και του τύπου συγκρούεται με την προσωπικότητα του ατόμου πρέπει να γίνει αξιολογική στάθμιση μεταξύ των δύο συμφερόντων α. του συμφέροντος της κοινωνίας να πληροφορείται για τα συμβάντα και β. του δικαιώματος του κατηγορουμένου για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, παρόλο που όλες οι συνταγματικές αρχές είναι

μεταδίδει ιδέες, είναι ανεκτικό προς τα δημοσιεύματα που υπερβάλλουν, προκαλούν, σοκάρουν ή προσβάλλουν, αρκεί να πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις: να αφορούν ένα ζήτημα δημοσίου συμφέροντος (π.χ. η αμελής συμπεριφορά ενός ιατρού είναι ζήτημα που αφορά τη δημόσια υγεία), ο δημοσιογράφος να μην στηρίζεται σε μονομερή στοιχεία αλλά να λαμβάνει υπόψη όλα τα πραγματικά περιστατικά και να ενεργεί με καλή πίστη ακολουθώντας τον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

²⁹⁸ Shabas A. W., ο.π., σελ. 302.

²⁹⁹ Παναγοπούλου – Κουτνατζή Φ., ό.π., σελ. 27.

³⁰⁰ Καράκωστα Ι., ο.π., σελ. 148.

ισότιμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση. Αρκεί πάντα να μην πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος, δηλαδή η αξία του ανθρώπου.

Το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει σταθερή νομολογία αναφορικά με το ζήτημα της παραβίασης του αρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ³⁰¹ από δηλώσεις δημόσιων αρχών ή από δημοσιεύματα των Μ.Μ.Ε. Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι η ενημέρωση του κοινού από τα Μ.Μ.Ε. για την εξέλιξη εκκρεμούσης ποινικής δίκης και η παροχή αντικειμενικών πληροφοριών³⁰² δεν αντίκειται στο τεκμήριο αθωότητας. Πάντα όμως οι δημόσιες αναφορές σε εκκρεμούσες δίκες θα πρέπει να γίνονται με τη διακριτικότητα και την αυτοσυγκράτηση που επιβάλλει το τεκμήριο αθωότητας.³⁰³ Ως εκ τούτου, δεν δικαιολογούνται ως απόρροια της ελευθερίας έκφρασης κρίσεις που μπορούν να εκληφθούν ότι προεξοφλούν την ενοχή του κατηγορουμένου ή αυτές στις οποίες διατυπώνονται οι προσωπικές εκτιμήσεις των κρατικών λειτουργών πάνω στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης,³⁰⁴ ακόμη κι αν αφορούν σε υποθέσεις που προκαλούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης (π.χ. επειδή ο προσφεύγων είναι σημαντικό πολιτικό πρόσωπο) ή που έχουν σημασία στην οικονομική και δημόσια ζωή του κράτους.³⁰⁵

---

³⁰¹ Τη νομολογία του ΕΔΔΑ έχουν εμπλουτίσει αρκετές υποθέσεις παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημόσιων αρχών που προδίκασαν την ενοχή του κατηγορουμένου, όσο η υπόθεσή του εκκρεμούσε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Η Επιτροπή έχει δηλώσει ότι το αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ καταλαμβάνει μία ανεξάρτητη θέση στο σύστημα των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, που καθιερώνονται γενικά στο άρθρο 6 της Σύμβασης, και πολλές φορές έχουν εξεταστεί προσφυγές που εμπίπτουν αποκλειστικά στο πεδίο εφαρμογής του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Άρα, καταρχήν, το άρθρο αυτό είναι αυθύπαρκτο και η Επιτροπή ή το ΕΔΔΑ δεν χρειάζεται να εξετάσουν αν άλλα δικαιώματα που προστατεύονται από τη Σύμβαση έγιναν σεβαστά για να μπορέσουν να αποφανθούν για το σεβασμό του αρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

³⁰² Π.χ. μέσω της απλής αναφοράς στην πρωτόδικη καταδίκη του προσφεύγοντος κατά τη διάρκεια συζήτησης στο Κοινοβούλιο

³⁰³ Shabas A. W., οπ. π., σελ. 302. Βλ. ενδεικτ. αποφάσεις ΕΔΔΑ: *Allenet de Ribemont*, 10.02.1995, παρ. 38, *Borovský κατά Σλοβακίας*, 02.06.2009, *Κώνστας κατά Ελλάδα*, 24.05.2011, παρ. 34, *Turyen κατά Ρωσία*, 11.10.2016, παρ. 16.

³⁰⁴ Βλ. ενδεικτ. *Butkevicius κατά Λιθουανίας*, 26.03.2002, παρ. 50, *Pesa κατά Κροατίας*, 08.04.2010, παρ. 140, *Fatullayev κατά Αζερμπαϊτζάν*, 22.04.2010, παρ. 161, *Farhad Aliyev κατά Αζερμπαϊτζάν*, 09.11.2010, παρ. 220, *Muradverdiyev κατά Αζερμπαϊτζάν*, 09.12.2010, παρ. 105, *Huseyn κ.α. κατά Αζερμπαϊτζάν*, 26.07.2011, παρ. 228.

³⁰⁵ Βλ. ενδεικτ. *Pesa κατά Κροατίας*, 08.04.2010, παρ. 137, *Κώνστας κατά Ελλάδα*, 24.05.2011, παρ. 25. Σε ορισμένες υποθέσεις (π.χ. *Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας*, 10.02.1995, παρ. 40) η Κυβέρνηση ισχυρίζεται

Κατά το ΕΔΔΑ, το οποίο εξέτασε πλήθος προσφυγών, πέρα από το ζήτημα της τριτενέργειας, δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας και οι αρχές που πληροφορούν απλώς το κοινό, χωρίς να ασκούν οι ίδιες δικαστική εξουσία.³⁰⁶ Επέκτεινε έτσι την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας³⁰⁷ και ως εκ τούτου την παραβίαση αυτού σε περιπτώσεις δημοσίων δηλώσεων³⁰⁸ (πέραν των δικαστών) που προέρχονται από Υπουργούς,³⁰⁹ πρωθυπουργούς και προέδρους κρατών³¹⁰ προέδρους Βουλής και αναπληρωτές τους,³¹¹ αστυνομικούς και γενικότερα ανακριτικούς υπαλλήλους,³¹² μέλη των εθνικών γραφείων της INTERPOL.³¹³ Το Δικαστήριο, δίνει έμφαση και στη σημασία που έχει κάθε φορά η ιδιότητα του δηλούντος η οποία θα μπορούσε να εκληφθεί ως παρότρυνση στους δικάζοντες δικαστές να επικυρώσουν την καταδίκη (βλ πχ ο Υπουργός Δικαιοσύνης ή ο πρωθυπουργός).³¹⁴ Ιδίως όταν ο εισαγγελέας προβαίνει σε δηλώσεις ενοχής κατά του προσφεύγοντος το Δικαστήριο

ότι οι επίδικες ενοχοποιητικές για τον προσφεύγοντα δηλώσεις συνίστανται απλώς σε πληροφορίες που δε δεσμεύουν το δικαστήριο και σε μεταγενέστερες έρευνες θα μπορούσαν να αποδειχθούν ψευδείς.

³⁰⁶ Απόφαση *Allenet de Ribemont* κατά Γαλλίας της 10.02.1995. Πρόκειται για την πρώτη απόφαση όπου το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ από δηλώσεις δημοσίων αρχών και έκρινε ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν δεσμεύει μόνο τις δικαστικές αρχές που επιλαμβάνονται μιας ποινικής υπόθεσης είναι η απόφαση. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο στην απόφαση αυτή έκρινε ότι υπήρχε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ εξαιτίας της απόλυτης βεβαιότητας για την ενοχή του υπό κράτηση κατηγορουμένου που έδειξαν να υφίσταται κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου ο Υπουργός Εσωτερικών της Γαλλίας και οι υψηλές αρχές της αστυνομίας

³⁰⁷ Σισιλιάνου Λ. – Α., *οπ. π.*, σελ. 313 · Κοτσαλής Λ., *οπ. π.*, σελ. 516 που παραπέμπουν στην απόφαση *Kouzmín* κατά Ρωσίας, 18.03.2010, όπου η έννοια του «δημόσιου λειτουργού» διευρύνθηκε εξαιρετικά από το ΕΔΔΑ, ώστε να εντάσσονται σε αυτήν και άλλα δημόσια πρόσωπα, όπως κάποιος γνωστός στην κοινή γνώμη πολιτικός που ήταν απόστρατος στρατηγός και προέβη σε σχολιασμό εκκρεμούσης ποινικής υπόθεσης όσο ήταν ακόμη υποψήφιος κυβερνήτης περιφέρειας και πριν εκλεγεί σε αυτό το δημόσιο αξίωμα. Στην υπόθεση αυτή, το ως άνω δημόσιο πρόσωπο, σε τηλεοπτική του συνέντευξη δήλωσε ότι ο προσφεύγων «ήταν εγκληματίας» και ότι «σύντομα θα τον έκλειναν μέσα».

³⁰⁸ Η πιθανότητα παραβίασης του τεκμηρίου από δηλώσεις δημοσίων λειτουργών έχει αναγνωριστεί και από την Επιτροπή (π.χ. απόφαση *Petra Krause* κατά Ελβετίας της 03.10.1978), όμως χωρίς συγκεκριμένη καταδίκη για υπέρβαση των ορίων της θεμιτής πληροφόρησης.

³⁰⁹ Κώνστας κατά Ελλάδα, 24.05.2011, *Farhad Aliyev* κατά Αζερμπαϊτζάν, 09.11.2010, *Muradverdiyev* κατά Αζερμπαϊτζάν, 09.12.2010, *Gutsanovi* κατά Βουλγαρίας, 15.10.2013

³¹⁰ Κώνστας κατά Ελλάδα, 24.05.2011, *Pesa* κατά Κροατίας, 08.04.2010, *Pesa* κατά Κροατίας, 08.04.2010.

³¹¹ *Butkevicius* κατά Λιθουανίας, 26.03.2002. Βλ. στην απόφαση Κώνστας κατά Ελλάδα, 24.05.2011, ο αναπληρωτής Υπουργός Οικονομικών χαρακτήρισε ως «απατεώνες της Παντείου» όσους είχαν καταδικαστεί σε πρώτο βαθμό για υπεξαίρεση σε βάρος του Δημοσίου, απάτη και ψευδή βεβαίωση στην γνωστή τότε στη χώρα μας «υπόθεση του Παντείου».

³¹² *Borovsky* κατά Σλοβακίας, 02.06.2009, *Huseyn κ.α.* κατά Αζερμπαϊτζάν, 26.07.2011, *Pesa* κατά Κροατίας, 08.04.2010, *Dovzhenko* κατά Ουκρανίας, 12.01.2012, *Maksim Petron* κατά Ρωσίας, 06.11.2012, *Reid K.*, *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights*, 4th Edition, 2012, σελ. 222, *Khuzin* κατά Ρωσίας, 23.10.2008, *Mokhov* κατά Ρωσίας, 04.03.2010.

³¹³ *Ergashev* κατά Ρωσίας, 20.12.2011

³¹⁴ ³¹⁴ Κώνστας κατά Ελλάδα, 24.05.2011

υπογραμμίζει ότι λόγω της υψηλής θέσης που κατέχει ο πρώτος στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, θα πρέπει αυτός να προσέχει ιδιαίτερα τους όρους που χρησιμοποιεί στις εκφράσεις του.³¹⁵

Το ΕΔΔΑ για να εξετάσει αν μία δήλωση παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας συνεκτιμά το πλαίσιο των ιδιαίτερων περιστάσεων υπό τις οποίες γίνεται κάθε φορά η υπό κρίση δήλωση. Από τη σαφή δήλωση περί ενοχής το Δικαστήριο διακρίνει την απλή έκφραση υπόνοιας για την ενοχή του προσφεύγοντος, την οποία θεωρεί επιτρεπτή στο πλαίσιο της ενημέρωσης του κοινού που επιβάλλει το αρ. 10 της ΕΣΔΑ υπό προϋποθέσεις.³¹⁶ Οι κρατικοί λειτουργοί, επομένως, πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις εκφράσεις τους, αλλά αυτό που έχει σημασία για τους σκοπούς εφαρμογής του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ είναι το πραγματικό νόημα των όρων και όχι η αυτολεξεί τους προσέγγιση ή η γραμματική τους διατύπωση.

Στα καθ' ημάς, μεγάλης σημασίας συμπεράσματα εξήχθησαν από την απόφαση Κώνστας κατά Ελλάδα, τα βασικότερα σημεία της οποίας συνοψίζονται στα εξής:

- Το τεκμήριο αθωότητας ισχύει και στην κατ' έφεση δίκη. Η καταδίκη του προσφεύγοντος σε πρώτο βαθμό είναι το αντικειμενικό στοιχείο που αποτελεί το κεντρικό

---

³¹⁵ Pesa κατά Κροατίας, 08.04.2010, παρ. 150, Fatullayev κατά Αζερμπαϊτζάν, 22.04.2010, παρ. 162, Muradverdiyev κατά Αζερμπαϊτζάν, 09.12.2010, παρ. 107, Maksim Petron κατά Ρωσίας, 06.11.2012 παρ. 105, Turayev κατά Ρωσίας, 11.10.2016, παρ. 21 όπου το ΕΔΔΑ αποφαινεται πως τα λόγια του εισαγγελέα είναι ιδιαίτερα πειστικά στα μάτια του κοινού.

³¹⁶ Κοτσαλής Λ., οπ. π., σελ. 515, Μυλωνάς Ιπ., Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, 1994, σελ. 91, Fair Trials, EU Directive on the presumption of innocence: Implementation Toolkit, σελ. 12, παρ. 21, Garycki κατά Πολωνίας, 06.02.2007, παρ. 67, Borovsky κατά Σλοβακίας, 02.06.2009, παρ. 46, Mokhov κατά Ρωσίας, 04.03.2010, παρ. 29, Fatullayev κατά Αζερμπαϊτζάν, 22.04.2010, παρ. 160, Farhad Aliyev κατά Αζερμπαϊτζάν, 09.11.2010, παρ. 218, Muradverdiyev κατά Αζερμπαϊτζάν, 09.12.2010, παρ. 103, Huseyn κ.α. κατά Αζερμπαϊτζάν, 26.07.2011, παρ. 226, Ergashev κατά Ρωσίας, 20.12.2011, παρ. 170. Αντιθέτως, στην απόφαση Daktagas κατά Λιθουανίας, 10.10.2000, παρ. 43-45 οι δηλώσεις των κρατικών λειτουργών στόχευαν στο να περιγράψουν τις περιστάσεις σύλληψης του προσφεύγοντος και να αναφέρουν την επικινδυνότητα του χαρακτήρα του, αλλά δεν θεωρήθηκαν δημόσιες δηλώσεις ενοχής που ενθάρρυναν το κοινό να πιστέψει ότι ο προσφεύγων είναι ένοχος. Βλ. Reid K., οπ. π., σελ. 222, υποσημ. 42. Παρομοίως, στην απόφαση Karakas και Yeslimark κατά Τουρκίας, 28.06.2005, παρ. 51 το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, διότι τα δημοσιεύματα στις εφημερίδες ανέφεραν απλώς ότι οι προσφεύγοντες έχουν συλληφθεί, όχι ότι είναι ένοχοι εγκλημάτων.

σημείο της κατ' έφεση δίκης το οποίο υποχρεώνει τον δικαστή να δικάσει την υπόθεση από την αρχή.³¹⁷ Επομένως, αν έπαυε να ισχύει το τεκμήριο αθωότητας με την έκδοση της πρωτόδικης απόφασης, η έφεση θα έχανε το νόημά της,

- Για την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, δεν απαιτείται ρητή ονομαστική αναφορά στον ύποπτο – κατηγορούμενο. Εφόσον οι δηλώσεις αφορούν έναν επαρκώς καθορισμένο κύκλο προσώπων (π.χ. καταδικασθέντες σε πρώτο βαθμό), ο προσφεύγων είναι εύκολο να ταυτοποιηθεί.³¹⁸ Γενικά, η θέση του ΕΔΔΑ είναι ότι για να στοιχειοθετηθεί η προσβολή του τεκμηρίου, αρκεί ο προσφεύγων να είναι ταυτοποιήσιμος από το περιεχόμενο της δήλωσης σε συνδυασμό με άλλα γεγονότα.³¹⁹

- Για την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας στην κατ' έφεση δίκη, δεν ενδιαφέρει η πάροδος μεγάλου χρονικού διαστήματος από τις δηλώσεις έως την εκδίκαση προκειμένου να μην θεωρηθεί ότι ενδέχεται να επηρεαστεί το τεκμήριο αθωότητας.³²⁰ Κατά το ΕΔΔΑ το ζήτημα του εάν οι δηλώσεις είναι σύμφωνες ή όχι με το τεκμήριο αθωότητας κρίνεται τη στιγμή που αυτές εξωτερικεύονται και η χρονική απόσταση που χωρίζει την εκφορά των επίδικων λόγων από την εξέταση της υπόθεσης κατ' έφεση δεν είναι αποφασιστικό στοιχείο. Σημείωσε μάλιστα ότι «το να δεχτεί κανείς το επιχείρημα της Κυβέρνησης θα οδηγούσε σε παράλογο συμπέρασμα σχετικά με τη Σύμβαση, ότι δηλαδή όσο πιο υπερβολική είναι η διάρκεια μιας ποινικής διαδικασίας, τόσο περισσότερο η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας που έχει ήδη επέλθει σε ορισμένο στάδιο της ίδιας διαδικασίας μπορεί να ελαχιστοποιείται».

---

³¹⁷ Κώνστας κατά Ελλάδας, 24.05.2011, βλ. ιδίως παρ. 34-36.

³¹⁸ Κώνστας κατά Ελλάδας, 24.05.2011, βλ. ιδίως παρ. 39-40

³¹⁹ Γι' αυτό σε άλλες παρόμοιες αποφάσεις το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων έχει ταυτοποιηθεί όταν οι δηλώσεις γίνονται μόλις δύο ημέρες μετά την ανακοίνωση της σύλληψής του (βλ. Pesa κατά Κροατίας, 08.04.2010, παρ. 147), είτε όταν η υπόθεση είναι ήδη ευρέως γνωστή και απασχολεί την κοινή γνώμη (βλ. Huseyn κ.α. κατά Αζερμπαϊτζάν, 26.07.2011, παρ. 231, Donzhenko κατά Ουκρανίας, 12.01.2012, παρ. 49-50.)

³²⁰ Κώνστας κατά Ελλάδας, 24.05.2011, βλ. ιδίως παρ. 25, 44

IV.2. Η Οδηγία 343/2016 και η ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο

Η Ε.Ε. αντιλαμβανόμενη την ανάγκη θεσμικής προστασίας του τεκμηρίου, επιδίωξε κι εν τέλει πέτυχε την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του με την έκδοση της Οδηγίας 2016/343. Η Οδηγία αυτή, σε μεγάλο βαθμό αποτελεί κωδικοποίηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, κάτι που αποτυπώνεται και στην σκέψη 13 του Προοιμίου της Οδηγίας. Προδρομικά κείμενα της Οδηγίας υπήρξαν η «Πράσινη Βίβλο σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας» την οποία δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006³²¹ προκειμένου να διαβουλευθεί με τα κράτη – μέλη και να εξετάσει ποιο είναι το περιεχόμενο του τεκμηρίου και ποια δικαιώματα απορρέουν από αυτό. Τελικά, μετά από διαβουλεύσεις η Επιτροπή υπέβαλε σχετική νομοθετική πρωτοβουλία και το αποτέλεσμα αυτής ήταν η έκδοση της ανωτέρω Οδηγίας, η οποία ενισχύει και πτυχές του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Η Οδηγία, αποτελεί τμήμα ενός «οδικού χάρτη»³²² του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Ο τελευταίος διαμορφώθηκε το Νοέμβρη του 2009 και έχοντας ως στόχο την «ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των κατηγορούμενων ή υπόπτων στις ποινικές διαδικασίες» αποτέλεσε τη βάση για την έκδοση τριών οδηγιών σε αυτή την κατεύθυνση: Της οδηγίας «σχετικά με το δικαίωμα στην ενημέρωση στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών», της οδηγίας «σχετικά με το δικαίωμα στη διερμηνεία και τη μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία» και της οδηγίας «σχετικά με το δικαίωμα της πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας». Επίσης στη βάση αυτού του χάρτη έχουν εκδοθεί και δύο

---

³²¹ COM(2006) 174 final, έγγραφο του Συμβουλίου 9128/06 DROIPEN 33. Η Επιτροπή στην Πράσινη Βίβλο επισήμανε ότι το τεκμήριο αθωότητας θα πρέπει να διέπει το στάδιο της ποινικής διαδικασίας, ώστε να μην επιτρέπεται να εκφέρονται κρίσεις επί της ενοχής, χωρίς αυτή να έχει προηγουμένως αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο και σε αυτή την κρίση κατέληξε εμπνεόμενη από την ως άνω αναλυθείσα νομολογία του ΕΔΔΑ.

³²² EE C 295 της 04.12.2009, σελ. 1. Ο οδικός χάρτης παρείχε μέσω μιας βήμα προς βήμα προσέγγισης – ένα μέτρο κάθε φορά – την καθιέρωση ενός πλήρους καταλόγου διαδικαστικών δικαιωμάτων για υπόπτους και κατηγορουμένους σε ποινικές διαδικασίες και συγκεκριμένα το δικαίωμα μετάφρασης και διερμηνείας, το δικαίωμα ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τις κατηγορίες, το δικαίωμα σε νομικές συμβουλές και σε δικαστική αρωγή, το δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές και τις ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορουμένους. Λαμβάνοντας υπόψη το σκοπό του αρ. 82 παρ. 2 της ΣΛΕΕ, ο οδικός χάρτης έχει ως στόχο να ενισχύσει την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων (π.χ. στο πλαίσιο της Οδηγίας για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας).

συστάσεις, μία «σχετικά με το δικαίωμα της νομικής συνδρομής σε κατηγορούμενους ή υπόπτους» και μία «σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα ευάλωτα πρόσωπα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών».

Η εν λόγω Οδηγία αποτελεί κομμάτι του ίδιου «οδικού χάρτη» και φιλοδοξεί να θέσει ένα προστατευτικό *minimum* για συγκεκριμένες πτυχές του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος της δικαστικής ακρόασης στην ποινική δίκη,³²³ επαυξημένο μάλιστα από την αρχή της υπεροχής. Έτσι, οι εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών – μελών κατευθύνονται προς σημαντικές πτυχές του τεκμηρίου, με σκοπό την εναρμόνιση των ποινικοδικονομικών συστημάτων και την ομοιόμορφη εφαρμογή του. Το τεκμήριο, κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 αυτής, αλλά και περαιτέρω στην εκτενή αναφορά τόσο στη *latu sensu* πτυχή του, εστιάζοντας σε ζητήματα παραβίασης του τεκμηρίου από τις δηλώσεις των δημοσίων αρχών,³²⁴ όσο και στην *stricto sensu* πτυχή του, με ειδική αναφορά στο βάρος απόδειξης της ενοχής του κατηγορουμένου,³²⁵ καθώς και σε ειδικότερες δικονομικές εγγυήσεις.³²⁶ Ήδη, με την πρόταση της Οδηγίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, είχε επισημανθεί ότι το Ε.Δ.Δ.Α. αναγνωρίζει την ύπαρξη σαφούς δεσμού μεταξύ τεκμηρίου και λοιπών δικαιωμάτων που διασφαλίζουν δίκαιη δίκη,³²⁷ καθώς και ότι το άρθρο 6 § 2 της Ε.Σ.Δ.Α. περιλαμβάνει τρεις βασικές απαιτήσεις α) το δικαίωμα του προσώπου να μην παρουσιάζεται από τις δημόσιες αρχές δημόσια ως καταδικασμένο πριν από την οριστική απόφαση, β) το γεγονός ότι η εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος της απόδειξης και ότι

---

³²³ Άρ. 1 της Οδηγίας.

³²⁴ Άρθρα 4 και 5 Οδηγίας και 16^η έως 21^η αιτιολογικές σκέψεις.

³²⁵ Άρθρο 6 Οδηγίας και 22^η έως 23^η αιτιολογικές σκέψεις.

³²⁶ Άρθρο 7 Οδηγίας και 24^η έως 45^η αιτιολογικές σκέψεις.

³²⁷ Το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης, το δικαίωμα μη συνεργασίας, το δικαίωμα σιωπής, καθώς και το δικαίωμα στην ελευθερία (στην απουσία προσωρινής κράτησης), Πρόταση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2013: Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2013) 821 final, 2013/0407 (COD) § 14, όπου περαιτέρω παραπομπή σε αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. *Funke κατά Γαλλίας* (1993), *Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (1996), *Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (1996) και *Kudha κατά Πολωνίας* (2010). Βλ. πλέον άρθρο 7 Οδηγίας.

οιοσδήποτε εύλογες αμφιβολίες περί ενοχής του κατηγορουμένου είναι προς όφελός του και γ) το δικαίωμα ενημέρωσης του κατηγορουμένου σχετικά με την ποινική κατηγορία.³²⁸

Στο άρθρο 3 η οδηγία καλεί τα κράτη – μέλη να διασφαλίσουν ότι ο κατηγορούμενος θα υπολαμβάνεται και θα αντιμετωπίζεται ως αθώος, μέχρι την απόδειξη της ενοχής του, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, ενώ στο άρθρο 6 ορίζεται ότι το «βάρος της απόδειξης» της ενοχής φέρει πάντα το δικαστήριο και δε μπορεί να απαιτηθεί από τον κατηγορούμενο να αποδείξει την αθωότητά του. Στα άρθρα 4 και 10 ορίζεται ρητά ότι τα κράτη – μέλη πρέπει να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίσουν ότι, όσο μια ποινική διαδικασία εκκρεμεί, απαγορεύονται οι δημόσιες αναφορές των δημόσιων αρχών στην ενοχή προσώπου,³²⁹ με το σκεπτικό δεν νοείται αποτελεσματικό δικαίωμα χωρίς αποτελεσματική προσφυγή. Στο αρ. 4 της Οδηγίας επαναλαμβάνεται η σταθερή νομολογία του ΕΔΔΑ, όπου απαγορεύονται οι δημόσιες δηλώσεις που δημιουργούν την αίσθηση ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος είναι ένοχος για την πράξη που κατηγορείται, δηλαδή ακόμη κι αν δεν αναφέρεται ρητά η ενοχή του.³³⁰ Αναφορικά με τα πρόσωπα που δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας, στη σκέψη 17 του Προοιμίου ορίζεται ότι αυτά είναι είτε πρόσωπα της δικαστικής αρχής, είτε αστυνομικοί, είτε Υπουργοί ή και άλλοι δημόσιοι λειτουργοί ή αξιωματούχοι. Ως προς τη δέσμευση των ιδιωτών δεν γίνεται κάποια αναφορά και ως εκ τούτου ισχύουν τα ίδια ζητήματα που θίχτηκαν ανωτέρω σχετικά με την τριτενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας.

Στην Οδηγία, επιχειρείται μια εναρμόνιση του τεκμηρίου αθωότητας και της ελευθερίας της έκφρασης την ελευθερία έκφρασης. Η προσπάθεια αυτής της εναρμόνισης,

---

³²⁸ Μαγριππή Αικ., Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας. Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρ 2017, σελ. 249 επ.

³²⁹ Κατά το κείμενο της διάταξης, απαγορεύονται επίσης οι δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση αυτές που αποφαινούνται επί της ενοχής του κατηγορουμένου.

³³⁰ Σκέψη 16 του προοιμίου.

γίνεται αντιληπτή στις σκέψεις 18 και 19 του Προοιμίου της Οδηγίας, όπου προβλέπεται ότι η απαγόρευση του αρ. 4 δεν θα πρέπει να εμποδίζει τις δημόσιες αρχές να μεταδίδουν πληροφορίες σχετικά με την ποινική διαδικασία, όταν αυτό είναι απολύτως αναγκαίο για λόγους σχετικών με την ποινική έρευνα ή για λόγους δημοσίου συμφέροντος – δημόσιας ασφάλειας ή όταν παρέχονται αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με την πορεία της ποινικής διαδικασίας, ώστε να αποφευχθεί η διατάραξη της δημόσιας τάξης. Σε κάθε περίπτωση πάντως η ενημέρωση πρέπει να περιορίζεται τόσο ώστε αυτή να κρίνεται εύλογη και αναλογική, ενώ ο τρόπος και το πλαίσιο διάδοσης των σχετικών πληροφοριών δεν θα πρέπει να δημιουργεί την εντύπωση ότι τα πρόσωπα αυτά είναι ένοχα.

Η ανωτέρω Οδηγία ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με τον Ν. 4596/2019. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, η ανάπτυξη ισοδύναμων κανόνων για τα δικονομικά δικαιώματα του κατηγορουμένου (και του υπόπτου) στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών – άρα και για το τεκμήριο αθωότητας – είναι αποτέλεσμα του ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης που ισχύει εντός των κρατών – μελών της ΕΕ. Εξάλλου η αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών συνίσταται στην εμπιστοσύνη που δείχνουν τα κράτη – μέλη στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης άλλων κρατών – μελών και η έκταση της ως άνω αρχής περιλαμβάνει τόσο μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, όσο και τον καθορισμό ελάχιστων κοινών κανόνων.

Στο άρθρο 6 του νόμου προβλέπεται η προσθήκη άρθρου στον ΚΠΔ, το οποίο κατοχυρώνει ρητά το τεκμήριο αθωότητας στους ύποπτους και τους κατηγορουμένους. Ωστόσο, ενώ στο κείμενο του νόμου αναφέρεται η προσθήκη της διάταξης του αρ. 72Α στον ΚΠΔ, μετά την κύρωση του Ν. 4620/2019 το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται στο αρ. 71

ΚΠΔ. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4596/2019, η διάταξη αυτή αποτελεί μία πανηγυρική διακήρυξη της ήδη ισχύουσας αρχής του τεκμηρίου αθωότητας.

Στο αρ. 7 Ν. 4596/2019 183 προβλέπεται ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημόσιων αρχών, οι οποίες αναφέρονται άμεσα στην εκκρεμή ποινική διαδικασία και είτε παροτρύνουν το κοινό να πιστέψει στην ενοχή του κατηγορουμένου, είτε προβαίνουν σε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών με την οποία προδικάζουν τη δικαστική κρίση της υπόθεσης, έχει ως συνέπεια να δικαιούται ο θιγόμενος να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης προς αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη, κατά τα άρθρα 105 και 106ΕισΝΑΚ.³³¹

---

³³¹ Αρ. 105 ΕισΝΑΚ: Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών. Αρ. 106 ΕισΝΑΚ: Οι διατάξεις των δύο προηγούμενων άρθρων εφαρμόζονται και για την ευθύνη των δήμων, των κοινοτήτων ή των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων που βρίσκονται στη υπηρεσία τους.

ΜΕΡΟΣ Ε΄ ΕΝΝΟΜΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ - ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΘΙΓΟΜΕΝΟΥ

I. Η απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας

Σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 ΚΠΔ «*Ακυρότητα που λαμβάνεται και, αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη προκαλείται: 1) Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν...: δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα*».

Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί δικαίωμα του κατηγορουμένου κατοχυρωμένο από την ΕΣΔΑ και πλέον και από τον ΚΠΔ και υποχρεώνει το δικαστήριο³³² να επέμβει προς αποκατάσταση της προσβολής, όπου αυτή είναι δυνατή.³³³ Διαφορετικά, γεννάται λόγος απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 δ' ΚΠΔ, λόγω της μη τήρησης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ και ήδη και από τον ΚΠΔ, ιδρυμένου του αντίστοιχου λόγου αναίρεσης (510 παρ. 1 Α' ΚΠΔ, 484 παρ. 1 α' ΚΠΔ).

II. Η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ και η επανάληψη της διαδικασίας

Ο θιγόμενος δικαιούται σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 1 ΕΣΔΑ να προσφύγει ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, αφού έχει εξαντλήσει όλα τα εθνικά μέσα και η προσβολή του τεκμηρίου δεν έχει ιαθεί. Ο αναγκαίος όρος του παραδεκτού για την άσκηση προσφυγής -της

³³² Ή το δικαστικό συμβούλιο αν η παραβίαση έγινε κατά την προδικασία και προβλήθηκε νομίμως

³³³ Ειδικότερα, δεν δύναται να εφαρμοστεί το αρ. 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ όταν, για παράδειγμα, κατά την προδικασία κάποιος κρατικός αξιωματούχος προβαίνει σε δηλώσεις που προεξοφλούν την ενοχή του κατηγορουμένου, διότι δεν υπάρχει κάποια πράξη την οποία μπορεί να ακυρώσει το δικαστικό συμβούλιο.

εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων- ισχύει υπό την προϋπόθεση ότι η δικαστική προστασία την οποία παρέχει η ημεδαπή έννομη τάξη θα πρέπει να είναι αποτελεσματική και επαρκής.³³⁴ Άλλως ο θιγόμενος δικαιούται να προσφύγει απευθείας στο ΕΔΔΑ.

Εάν το ΕΔΔΑ διαπιστώσει την παραβίαση του άρθρου αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, θα καταδικάσει το κράτος κατά του οποίου στρέφεται η προσφυγή σε καταβολή εύλογης αποζημίωσης προς τον προσφεύγοντα. Πάντως από το γράμμα της διάταξης του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ δεν συνάγεται ότι αναγνωρίζεται η υποχρέωσης αποζημίωσης των προσώπων που προεξοφλήθηκε η ενοχή τους από δηλώσεις κρατικών λειτουργών και η αναγνώριση ενός δικαιώματος αποζημίωσης επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών.³³⁵ Κάτι τέτοιο, άλλωστε, θα ήταν ασυμβίβαστο με το αρ. 5 παρ. 5 ΕΣΔΑ, όπου απαριθμούνται περιοριστικά οι λόγοι αποζημίωσης

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 525 παρ. 1 ΚΠΔ *«Η διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα μόνο στις εξής περιπτώσεις: ...6) αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α) διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε. Στην τελευταία περίπτωση δεν απαιτείται η διαπιστωθείσα από το Ε.Δ.Δ.Α. δικονομική παραβίαση να επηρέασε αρνητικά την κρίση του ποινικού δικαστηρίου».*

Ως εκ των ανωτέρω, γενομένης δεκτής της προσφυγής του θιγόμενου από το ΕΔΔΑ, καθίσταται πλέον δυνατή η επανάληψη της ποινικής διαδικασίας σύμφωνα με το άρθρο 525 ΚΠΔ, καθότι το τεκμήριο αθωότητας, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί έκφανση του

---

³³⁴ Διαμαντίδης κατά Ελλάδος Νο2, 19-5-2005.

³³⁵ Ανδρουλάκη Ι., οπ. π., σελ. 33.

ευρύτερου δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.³³⁶ Τούτο άλλωστε γίνεται δεκτό ως προελέχθη και από το ΕΔΔΑ, αλλά και από τη νομική θεωρία ότι μεταξύ των διατάξεων των τριών παραγράφων του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ υφίσταται άρρηκτη σύνδεση, υπό την έννοια ότι στο γενικό δικαίωμα του κατηγορουμένου για μια δικαιοκρατική ή δίκαιη δίκη του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ υπάγονται όλα τα λοιπά αναφερόμενα στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δικαιώματα της υπεράσπισης, καθώς και το τεκμήριο αθωότητας .

III. Η αξίωση αποζημίωσης κατά του Δημοσίου

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η Οδηγία 2016/343 ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το Ν. 4596/2019, τυποποιώντας πλέον ρητά το τεκμήριο αθωότητας.³³⁷ Η ανωτέρω Οδηγία στα αρ. 4 και 10 επιβάλλει ρητώς στα κράτη – μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίσουν με αποτελεσματικό τρόπο ότι, όσο δεν έχει αποδειχθεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με το νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών το εν λόγω πρόσωπο δεν αναφέρεται ως ένοχο.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4596/2019, η διάταξη αυτή αποτελεί μία πανηγυρική διακήρυξη της ήδη ισχύουσας αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Στο αρ. 7 Ν. 4596/2019³³⁸ προβλέπεται ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημόσιων αρχών, οι οποίες αναφέρονται άμεσα στην εκκρεμή ποινική διαδικασία και είτε παροτρύνουν το κοινό να πιστέψει στην ενοχή του κατηγορουμένου, είτε προβαίνουν σε

---

³³⁶ Έτσι και Αλιβιζάτου Ν., Το τεκμήριο αθωότητας και οι παράπλευρες συνέπειες του, ΠοινΔικ 2017, σελ. 7 επ.

³³⁷ Αρχικά με την προσθήκη της διάταξης του αρ. 72Α στον ΚΠΔ, ενώ μετά την κύρωση του Ν. 4620/2019 το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται στο αρ. 71 ΚΠΔ.

³³⁸ Άρθρο 7: Δημόσιες αναφορές στην ενοχή προσώπου (άρθρα 4 και 10 παρ. 1 της Οδηγίας 2016/343/ΕΕ) Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 105 και 106 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, προς αποκατάσταση της βλάβης, την οποία υπέστη εξαιτίας της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητάς του από δηλώσεις δημόσιων αρχών που έλαβαν χώρα σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας πριν την έκδοση της απόφασης σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό, οι οποίες αναφέρονται κατά τρόπο άμεσο στην εκκρεμή ποινική διαδικασία και είτε παροτρύνουν το κοινό να πιστέψει στην ενοχή του είτε προβαίνουν σε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών με την οποία προδικάζουν τη δικαστική κρίση της υπόθεσης.

εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών με την οποία προδικάζουν τη δικαστική κρίση της υπόθεσης, έχει ως συνέπεια να δικαιούται ο θιγόμενος να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης ενώπιον των Διοικητικών Δικαστηρίων κατά του Δημοσίου προς αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη, κατά τα άρθρα 105 και 106 ΕισΝΑΚ.³³⁹

Οι ανωτέρω διατάξεις ρυθμίζουν την εξωσυμβατική ευθύνη του Δημοσίου, η οποία έχει ως βάση της την αρχή της νομιμότητας και την αρχή του κράτους δικαίου. Οι προϋποθέσεις για να στοιχειοθετηθεί μια τέτοια ευθύνη είναι οι εξής: α) η εκδήλωση παράνομης ζημιογόνου ενέργειας ή παράλειψης (π.χ. παράνομη προσβολή της προσωπικότητας), β) η πράξη αυτή να προέρχεται από δημόσιο νομικό πρόσωπο και να καταλογίζεται σε αυτό³⁴⁰ και γ) η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ πράξης και ζημίας. Ως προς τους ειδικότερους όρους των ανωτέρω προϋποθέσεων, δεν θα επεκταθούμε εν προκειμένω, διότι τα ζητήματα αυτά άπτονται του ενδιαφέροντος επί του αστικού και του διοικητικού δικαίου, εκφεύγοντας του αντικείμενου της παρούσας μελέτης, ωστόσο παραπέμπουμε στις οικείες ενότητες για περαιτέρω εμβάθυνση.

IV. Η αξίωση αποζημίωσης κατά τρίτων

Όπως αναλύθηκε ενδελεχώς ανωτέρω υπό του Μέρους β', Ι.5, οι απόψεις για την ισχύ του τεκμηρίου αθωότητας στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών δίστανται. Ορισμένοι δέχονται ευθέως

---

³³⁹ Αρ. 105 ΕισΝΑΚ: Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών · Αρ. 106 ΕισΝΑΚ: Οι διατάξεις των δύο προηγούμενων άρθρων εφαρμόζονται και για την ευθύνη των δήμων, των κοινοτήτων ή των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων που βρίσκονται στη υπηρεσία τους.

³⁴⁰ Ωστόσο, σύμφωνα με την υπ' αριθ. 256/1996 ΑΠ απόφαση (Διοικητική Δίκη 1996, σελ. 962), το Δημόσιο δεν ευθύνεται για πράξεις ή παραλείψεις των δικαστικών λειτουργών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, οι οποίοι ευθύνονται ατομικά. Όμως αν οι πράξεις ή παραλείψεις συνιστούν παραβάσεις του δικαίου της ΕΕ, τότε υπάρχει ευθύνη του δημοσίου (απόφαση του ΔΕΚ στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-46/93 και C-48/93). Βλ. Σπηλιωτόπουλο Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Τόμος 1, 2011, σελ. 239-240.

την τριτενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, ως ατομικό δικαίωμα³⁴¹ ενώ άλλοι δεν δέχονται την ανάπτυξη τριτενέργειας του τεκμηρίου.³⁴² Μια Τρίτη άποψη³⁴³ με διάφορα επιμέρους επιχειρήματα από τους εκφραστές της προκρίνει ότι αποδέκτες του τεκμηρίου αθωότητας είναι και οι ιδιώτες, χωρίς όμως να γίνεται δεκτή η δυνατότητα τριτενέργειας του τεκμηρίου. Η αντίληψη αυτή λαμβάνει το τεκμήριο αθωότητας ως απόρροια του γενικότερου δικαιώματος της προσωπικότητας. Ως εκ τούτου, όταν ένα δημοσίευμα εμφανίζει κάποιον που μόλις έχει συλληφθεί ως ένοχο διάπραξης εγκλήματος, προσβάλλεται η προσωπικότητα και η αξιοπρέπεια του τελευταίου με αποτέλεσμα να ευθύνονται τα ιδιωτικά Μ.Μ.Ε. σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος, του ΑΚ και του ΠΚ για την προστασία της προσωπικότητας (αρ. 57 επ. ΑΚ).

Κατά την άποψη της γράφουσας, η προστασία, από τα άρθρα 362 επ. ΠΚ, που αφορούν στις προσβολές του εννόμου αγαθού της τιμής, αλλά και από το αρ. 57 ΑΚ, σχετικά με τις αστικές αξιώσεις από την προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα, δεν εξασφαλίζει, την καίρια και κυρίως έγκαιρη ανατροπή της ήδη διαμορφωμένης «δημοσιογραφικής πραγματικότητας», ώστε να λειτουργήσει ως υποκατάστατο των εγγυήσεων του τεκμηρίου αθωότητας. Η τριτενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, κρίνεται απαραίτητη ενόψει των σημαντικών κινδύνων, κυρίως δε, λόγω της πρώιμης τρώσης της τιμής και αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου πριν αποφανθεί κυριαρχικά η δικαιοσύνη για την ενοχή ή αθωότητα του. Ο κοινωνικός στιγματισμός ενός προσώπου ο οποίος δεν έχει κριθεί ένοχος της αποδιδόμενης σε αυτόν πράξης δεν δύναται να αντισταθμιστεί με άλλες

³⁴¹ Ανδρουλάκης Ι., ο.π., σελ. 28 · Ανδρουλάκης Ν., ο.π., σελ. 223 · Τσόλκα Ο., ο.π., σελ. 97 επ. · Παπαδημητρίου Γ., παρέμβαση στο διήμερο επιστημονικό συνέδριο στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 143 · ΕΔΔΑ απόφαση Maksim Petrov κατά Ρωσίας, 06.11.2012 · ΕΔΔΑ απόφαση G.C.P. κατά Ρουμανίας, 20.12.2011.

³⁴² Μυλωνά Ι., ο.π., σελ. 95 επ., ο οποίος παραπέμπει περαιτέρω.

³⁴³ Σταθοπούλου Μ., παρέμβαση στο διήμερο επιστημονικό συνέδριο στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 155. · Κάβουρα Γ., ο.π., σελ. 124 επ. · Αλιβιζάτου Ν., ο.π., σελ. 7 επ. · Πρωτόπαπα Δ., ο.π., σελ. 197 επ. · Αναγνωστόπουλου Η., ο.π., σελ. 337 επ. · Αλεξιάδη Στ., ο.π., σελ. 20 επ.

μορφές πρόνοιας υπέρ αυτού, όπως η αξίωση αποζημίωσης. Η δέσμευση των ιδιωτών από το τεκμήριο αθωότητας καθίσταται αναγκαία συνθήκη για την πρακτική εφαρμογή του τεκμηρίου, καθώς συνιστά το μοναδικό μέσο εξασφάλισης του κατηγορουμένου έναντι των εν λόγω κινδύνων. Ο δεσμευτικός έναντι των ιδιωτών χαρακτήρας του αποτελεί αναγκαίο πρακτικό σύστοιχο για την εξασφάλιση της πλήρους εφαρμογής των επιταγών του άρ. 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

Άμεση συνέπεια της ισχύος του τεκμηρίου στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών είναι η ίδρυση αξιώσεων των θιγόμενων προσώπων κατά εκείνων οι οποία παραβίασαν την υποχρέωση τους προς σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας και ως εκ τούτου προσέβαλαν την προσωπικότητα του προσώπου κατά του οποίου καταφέρθηκαν, ακριβώς διότι το τεκμήριο αθωότητας απορρέει γενικά από την προστασία της αξιοπρέπειας του κατηγορουμένου, ενώ το τεκμήριο διέπει την ποινική δίκη στο σύνολό της.

Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι ένα ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα με γενικό και απόλυτο χαρακτήρα που διατυπώνεται ρητά και στη διάταξη του αρ. 57 ΑΚ.³⁴⁴ Χαρακτηρίζεται ως απόλυτο διότι κάθε τρίτος οφείλει να το σέβεται και, αντιστρόφως, μπορεί να είναι αντικείμενο προσβολής από τον καθένα, αλλά και επειδή το δικαίωμα αυτό προστατεύεται απεριόριστα από κάθε νοητή προσβλητική ενέργεια.³⁴⁵ Άλλωστε από τη θεωρία είναι γνωστό ότι η προσβολή του δικαιώματος αυτού δεν επέρχεται μόνο με τη με βεβαιότητα απόδοση ορισμένης μομφής, αλλά με κάθε πράξη που βλάπτει την τιμή και την υπόληψη του θιγομένου. Η ως άνω διάταξη του ΑΚ αποτελεί τη νομοθετική εξειδίκευση των

---

³⁴⁴ Άρθρο 57 ΑΚ: Δικαίωμα στην προσωπικότητα. Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αν η προσβολή αναφέρεται στην προσωπικότητα προσώπου που έχει πεθάνει, το δικαίωμα αυτό έχουν ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι του από διαθήκη. Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπράξεις δεν αποκλείεται.

³⁴⁵ Βλ. Καράκωστα Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2000, σελ. 53.

άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, αφού περιλαμβάνει τόσο το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, όσο και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Ως εκ τούτου, ο προσβληθείς έχει το δικαίωμα, βάσει του άρθρου 57 να απαιτήσει άρση της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον, εφόσον η παράνομη συμπεριφορά διατηρείται και αποδεικνύεται κίνδυνος επανάληψής της με την κατάθεση αίτησης για λήψη ασφαλιστικών μέτρων στο αρμόδιο αστικό δικαστήριο. Η προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας ως έκφανση της προσωπικότητας του κατηγορουμένου είναι δυνατόν να θεραπευθεί στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης με την αγωγή αποζημίωσης που προβλέπεται στο αρ. 59 ΑΚ. Επομένως, στις εξωτερικές συνέπειες της προσβολής του τεκμηρίου περιλαμβάνεται το δικαίωμα χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης του κατηγορουμένου που προσεβλήθη από τις δηλώσεις στα Μ.Μ.Ε., οι οποίες δεν συνιστούν διαδικαστικές πράξεις της ποινικής διαδικασίας και είναι αντίθετες στο τεκμήριο αθωότητας. Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης αποσκοπεί σε μία πλατιά νοούμενη αποκατάσταση και έμμεση επανόρθωση της ηθικής βλάβης που προκλήθηκε στην προσωπικότητα του θύματος – κατηγορουμένου.

Το ως άνω ένδικο βοήθημα είναι μία αποκαταστατική αγωγή και οι ουσιαστικές προϋποθέσεις ασκήσεώς της είναι ο παράνομος χαρακτήρας της συμπεριφοράς, η ύπαρξη ηθικής βλάβης και η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ συμπεριφοράς και βλάβης. Κάθε φορά που ιδρυτικός κανόνας της ευθύνης είναι μόνο η διάταξη του άρθρου 59 ΑΚ, η αξίωση ικανοποιήσεως της ηθικής βλάβης δεν προϋποθέτει υπαιτιότητα του δράστη.³⁴⁶

---

³⁴⁶ Καράκωστα Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, 2000, σελ. 257, με παραπ. στην Εφ.Θεσ. 3424/1989, Αρμενόπουλος 1989, σελ. 1205 επ.,

V. Η θεμελίωση αυτοτελών αξιόποινων πράξεων

Υπό τις οικείες προϋποθέσεις και όρους που αξιώνουν οι εκάστοτε ποινικές διατάξεις, οι προσβολές του τεκμηρίου αθωότητας μπορεί να θεωρηθεί ότι θεμελιώνουν αυτοτελώς αξιόποινες πράξεις. Πρόκειται κυρίως για τα εγκλήματα της εξύβρισης (αρ. 361 ΠΚ), της δυσφήμισης (αρ. 362-363³⁴⁷ ΠΚ) και της παραβίασης υπηρεσιακού απορρήτου (αρ. 252 ΠΚ).³⁴⁸

VI. Οι διοικητικές κυρώσεις προς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς

Αναφορικά με την προστασία του κατηγορουμένου έναντι των ΜΜΕ ο Ν. 2328/1995 (αρ. 4) προβλέπει ότι η παραβίαση των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η προσβολή του δικαιώματος αθωότητας του κατηγορουμένου συνεπάγεται διοικητικές κυρώσεις προς τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς με τη μορφή προστίμων, προσωρινής αναστολής της λειτουργίας του σταθμού καθώς και ανάκληση της άδειάς του, πέραν βέβαια των δεδομένων αστικών συνεπειών.

VII. Η προστασία προσωπικών δεδομένων

Με αφορμή τις διατάξεις της νομοθεσίας περί προσωπικών δεδομένων³⁴⁹ η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα παρέχει ομοίως, ταχεία και αποτελεσματική προστασία σε πρόσωπα τα οποία διασύρθηκαν διά του Τύπου,³⁵⁰ (βλ. και την με αριθμό 67/2002 απόφαση της ως άνω Αρχής κατά την οποία η ανακοίνωση στον τύπο

---

³⁴⁷ Αν όμως ο κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα του οποίου η ενοχή προδικάστηκε π.χ. από κάποιον Υπουργό ή κάποιον τρίτο, τότε δεν στοιχειοθετείται συκοφαντική δυσφήμιση σε βάρος των τελευταίων, διότι το γεγονός της ενοχής του πρώτου θεωρείται αληθές (αρ. 366 ΠΚ). Για το ζήτημα αυτό, βλ. την ειδικότερη ανάλυση ανωτέρω.

³⁴⁸ Αναγνωστόπουλου Η., Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΠοινΧρ 1997, σελ. 337 επ. · Τριμ.Εφ.Αθ. 4054/1992, ΝοΒ 1992, σελ. 923 επ.

³⁴⁹ Ν. 4624/2019 – μέτρα εφαρμογής του Κανονισμού ΕΕ 2016/679.

³⁵⁰ Βλ το σκεπτικό των με αριθμό 17 και 18/2008 αποφάσεων της Αρχής ««Η δημοσίευση των επίμαχων φωτογραφιών υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες δεν είναι σε καμία περίπτωση επεξεργασία απολύτως αναγκαία ... για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος, ενώ ταυτόχρονα συνιστά, παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς της εκδοτικής εταιρείας, παραβίαση του πυρήνα του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των απεικονιζομένων προσώπων καθόσον αφορά την ερωτική τους ζωή».

ακόμα και του ονόματος του συλληφθέντος(όχι όμως η ανακοίνωση της συλλήψεως χωρίς όνομα) συνιστά παράνομη επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων.³⁵¹

Ένα από τα κοινώς γνωστά στο κοινωνικό σύνολο, περιστατικό, ήταν και εκείνο προ μερικών ετών, που μέσα σε ένα κλίμα «λαϊκού τιμωρητισμού» χωρίς όρια, οδήγησε το ένα θιγόμενα διά του Τύπου πρόσωπα σε απόπειρα αυτοκτονίας. Η αιτία, ήταν η δημοσίευση φωτογραφιών σε φύλλα εφημερίδων με κυκλοφορία σε όλη την Επικράτεια, που απεικόνιζαν την ερωτική ζωή του γενικού γραμματέα Υπουργείου με παρέχουσα τις υπηρεσίες της σε αυτό επιστήμονα. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα επελήφθη αυτεπαγγέλτως του ζητήματος και διέταξε, όπως είχε από τον αναφερθέντα του ισχύοντος τότε Ν 2472/1997 εξουσία, τις εκδοτικές επιχειρήσεις των δύο εφημερίδων να προβούν στην καταστροφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των πληγέντων προσώπων και να πληρώσουν το αναγραφόμενο στο διατακτικό τους πρόστιμο.³⁵²

---

³⁵¹ Παναγοπούλου – Κουτνατζή Φ., όπ.π., σελ. 27, Η αυτή απαγόρευση δεν ισχύει, σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση και για την ανακοίνωση ονόματος ή φωτογραφίας ή άλλως στοιχείων μεμονωμένων ή μη, προσώπου που φέρεται αναμειγμένο σε εγκληματική δραστηριότητα και καταζητείται νομίμως με σκοπό τη σύλληψη του.

³⁵² Δωρή Φ., Τεκμήριο αθωότητας και λαϊκός τιμωρητισμός – Προστασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, ΠοινΔικ 2017, σελ. 19 επ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το ζήτημα της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας, αποτελεί ένα επίκαιρο πρόβλημα το οποίο κατέστη εντονότερο τους τελευταίους μήνες. Στην παρούσα χρονική συγκυρία, η ανθρωπότητα μαστίζεται από την πανδημία του Κορωνοϊού. Με σκοπό τον περιορισμό της μετάδοσης του Covid-19, στη χώρα μας, ελήφθησαν έκτακτα κυβερνητικά μέτρα, τα οποία με μικρές αποκλίσεις κρατούν έναν περίπου χρόνο. Μεταξύ των μέτρων που ελήφθησαν ήταν το κλείσιμο του χώρου εστίασης, των καφέ, των θεάτρων και μουσικών σκηνών καθώς επίσης και η απαγόρευση άσκοπης κυκλοφορίας, η απαγόρευση συγκέντρωση άνω των εννέα ατόμων, ενώ τον τελευταίο μήνα ισχύει και η απαγόρευση κυκλοφορίας μετά τις 6 το απόγευμα και τέλος, η κυκλοφορία για λόγους άσκησης πραγματοποιείται αυστηρά σε ακτίνα δύο χιλιομέτρων από την κατοικία. Το γεγονός αυτό, δηλαδή της αποκοινωνικοποίησης των πολιτών και της παραμονής στην οικία, έστρεψε, προφανώς την προσοχή των τελευταίων στην τηλεόραση και ως εκ τούτου στην επικαιρότητα.

Συνεπεία τούτου, οι πολίτες, μη δυνάμενοι να προβούν σε άλλες δραστηριότητες, ενέτειναν το (ήδη υφιστάμενο, σε μικρότερη όμως κλίμακα) ενδιαφέρον τους για τη δικαστική δημοσιογραφία. Από την άλλη πλευρά, τα κέντρα πληροφόρησης, εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός, προκειμένου με τη σειρά τους να αυξήσουν την τηλεθέαση τους. Με τούτα τα δεδομένα, τρέχοντα ζητήματα της επικαιρότητας, έλαβαν τεράστιες διαστάσεις. Αναφερόμαστε, κυρίως, στα γνωστά σκάνδαλα των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας, τα οποία ξεκίνησαν από το χώρο του αθλητισμού, με πρώην Ολυμπιονίκη να καταγγέλλει δημοσίως ότι υπέστη βιασμό σε ηλικία είκοσι ενός ετών. Δεν άργησε η αρχή αυτή που ξεκίνησε από το χώρο του αθλητισμού, να μεταβεί στον λαμπερό χώρο του θεάματος. Βρεθήκαμε έτσι, θεατές περαιτέρω συλλήψεων γνωστών προσώπων

από το χώρο του θεάτρου, όπου, οι τηλεθεατές ήταν σε θέση να λαμβάνουν γνώση «αυτολεξεί», τόσο της απολογίας του κατηγορουμένου, όσο και των καταθέσεων των μαρτύρων, πληροφορούμενοι ακόμα και του αριθμού των σελίδων που απαρτίζουν την ποινική δικογραφία. Το σύνολο των κατηγορουμένων σε αυτές τις υποθέσεις, τηλε – κρίθηκε, τηλε – δικάστηκε, τηλε – απολογήθηκε και τηλε – υποβλήθηκε στην εκτέλεση της ποινής. Υπέστησαν τον απόλυτο πανελλαδικό εξευτελισμό, πριν καν κριθεί, ακόμα και πρωτοδίκως η ενοχή ή αθωότητα τους. Με διαδικασίες «εξπρες», συνελήφθησαν, απολογήθηκαν και τέθηκαν υπό προσωρινή κράτηση, χωρίς να έχουν τηρηθεί, όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε οι προϋποθέσεις του νόμου. Με τον τρόπο αυτό, επιβεβαιώνεται, εκ προοιμίου, αυτό που θα αναλυθεί κατωτέρω, ήτοι ο επηρεασμός, ακόμη και των δικαστικών προσώπων, από την άνευ ορίων δημόσια συζήτηση για εκκρεμείς ποινικές δικογραφίες.

Περαιτέρω, γίναμε θεατές στην τηλεοπτική αναμετάδοση βιντεοληπτικού υλικού, το οποίο αποτυπώνει δύο ανήλικους να ξυλοκοπούν υπάλληλο των Σταθερών Συγκοινωνιών Αττικής. Σε βάρος των ανηλίκων, αμέσως ενεργοποιήθηκε η υπέρ – αυτόφωρη διαδικασία, οι οποίοι, όμως στάθηκαν πιο τυχερή και δεν «προφυλακίστηκαν», καταφανώς, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, όμως, τους επιβλήθηκε μια μεγάλη χρηματική εγγύηση ως περιοριστικός όρος. Το βιντεοληπτικό υλικό δημοσιοποιήθηκε αμέσως, και αναπαράχθηκε από τα ΜΜΕ ανεξέλεγκτα χωρίς να συντρέχουν κάποιος λόγος, δεδομένου ότι οι αρχές είχαν ήδη φθάσει στα ίχνη των κατηγορουμένων, μέσω της αξιοποίησης πρόσθετων οπτικοακουστικών υλικών και άλλων στοιχείων, ενώ συνελήφθησαν σε σύντομο χρόνο. Ο μόνος λόγος αυτής της αναπαραγωγής και δημοσίευσης στιγμιότυπων και φωτογραφιών ήταν αυτός της τηλεθέασης και της απασχόλησης του κοινού με ένα ζήτημα το οποίο «θα πουλήσει». Ομοίως, οι ανήλικοι υποβλήθηκαν σε τηλε – δίκη και καταδικάστηκαν ομόφωνα

από το λαϊκό δικαστήριο αποτελούμενο από ενόρκους - τηλεθεατές και δημοσιογράφους - τηλέ – δικαστές.

Το πολύπαθο τεκμήριο αθωότητας, η θεμελιώδης αυτή απαίτηση ο κατηγορούμενος να τεκμαίρεται αθώος μέχρι τη νόμιμη απόδειξη ης ενοχής του, αλλά και θεμελιώδης αρχή της ποινικής δίκης, κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ ως έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Η κύρωση της ΕΣΔΑ με το Ν.Δ. 73/1974 αναγάγει το τεκμήριο μέσω του άρθρου 28 παρ. 1 Σ σε διάταξη υπερνομοθετικής ισχύος. Το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται πλέον και ρητά στο εθνικό δίκαιο με τη διάταξη του άρθρου 71ΚΠΔ.

Το τεκμήριο αθωότητας δε δεσμεύει μόνο τους αρμόδιους δικαστές αλλά κάθε κρατικό αξιωματούχο (μέλος της κυβέρνησης, αστυνομικό κ.α.) ή ιδιώτη μέσω της αρχής της τριτενέργειας και τούτο ενόψει της διττής φύσης του τεκμηρίου ως δικαιώματος αλλά και ως διαδικαστικής εγγύησης. Το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου δεν περιλαμβάνει μόνο τις κατεξοχήν ποινικές διαδικασίες αλλά και τις διαδικασίες ποινικού χαρακτήρα (διοικητικές - πειθαρχικές), ενώ ο σεβασμός του απαιτείται από κάθε δικαστήριο ενώπιον του οποίου θα αχθούν υποθέσεις που σχετίζονταν με την περατωθείσα ποινική δίκη.

Οι νομοθετικές εγγυήσεις για την προστασία του τεκμηρίου εκκινούν ήδη από την προδικασία, από τη στιγμή εκείνη όπου θα υπάρξει ύποπτος και ισχύουν ακόμη και μετά την πρωτόδικη κρίση της υπόθεσης. Ως εκ τούτου, διατρέχουν το σύνολο της ποινικής δίκης, η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών, η έλλειψη βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη, η πλήρης κατοχύρωση και προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στα άρθρα 96 επ ΚΠΔ, οι αυστηρές προϋποθέσεις επιβολής του μέτρου της προσωρινής κράτησης, η αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων, οι κανόνες αμεροληψίας των δικαστικών

λειτουργιών, η ανασταλτική δύναμη των ενδίκων μέσων και οι λοιπές εγγυήσεις, ως αυτές αναλύθηκαν στο οικείο κεφάλαιο.

Ωστόσο, μείζον ζήτημα αποτελεί η στρέβλωση του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων αλλά και τρίτων. Η δημόσια έκθεση του κατηγορουμένου με δηλώσεις επί της ενοχής του που τελικά αθώνεται, προκαλεί βλάβες στην κοινωνική του υπόσταση και αξιοπρέπεια, καθώς και στην επαγγελματική του ζωή δυσχεραίνοντας έτσι την επανακοινωνικοποίησή του.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν στη σημερινή εποχή αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης ζωής. Η παρουσία τους σε κάθε εκδήλωση της δημόσιας αλλά και της ιδιωτικής ζωής μοιάζει αναπόφευκτη. Ο κατηγορούμενος δέχεται συχνά επιθέσεις από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που προσβάλλουν την ανθρώπινη αξία του, την ιδιωτική του ζωή και την προσωπικότητά του. Η αυτόκλητη ανάμιξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην εκκρεμή ποινική διαδικασία, θέτει το πρόβλημα της προστασίας του κατηγορουμένου απέναντι σε ενέργειες, που όχι μόνο προσβάλλουν την προσωπικότητά του, αλλά και απειλούν την αποτελεσματικότητα της υπεράσπισής του στο πλαίσιο της διεξαγόμενης δίκης. Η βάνουση κακοποίηση του τεκμηρίου αθωότητας με τον προκαταβολικό στιγματισμό και διασυρμό του κατηγορουμένου, ήδη από την φάση της αστυνομικής προανάκρισης, τείνει δυστυχώς να αποτελέσει καθημερινό φαινόμενο. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που έξω από τα εισαγγελικά γραφεία διεξάγεται ραδιοτηλεοπτική «προανάκριση». Η μυστική υποτίθεται ανάκριση (άρθρ.241 ΚΠοινΔ), διεξάγεται ενίοτε δια των εφημερίδων, στις οποίες δημοσιεύονται αυτολεξεί απολογίες κατηγορουμένων.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας, εκμεταλλευόμενα αφενός μεν τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, αφετέρου δε την ολοένα

αυξανόμενη ανάγκη του ευρύτερου κοινού σε πληροφόρηση, έχουν καταστεί το κυρίαρχο μέγεθος της σύγχρονης καθημερινότητας. Βέβαια, η μεγάλη δύναμη, όπως συνήθως συμβαίνει, συμβαδίζει και με τον πειρασμό για κατάχρηση και δυστυχώς πρέπει να ομολογήσουμε ότι τα έντυπα και ηλεκτρονικά ΜΜΕ στην πατρίδα μας υποκύπτουν πολύ συχνά στον πειρασμό αυτόν. Τα φαινόμενα μερικές φορές είναι τόσο ακραία ώστε να μην θεωρηθεί υπερβολή η διαπίστωση ότι τα ΜΜΕ έχουν καταστεί το εν δυνάμει μαζικότερο, αμεσότερο και αποτελεσματικότερο όπλο ολικής καταστροφής υπολήψεων, κοινωνικού και επαγγελματικού status και, σε τελευταία ανάλυση, της ζωής των δυστυχών ανθρώπων εναντίον των οποίων θα στρέψουν την προσοχή τους. Από την άλλη πλευρά, η ανάγκη της κοινωνίας για πληροφόρηση είναι αναντίρρητη και εντελώς απαραίτητη για τη λειτουργία της, ενόψει και της σύγχρονης μορφής που έχουν οι δομές της. Έτσι, στο πλαίσιο της λειτουργίας των ΜΜΕ φαίνεται να συγκρούονται το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης συνδεδεμένο και με την ανάγκη πληροφόρησης των κοινωνιών από τη μια μεριά, με την προστασία της προσωπικότητας από την άλλη.³⁵³

Αποτελεί κοινό τόπο όχι μόνο στο ποινικό δίκαιο, αλλά σε όλους τους κλάδους του δικαίου, ότι το «τεκμήριο αθωότητας» είναι μια έννοια με έντονο αξιολογικό περιεχόμενο, που συνδέεται με τις συνταγματικά εγγυημένες ελευθερίες του προσώπου. Αποτελεί εκδήλωση της «πρωταρχικής» αξίας που εγγυάται το Σύνταγμα, με το άρθρο 2 παρ. 1 αυτού: της «αξίας του ανθρώπου», της οποίας «ο σεβασμός και η προστασία ... αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Αντίστοιχα επίσης με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντ. αναγνωρίζεται σε κάθε άνθρωπο «δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του» με μόνα συνταγματικώς τεθειμένα όρια «να μην προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων

---

³⁵³ Χαραλαμπίκη Α., ΜΜΕ και προσβολή της προσωπικότητας – Ποινικές διαστάσεις, ΠοινΔικ 2010, σελ. 205 επ.

και να μην παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη». Από τις εκτός ποινικού δικαίου διατάξεις, στις οποίες αντανακλώνται οι αναφερθείσες θεμελιώδεις συνταγματικές αξιολογήσεις, πρωτεύουσα θέση έχει και η γενική για το «δικαίωμα στην προσωπικότητα» διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ, που απαγορεύει κάθε παράνομη προσβολή της προσωπικότητας. Μια τέτοια προσβολή επέρχεται και είναι νομικά σημαντική και στο πεδίο του αστικού δικαίου όταν, χωρίς να υπάρχει έρεισμα στον νόμο, πλήττεται (π.χ. με δημοσίευμα στον τύπο ή με ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή) το τεκμήριο αθωότητας προσώπου για το οποίο έχει ασκηθεί ποινική δίωξη, χωρίς να έχει εκδοθεί εις βάρος του καταδικαστική απόφαση. Το τεκμήριο αθωότητας είναι θεμελιώδης προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσα στο πλαίσιο των κείμενων διατάξεων, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές δεν είναι αντισυνταγματικές. Ήδη δυνάμει του αναφερθέντος άρθρου 57 ΑΚ έχει το παρανόμως προσβαλλόμενο πρόσωπο αξίωση «να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον». Πέραν από τις πρωτογενείς αυτές αξιώσεις αναγνωρίζεται επίσης με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου και αξίωση αποζημίωσης, εφόσον προκλήθηκε ζημία, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων για τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914 επ.), καθώς και χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη κατ' εφαρμογήν των άρθρων 59 ΑΚ και 932 ΑΚ.

Από άποψη συνταγματικού δικαίου, βρισκόμαστε στο μεταίχμιο μεταξύ δύο αντίρροπων συνταγματικών δικαιωμάτων: αφενός μεν του δικαιώματος καθενός να εκφράζεται ελεύθερα διά του Τύπου, τηρώντας τους νόμους του Κράτους (άρθρο 14 του Συντ.), καθώς και του δικαιώματος καθενός στην πληροφόρηση (άρθρο 5Α του Συντ.), αφετέρου δε του συνταγματικά επίσης κατοχυρωμένου δικαιώματος του καθενός για την προστασία της ανθρώπινης αξίας του και της προσωπικότητάς του, καθώς και για το δικαίωμα του να γίνεται σεβαστό το πρόσωπό του, του οποίου ειδικότερη έκφανση είναι και το λεγόμενο «δικαίωμα πληροφοριακής αυτοδιάθεσης», δηλαδή το κατά το άρθρο 9Α Σ.

«δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση ... των προσωπικών δεδομένων». Η σύγκρουση αυτή των δικαιωμάτων, θα πρέπει με κάποιο τρόπο να εναρμονιστεί πρακτικά, ώστε σε κάθε περίπτωση να μην θίγεται ο πυρήνας κανενός δικαιώματος. Από τις πολλές θεωρίες που έχουν διατυπωθεί με στόχο την επίτευξη της επίλυσης αυτής της σύγκρουσης, ορθότερη φαίνεται η θεσμική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, επειδή δεν παραμερίζει μονόπλευρα κάποιο από τα προαναφερθέντα συνταγματικά δικαιώματα.

Το ζήτημα της προστασίας του ατόμου και δη του κατηγορουμένου από την άκριτη και κατά κύριο λόγο αρνητική επίδραση της εμπλοκής των ΜΜΕ στην ποινική διαδικασία αγγίζει σε έντονο βαθμό τον πυρήνα της προστασίας της προσωπικότητάς του, καθόσον έχει αποδειχθεί εμπειρικά σε πάμπολλες περιπτώσεις ότι η βλάβη της προσωπικότητας που υφίσταται από την εμπλοκή αυτή το άτομο στο οποίο αφορά δεν επανορθώνεται ούτε καν μετά από τυχόν αθωωτική απόφαση του δικαστηρίου. Το γεγονός αυτό επιτείνεται ως προς τις αρνητικές του συνέπειες και από τους εξής παράγοντες: πρώτον, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχει εμφιλοχωρήσει στην ελληνική κοινή γνώμη μία έντονη «δικαστηριολαγνεία», δηλαδή ένα υπερβολικά μεγάλο ενδιαφέρον του αναγνωστικού και ραδιοτηλεοπτικού κοινού για τα δρώμενα στον χώρο της δικαιοσύνης και ειδικότερα για την παρακολούθηση της εξέλιξης των υποθέσεων που σύρονται ενώπιον των δικαστηρίων. Την αφορμή για αυτήν την εξέλιξη έδωσε προφανώς η εκτεταμένη δημοσιότητα (αλλά και το έντονο κοινωνικοπολιτικό ενδιαφέρον) που έλαβε η διαδικασία ενώπιον του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας κατά την εκδίκαση του λεγόμενου «σκανδάλου Κοσκωτά», αλλά και άλλες συναφείς ποινικές δίκες που επακολούθησαν, όπως αυτή στην οποία παρέστησαν ως κατηγορούμενοι οι τότε διοικητές των ΔΕΚΟ. Οι υποθέσεις αυτές έδωσαν την πρώτη μεγάλη αφορμή για έναν ευρύτερο «εθισμό» της κοινής γνώμης

στην ενασχόληση και παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών και μεταδόσεων που αναφέρονται στα δρώμενα ενώπιον της δικαιοσύνης. Είναι φυσικό τα ΜΜΕ που χαράσσουν την πολιτική τους με κριτήρια τηλεθέασης και εμπορικότητας να προσαρμόζονται αμέσως σε μία τέτοια εξέλιξη και, ανταποκρινόμενα στις προτιμήσεις του κοινού, να αυξάνουν ολοένα και περισσότερο τα ποσοστά του προγράμματός τους που ασχολείται με τα δικαστικά ζητήματα.³⁵⁴

Οι σκέψεις αυτές επιβεβαιώνονται δυστυχώς από την καθημερινή δικαστηριακή πραγματικότητα. Αρκεί μία σύντομη περιήγηση στο πρόγραμμα των τηλεοπτικών σταθμών για να αντικρίσει κανείς τις αποτρόπαιες εικόνες ταλαίπωρων κατηγορουμένων που προσάγονται στις δικαστικές αρχές προσπαθώντας να προστατευθούν με την πρόχειρη κάλυψη του προσώπου από κάποιο επανωφόρι, συρόμενοι βίαια και συχνά τροχάδην τους συνοδούς-αστυνομικούς και καταδιωκόμενοι από ορδές φορτικών ρεπόρτερ και εικονοληπτών που προσπαθούν (συχνά με θρασύτατη επιμονή) να εκμαιεύσουν κάποια δήλωσή τους. Πρόκειται σίγουρα για φαινόμενο ασυνήθιστο για πολιτισμένη χώρα που δεν αποπτύει τιμή στο σύστημα και την πρακτική λειτουργία των θεσμών της.

Το φαινόμενο αυτό έχει περιγραφεί με αμαυρές εκφράσεις από την επιστήμη. Χαρακτηριστικές είναι οι φράσεις του Ανδρουλάκη,³⁵⁵ ο οποίος μιλάει για αθέμιτη «διείσδυση που επεκτείνεται και στις πιο απόκρυφες πτυχές της προσωπικής ζωής των πρωταγωνιστών του δικανικού δράματος», η οποία συνοδεύεται από «εντυπωσιακές λεζάντες και ακόμα εντυπωσιακότερους τίτλους, καθώς και αμφίβολης βασιμότητας κρίσεις που προδικάζουν το αποτέλεσμα της δίκης», περιγράφοντας περαιτέρω «την εμφάνιση των πραγματικών δεδομένων μέσα από ένα μεγεθυντικό, σμικρυντικό ή παραμορφωτικό φακό»

---

³⁵⁴ Χαραλαμπάκη Α., ΜΜΕ και προσβολή της προσωπικότητας – Ποινικές διαστάσεις, ΠοινΔικ 2010, σελ. 205 επ.

³⁵⁵ Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, β' έκδ. 1994, σελ. 130 επ.

και τονίζοντας ότι: «η δημοσιότητα αυτού του είδους, οποιονδήποτε από τους παράγοντες της δίκης και αν αφορά, οφείλει να παραμείνει μακριά από τους χώρους εκτύλιξης της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης». *«Εξάλλου στο στάδιο της προανακρίσεως όσο και στην κύρια ανάκριση οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προσέρχεται ο κατηγορούμενος ή ο μάρτυρας για να απολογηθεί ή να εξετασθεί, κατά κανόνα είναι εξουθενωτικές για την προσωπικότητά του. Συνήθης αναμονή σε κάποιον διάδρομο κάτω από τα βλέμματα των περιέργων, με τα εκτυφλωτικά φώτα των μηχανών λήψεως των τηλεοπτικών σταθμών και τα φλας των φωτογραφικών μηχανών των φωτορεπόρτερ να αστράφτουν... Πολλές φορές όλοι μας είδαμε από την τηλεόραση, και από τα κρατικά κανάλια, εικόνες από τη σύλληψη ή την προσαγωγή κατηγορουμένων ή τους ίδιους τους κατηγορούμενους μέσα στα αστυνομικά γραφεία, πελιδνούς και αξιολύπητους, να προσπαθούν να αποφύγουν τις τηλεοπτικές κάμερες από τα απαθή βλέμματα των υπερήφανων για την επιτυχία τους αστυνομικών».*³⁵⁶

Πέραν όλων αυτών, στην περίπτωση της ραδιοτηλεοπτικής αναμεταδόσεως είναι αμφίβολο εάν πραγματώνεται η «δημοσιότητα», όπως την είχε κατά του ο συνταγματικός νομοθέτης. Πάντως, είναι βέβαιο ότι η ιστορική αναζήτηση του θεσμού θα κατέληγε σε περιοριστική ερμηνεία, η οποία, συνεχίζει και σήμερα –ανεξάρτητα από τις όποιες τεχνολογικές εξελίξεις– να είναι και η ορθότερη: “Δημοσιότητα” της ποινικής δίκης συνεχίζει και σήμερα να σημαίνει τον αποκλεισμό της ασύδοτης “εν κρυπτώ και παραβύστω” λειτουργίας της (ποινικής) δικαιοσύνης και όχι τη μεταφορά των δικαστικών δρωμένων σε χώρους άσχετους με την απονομή της δικαιοσύνης, κάτι που εκφυλίζει τον θεσμό και οδηγεί κατ’ αποτέλεσμα σε αποδυνάμωση της λειτουργικής του επάρκειας αλλά εμπορευματοποίησή της ποινικής δίκης. Κυρίως, όμως, και αυτό ενδιαφέρει ιδιαίτερα την παρούσα θεματική, ο τρόπος αυτός λειτουργίας της δημοσιότητας στην ποινική δίκη έχει

---

³⁵⁶ Κρουσταλάκη, Η κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημερώσεως της προδικασίας στην ποινική δίκη, Υπερ 1993, 819 επ., 820-821

συχνότατα ως «παράπλευρη απώλεια» τη βάνουση προσβολή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου και των εμπλεκόμενων προσώπων εν γένει, η οποία συμποσούμενη με τον κίνδυνο ευτελισμού της ποινικής διαδικασίας, αποτελεί ένα σοβαρό και μάλλον ανυπέρβλητο αντίβαρο στην όποια ανάγκη για πληρέστερη ενημέρωση του κοινού μέσω της ιδιότυπης αυτής «δημοσιότητας».

Η διάταξη του αρ. 10 της ΕΣΔΑ όπως και το αρ. 14 Σ κατοχυρώνουν, ως αναφέρθηκε ανωτέρω, την ελευθερία της έκφρασης, άρα από όλα τα προρρηθέντα προκύπτει ότι η εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας ως έκφανσης της προσωπικότητας του κατηγορουμένου μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ με το αρ. 10 ΕΣΔΑ. Από τη μία υπάρχει η υποχρέωση των κρατικών λειτουργών (κατά την άποψη μας και των ιδιωτών) να σέβονται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου και από την άλλη ισχύει το αρ. 10 ΕΣΔΑ που υποχρεώνει τις αρχές του κράτους να ενημερώνουν το κοινό για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Ωστόσο, το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης δεν είναι απόλυτο. Η δεύτερη παράγραφος του αρ. 10 ΕΣΔΑ αναφέρει διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς και κυρώσεις ως μέτρα στα οποία η ελευθερία αυτή μπορεί να υπόκειται. Ωστόσο, το γεγονός ότι όσοι κατηγορούνται για ποινικό αδίκημα έχουν το δικαίωμα, βάσει του αρ. 6 παρ. 2 της Σύμβασης, να τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθούν ένοχοι έχει σημασία ώστε να μη διευρύνεται απεριόριστα η ελευθερία λόγου που παρέχει το αρ. 10 ΕΣΔΑ. Συνεπώς, η ελευθερία του Τύπου που απορρέει από την ελευθερία έκφρασης είναι απαραίτητη ως αναγκαίος όρος μιας δημοκρατικής κοινωνίας, όμως το ίδιο απαραίτητη είναι και μία οριοθέτησή της προκειμένου να μην προσβάλλεται η προσωπικότητα του κατηγορουμένου. Γιατί ο κατηγορούμενος παραπέμπεται στο ακροατήριο για να καταδικαστεί ή να αθωωθεί, όμως σε καμία περίπτωση για να διαπομπευθεί.

Χωρίς αμφιβολία, για μείζονα πολιτικά γεγονότα, όχι μόνον οι πολιτικοί ιθύνοντες, αλλά και οι εμπλεκόμενοι κρατικοί λειτουργοί, δικαιούνται να παρεμβαίνουν στη δημόσια συζήτηση και να σχολιάζουν πρόσωπα και γεγονότα. Στην πολιτική αντιπαράθεση μάλιστα δικαιολογούνται και υπερβολές, ανάλογα με τη σημασία των ζητημάτων που διακυβεύονται. Εν τούτοις, για τους κρατικούς λειτουργούς, η ιδιότητά τους επιβάλλει την αναγκαία αυτοσυγκράτηση, ο βαθμός της οποίας είναι αντιστρόφως ανάλογος προς την εγγύτητα της θέσης που κατέχουν και των αρμοδιοτήτων που ο νόμος τους αναθέτει με το σχολιαζόμενο ζήτημα. Σε κάθε περίπτωση, εφ' όσον το ζήτημα αυτό εμπίπτει στον κύκλο των αρμοδιοτήτων τους, η αυτοσυγκράτηση των κρατικών λειτουργών οφείλει να είναι μεγάλη αν όχι απόλυτη. Τούτο προπάντων ισχύει για τον υπουργό Δικαιοσύνης και τους δικαστικούς λειτουργούς, που άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται με την εκδίκαση της υπόθεσης

Η νομολογία του ΕΔΔΑ, όταν τίθεται ζήτημα παραβίασης του αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ από δηλώσεις δημόσιων αρχών ή από δημοσιεύματα των Μ.Μ.Ε., είναι σταθερή. Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι η ενημέρωση του κοινού από τα Μ.Μ.Ε. για την εξέλιξη εκκρεμούσης ποινικής δίκης και η παροχή αντικειμενικών πληροφοριών (π.χ. μέσω της απλής αναφοράς στην πρωτόδικη καταδίκη του προσφεύγοντος κατά τη διάρκεια συζήτησης στο Κοινοβούλιο) δεν αντίκειται στο τεκμήριο αθωότητας. Πάντα όμως οι δημόσιες αναφορές σε εκκρεμούσες δίκες θα πρέπει να γίνονται με τη διακριτικότητα και την αυτοσυγκράτηση που επιβάλλει το τεκμήριο αθωότητας. Κυρίως δε, να μην μεταδίδονται ειδήσεις, οι οποίες προεξοφλούν άμεσα ή έμμεσα την ενοχή του κατηγορουμένου, ούτε όμως να παροτρύνουν το κοινό ευθέως ή με τεχνάσματα να πιστέψει στην ενοχή του κατηγορουμένου.

Συμπερασματικά, το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, ως έκφραση του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου, πρέπει να ισχύει παράλληλα με την ελευθερία πληροφόρησης που δεν είναι μόνο υποχρέωση του Τύπου και των Μ.Μ.Ε., αλλά και

δικαίωμα κάθε ατόμου, αρκεί πάντα στην ενημέρωση των πολιτών να εφαρμόζεται ορθώς το σύστημα δεοντολογίας των λειτουργών των Μ.Μ.Ε. και μάλιστα με απόλυτο σεβασμό στους συνταγματικά κατοχυρωμένους θεσμούς.

Σε Ευρωπαϊκό πλέον πλαίσιο, πρώτιστο μέλημα είναι η προστασία της αξίας του ανθρώπου, σε αντίθεση με το Αμερικανικό δίκαιο και φιλοσοφία πλέον, όπου προβάδισμα δίδεται στην ελευθερία της έκφρασης. Έτσι, η αξία του ανθρώπου, η προστασία της οποίας εκφράζεται ευθέως από τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 Συντ., αποτελεί το ύψιστο κοινωνικό αγαθό στο οποίο εδράζονται και περί το οποίο περιστρέφονται τόσο τα επιμέρους πλέγματα προστασίας των άλλων εννόμων αγαθών, όσο και το σύστημα αξιολόγησης και κανονιστικής ρύθμισης των εννόμων σχέσεων και των κοινωνικών δομών γενικότερα. Μία από τις βασικότερες εκφάνσεις της αξίας του ανθρώπου, που αποτελεί ουσιαστικά και την πεμπτούσια της, είναι η προστασία της προσωπικότητας. Θα μπορούσε μάλιστα να πει κανείς ότι η προστασία της προσωπικότητας, ο βαθμός και η έκταση αυτής και οι λοιπές περιστάσεις που τη συνοδεύουν, αποτελούν ένα από τα βασικότερα δείγματα του επιπέδου του νομικού και πολιτικού πολιτισμού μιας οργανωμένης κοινωνίας.³⁵⁷

Όπως για κάθε δικαίωμα, έτσι και για το τεκμήριο αθωότητας, δεν αρκεί η τυπική μόνο κατοχύρωση του αν αυτή δεν συνοδεύεται από μέτρα προστασίας. Για το λόγο αυτό, η εθνική νομοθεσία παρέχει σειρά μέτρων για την αποκατάσταση του θιγόμενου από την προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας του προσώπου. Τα μέτρα αυτά, όταν παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας του προσώπου είναι α) η απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ.1 ΚΠΔ και ο εξ αυτού του λόγου ιδρυόμενος λόγος αναίρεσης κατ' άρθρο 510 (1) ΚΠΔ, β) η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ κατ' άρθρο 35 της ΕΣΔΑ και η επανάληψη

---

³⁵⁷ Χαραλαμπάκη Α., ΜΜΕ και προσβολή της προσωπικότητας – Ποινικές διαστάσεις, ΠοινΔικ 2010, σελ. 205 επ.

της ποινικής διαδικασίας γενομένου δεκτού του λόγου προσφυγής κατ' άρθρο 525 παρ. 1 (6) ΚΠΔ, γ) η αξίωση αποζημίωσης κατά του Δημοσίου για δημόσιες δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων κατ' άρθρο 7 Ν. 4596/2019, δ) η αξίωση αποζημίωσης κατά τρίτων λόγω προσβολής της προσωπικότητας, ε) η θεμελίωση αυτοτελών αξιόποινων πράξεων από τους προσβάλλοντες το τεκμήριο αθωότητας και στ) οι διοικητικές κυρώσεις προς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς ζ) η προστασία προσωπικών δεδομένων υπό τον έλεγχο της Ανεξάρτητης Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων.

Τα ανωτέρω μέσα, έχει στη διάθεση του ο θιγόμενος από την προσβολή του τεκμηρίου της αθωότητας του. Ωστόσο, τα ανωτέρω μέτρα λειτουργούν στην πλειονότητα τους κατασταλτικά και επανορθωτικά. Ένα πρόσωπο, το οποίο διαπομπεύτηκε επί της ουσίας δημόσια και εκ των υστέρων αθώθηκε, έχει στιγματιστεί σε τέτοιο βαθμό ως υπόσταση, με αποτέλεσμα η χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη να μην είναι αρκετή προκειμένου να επανέλθει στη φυσιολογική του ζωή. Για το λόγο αυτό, πρέπει τόσο οι δημόσιοι λειτουργοί όσο και τα ΜΜΕ που ως εκ της φύσεως τους έχουν τη δύναμη επηρεασμού της κοινής γνώμης, να αναλογιστούν την ευθύνη τους απέναντι στην κοινωνία και να επιτελέσουν το λειτούργημά τους ευόρκως και ευδοκίμως, σεβόμενοι την αξιοπρέπεια του υπόπτου ή κατηγορουμένου ο οποίος δικαιούται να τεκμαίρεται αθώος μέχρι να αποφασιστεί κυριαρχικά από τη δικαιοσύνη η ενοχή ή αθωότητα του.

Από την παρούσα εργασία μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι το τεκμήριο αθωότητας και τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου αποτελούν τις σημαντικότερες παραμέτρους στην ποινική διαδικασία. Η κατοχύρωση του τεκμηρίου σε κείμενα με αυξημένη τυπική ισχύ, υποχρεώνει το νομοθέτη να συμμορφωθεί με το σκοπό και την ουσία αυτού. Για το λόγο αυτό, τυποποιήθηκε για πρώτη φορά, νέο άρθρο στον ΚΠΔ (Αρ. 71), το οποίο καθορίζει ότι ο κατηγορούμενος αντιμετωπίζεται ως αθώος, όχι μόνο στην ποινική

δίκη αλλά και πριν από την έναρξη αυτής, κατά τη διάρκεια της προδικασίας, ενώ η προστασία του τεκμηρίου λήγει μόνο όταν η καταδικαστική απόφαση καταστεί αμετάκλητη.

Βασική συνέπεια του τεκμηρίου αποτελεί το αξίωμα ότι εφόσον η αθωότητα τεκμαίρεται, αποδεικτέα είναι μόνο η ενοχή, ενώ οι αμφιβολίες λειτουργούν μόνο υπέρ του κατηγορουμένου και οδηγούν στην αθώωσή του. Περαιτέρω το τεκμήριο επιβάλλει την ανασταλτική λειτουργία των ενδίκων μέσων και την απαγόρευση επιβολής ποινών πριν την οριστική καταδίκη του κατηγορουμένου.

Η προστασία όμως που παρέχει το τεκμήριο στον κατηγορούμενο δεν περιορίζεται μόνο στις παραπάνω παρατηρήσεις, αλλά προχωρά και στη θεμελίωση συγκεκριμένων δικαιωμάτων υπεράσπισης, ως αναφέρθηκαν ανωτέρω. Τα δικαιώματα αυτά εγγυώνται, ότι ο κατηγορούμενος θα μπορέσει να υπερασπιστεί όσο το δυνατόν καλύτερα τον εαυτό του. Σημαντικό εξισορροπητικό δικαίωμα, αποτελεί η κατοχύρωση του δικαιώματος του θιγόμενου να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης προς αποκατάσταση της βλάβης την οποία υπέστη εξαιτίας της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας του από δηλώσεις δημοσίων αρχών που έλαβαν χώρα σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας πριν την έκδοση της απόφασης σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό, οι οποίες αναφέρονται κατά τρόπο άμεσο στην εκκρεμή ποινική διαδικασία και είτε παροτρύνουν το κοινό να πιστέψει στην ενοχή του είτε προβαίνουν σε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών με την οποία προδικάζουν την κρίση της υπόθεσης. Κατά την παρούσα μελέτη, δικαίωμα αποζημίωσης του θιγόμενου υφίσταται έναντι και των ιδιωτών οι οποίοι προέβησαν σε πράξεις που θίγουν το τεκμήριο αθωότητας, βάσει των άρθρων 57, 59 ΑΚ.

Τέλος, ο ευρύς κύκλος των προσώπων που δεσμεύει το τεκμήριο (δικαστές, δημόσιους λειτουργούς και, τύπος, νομοθέτης) καθώς και η δυνατότητα κάμψης αυτού, μόνο στην περίπτωση που κρίνεται απαραίτητη η ικανοποίηση ενός αλλού εξίσου σημαντικού

συμφέροντος της δίκης, καθιστούν σαφές ότι το τεκμήριο αθωότητας, ως έκφραση της δίκαιης δίκης, αποτελεί τελικά την πεμπτούσια ο του νομικού μας πολιτισμού και πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή από όλους τους κοινωνούς του δικαίου.

ΠΗΓΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Αλεξιάδη Σ., Το άρθρο 6 παρ. 1 ΕυρΣΔΑ, ΕΕΕυρΔ 1997, σελ.63 επ.

Αλεξιάδη Σ., Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, ΕΕΕυρΔ 1:1986, σελ. 35 επ.
(Ανακριτική, 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1993)

Αλιβιζάτου Ν., Το τεκμήριο αθωότητας και οι παράπλευρες συνέπειες του, ΠοινΔικ 2017,
σελ. 7 επ.

Αναγνωστόπουλου Η., Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΠοινΧρ ΜΖ, σελ. 337
επ.

Ανδρουλάκη Ι., Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, Κατά το Άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Εκδόσεις
Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, Φεβρουάριος 2000

Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 3η έκδοση, Εκδόσεις Π. Ν.
Σάκκουλα, Αθήνα, 2007.

Ανδρουλάκη Ν., Αιτιολογία και Αναιρετικός Έλεγχος ως Συστατικά της Ποινικής Απόδειξης,
Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1998.

Ανδρουλάκη Ν., Αιτιολογία της Ποινικής Αποφάσεως και «Ενδόμυχος Πεποίθησις» του
Δικαστού, ΠοινΧρ 1977 (ΚΖ), σελ. 193 επ.

Ανδρουλάκη Ν., Η Επιβίωση των «Ποινών Υπόνοιας» Και ο Ακυρωτικός Έλεγχος της
Τηρήσεως του Αξιώματος «Εν Αμφιβολία Υπέρ του Κατηγορουμένου», ΠοινΧρ 1974 (ΚΔ),
σελ. 165 επ.

Ανδρουλάκη Ν., Η Ζήτηση και η Έυρεση της Αλήθειας στην Ποινική Δίκη, Εκδόσεις Π.Ν.
Σάκκουλα, Αθήνα 2017.

Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ.
Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994.

Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4η έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2012

Ανδρουλάκη Ν., Και Πάλι για την Αιτιολογία και τον Αναιρετικό Έλεγχο της Ποινικής Απόδειξης, ΠοινΧρ 2008, σελ. 481 επ.

Ανδρουλάκη Ν., Περί της λεγόμενης «υπαλλακτικής καταδίκης», Ποινικά Μελέται, 1972, σελ. 319 επ.

Ανδρουλάκη Ν., Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος, Α΄ Τα Θεμέλια, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήναι – Κομοτηνή, 1982.

Ανδρουλάκη Ν., Το Καθήκον Αληθινής / Ουσιαστικής Αιτιολόγησης των Κάθε Λογής Ποινικών Αποφάσεων ως Θεσμικός Φραγμός στη Διαφθορά, ΠοινΧρ 2006, σελ. 673 επ.

Ανδρουλάκη Ν., Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη, ΠοινΧρ 2004, σελ. 769 επ.

Αργυρόπουλου Χ., Πολιτική Δίκη και Ποινικό Δίκαιο, Τιμητικός Τόμος για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (σελ. 825-849), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.

Αργυρόπουλου Χ., Η δικαιοσύνη της ποινικής δίκης, Ποινικό Δίκαιο- Ελευθερία – Κράτος Δικαίου σε: Τιμητικός Τόμος Μαγκάκη, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 1999, σελ. 431 επ.

Βασιλακόπουλου Ν., Νομοθετικές παραβάσεις του τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ 2017, σελ. 15 επ.

Βιβλιοθήκη Ποινικής Δικαιοσύνης, Ποινική Νομολογία Αρείου Πάγου 2008, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2009.

Βογιατζή Π., Το τεκμήριο αθωότητας, σε: Λ.Α. Σισιλιάνου (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2^η έκδοση 2017, σελ. 301 επ.

Βουγιούκα Κ., Ποινικόν Δικονομικόν Δίκαιον, I Εισαγωγή – Γενικόν Μέρος, Ζ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη, Θέρος 1988.

Βουγιούκα Κ., Ποινικόν Δικονομικόν Δίκαιον, II Ειδικόν Μέρος, Ζ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1988.

Γιαλαμά Χρ., Ζητήματα από τη δεσμευτική εμβέλεια των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ πολιτικής και ποινικής δίκης, ΕλλΔνη 2018, σελ. 1626 επ.

Γιαννίδη Ι., Έλλειψη Αιτιολογίας και Έλλειψη Νομίμου Βάσεως στις Ποινικές Αποφάσεις του Αρείου Πάγου, Σαράντα Χρόνια Ποινικής Νομολογίας – Επιρροές και Εξελίξεις, Ποινικά Χρονικά 1951-1991, Εκδόσεις Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 22 Απριλίου 1991.

Γιαννίδη Ι., Η Αιτιολόγηση των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων, Τα Θεωρητικά Θεμέλια, Τεύχος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, Αθήνα, Απρίλιος 1989.

Γιαννίδη Ι., Η Αιτιολόγηση των Αποφάσεων των Ποινικών Δικαστηρίων, Τα Θεωρητικά Θεμέλια, Τεύχος Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, Αθήνα, Απρίλιος 2003.

Γιαννίδη Ι., Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη – Λειτουργία του επιχειρηματικού βάρους και αυτοτελείς ισχυρισμοί, Ποινικά Χρονικά ΛΣΤ, σελ. 121 επ.

Δαλακούρα Θ., Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, ΠοινΧρ 2005, σελ. 961 επ.

Δαλακούρα Θ., Η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπόνοιας ή δύναμης των ενδείξεων, σε: Τιμητικός Τόμος για το Ν. Ανδρουλάκη, 2003.

Δαλακούρα Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Ι, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012.

Δέδε Χ., Η Αναίρεσι Εν Τη Ποινική Δίκη, Αθήναι, Νοέμβριος 1966.

Δέδε Χ., Ποινική Δικονομία, 9^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, Φεβρουάριος 1989.

Δέδε Χ., Το Αντικείμενον της Ποινικής Δίκης, Βιβλιοθήκη Ποινικών Επιστημών ΕΚΠΑ, Αθήναι 1961

Δημητράτου Ν., Αναστολή της ποινικής διαδικασίας κατ' άρθρα 59 ΚΠΔ και 366 παρ. 2 ΠΚ και δεσμευτικότητα ης αποφάσεως, ΠοινΔικ 2001, σελ. 398.

Δημητράτου Ν., Προβλήματα δημοσιότητας στην ποινική δίκη, Νομικό Βήμα, 1991, σελ 342 επ.

Δωρή Φ., Τεκμήριο αθωότητας και λαϊκός τιμωρητισμός – Προστασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, ΠοινΔικ 2017, σελ. 19 επ.

Ζημανίτη Δ., Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το τεκμήριο αθωότητας, ΠοινΔικ 2006, σελ. 778 επ.

Ζημιανίτη Δ., Η νέα προκαταρκτική εξέταση. Κριτική αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1132 επ.

Ζησιάδη Β. / Μαργαρίτη Λ., Βασικές Έννοιες Δικονομικού Δικαίου, Εισαγωγή στην Ποινική Δικονομία, Τεύχος Α', Β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1999.

Ζησιάδη Β., Η εφαρμογή της αρχής «in dubio pro reo» στα στάδια της ποινικής διαδικασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1989.

Ζησιάδη Ι., Ποινική Δικονομία, τόμος δεύτερος, 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Αφοί Π. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη – Αθήναι, 1977.

Ζησιάδη Ι., Ποινική Δικονομία, τόμος πρώτος, 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Αφοί Π. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη – Αθήναι, Θεσσαλονίκη Μάρτιος 1976.

Ζησιάδη Ι., Ποινική Δικονομία, τόμος τρίτος, 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Αφοί Π. Σάκκουλα Θεσσαλονίκη – Αθήναι, Θεσσαλονίκη Μάρτιος 1976

Ζώη Ι., Η Διαδικασία στο Ακροατήριο του Ποινικού Δικαστηρίου, Δικαιώματα, Υποχρεώσεις, Αιτήματα, Ενστάσεις και Αυτοτελείς Ισχυρισμοί του Κατηγορουμένου, Θεωρία – Νομολογία – Σχόλια, Εκδόσεις Νομικό Βιβλιοπωλείο Τσίμος, Απρίλιος 2010.

Ζώη Ι., Λόγοι Αναίρεσης Ποινικών Αποφάσεων, Κανόνες για τη σύνταξη των σκεπτικών και τον έλεγχο των πρακτικών – Νομολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Κάβουρα Γ., Η Ρευστή Έννοια των Αυτοτελών Ισχυρισμών στην Νομολογία του Ακυρωτικού Μας, σε: Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 517 επ.

Κάβουρα Γ., Το τεκμήριο αθωότητας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993.

Καιάφα-Γκμπάντι Μ., Σκέψεις για την Αιτιολογία των Ποινικών Αποφάσεων με Αφορμή τη Νομολογία του ΕΔΔΑ, σε: Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 533 επ.

Καιάφα-Γκμπάντι Μ. / Παπακυριάκου Θ., Στοιχεία Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2^η εκδ., 2019.

Καίσαρη Π., Αμφισβητούμενα Νομικά Ζητήματα (Κυρίως Δικονομικά) στην Πρόσφατη Νομολογία, σε: Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 583 επ.

Καράκωστα Β., Το Σύνταγμα, Ερμηνευτικά Σχόλια – Νομολογία, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Μάιος 2006.

Καράκωστα Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 2000.

Καράκωστα Ι., Χρηματική Ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης στην περίπτωση αστικής ευθύνης του Δημοσίου, 2008.

Καρδίμη Θ., Το συναγόμενο εκ του άρ. 366 παρ. 2 ΠΚ αμάχητο τεκμήριο ψεύδους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ (και ειδικότερα της απόφασης Κλουιι κατά Γαλλίας), ΠοινΔικ 2014, σελ. 762 επ.

Καρρά Α., Ειδική και Εμπεριστατωμένη Αιτιολογία – Ελεύθερη Εκτίμηση των Αποδείξεων και Εκτίμηση Πραγμάτων, σε: Τιμητικός Τόμος για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.

Καρρά Α., Επίτομη Ερμηνεία του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2005.

Καρρά Α., Η Αναίρεση στην Ποινική Δίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2009.

Καρρά Α., Η Αρχή της Δικαστικής Ακρόασης στην Ποινική Δίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, Κομοτηνή Ιανουάριος 1989.

Καρρά Α., Μαθήματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου, 3^η Έκδοση, 3^ο Τεύχος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990.

Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998.

Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Καρρά Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Σεπτέμβριος 2011.

Κασιμάτη Γ. / Μαυριά Κ., Ερμηνεία του Συντάγματος, Τόμος Α', Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα –Κομοτηνή 2003

Κασιμάτη Γ. / Μαυριά Κ., Ερμηνεία του Συντάγματος, Τόμος Β', Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα –Κομοτηνή 2003.

Κοκκινάκη Κρ., Η αποτελεσματικότητα της ποινικής υπεράσπισης ως προϋπόθεση της νομιμοποίησης της ετυμηγορίας του Δικαστηρίου, ΠοινΔικ 2019, σελ. 898 επ.

Κόλια Κ., Η υπεράσπιση του κατηγορουμένου, Τόμος πρώτος, Απόλυτες και σχετικές ακυρότητες στην ποινική δίκη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2008.

Κοντακή Α., Ποινικό Δίκαιο και Ναρκωτικά, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλα, 1997.

Κονταξή Θρ., «Πραγματικό» δεδικασμένο, τυπικό και ουσιαστικό, μερικό ή ολικό, κάθετο ή οριζόντιο, πλάγιο ή οιονεί («παίζοντας» με τις λέξεις ή την κοινή λογική;), ΠοινΔικ 3-4/2017, 235

Κοτσαλή Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο – Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Κουλουμπίνη Ε., Το τεκμήριο αθωότητας και η αρχή του ne bis in idem στην δημοσιονομική δίκη, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, 2020.

Κουράκη Ν., Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.

Κρουσταλλάκη Ε., Η κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της προδικασίας στην ποινική δίκη, Υπεράσπιση 1993, σελ 819 επ. 92

Κρουσταλλάκη Ε., Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου στην ποινική δίκη (προβληματισμοί ενός δικαστή), Υπεράσπιση 1991, σελ. 155 επ.

Κωνσταντινίδη Α. / Δαλακούρα Θ., Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Απρίλιος 2014.

Κωνσταντινίδη Ά., Ελεύθερη Εκτίμηση των Αποδείξεων – Ανέλεγκτη Περί Πραγμάτων Κρίση και ο Αναιρετικός Έλεγχος της Ποινικής Αιτιολογίας, σε: Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 607 επ.

Κωνσταντινίδη Ά., Ποινική δίκη και μέσα μαζικής ενημέρωσης, Μνήμη Ν. Φωτάκη, 1997

Κωνσταντινίδη Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές Έννοιες, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Απρίλιος 2015.

Κωνσταντινίδης Ά. / Δαλακούρα Θ., Εμβάθυνση στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Κωστάκου Π., Η επιρροή των Μ.Μ.Ε. στο δικαίωμα για μια δίκαιη δίκη, Πρακτικά 1ου Νομικού Συνεδρίου Σ.Α.Κ.Α. με θέμα «Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», 1994. σελ. 61 επ.

Κωστάρα Α., Η Αναζήτηση της Αλήθειας στην Ποινική Δίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, Κομοτηνή, Ιανουάριος 1988

Κωστάρα Α., Πόσο «Ηθική» είναι σήμερα η απόδειξη στην Ποινική Δίκη;, Μια «αυτοψία» της νομολογίας στην εφαρμογή των αρχών της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας και της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων, Τιμητικός Τόμος για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (σελ. 981-1012), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003.

Κώτσογλου Κ., Η αιτιολόγηση της ποινικής απόφασης. Σκέψεις με αφορμή την ΑΠ 1333/2018*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 665 επ.

Λίβου Ν., Η δικονομική θέση των καθ' ων υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος, ΠοινΧρον 1995, σελ. 1117.

Λίβου Ν., Η ποινική δίκη ως αποικία των Μ.Μ.Ε., Πρακτικά 1ου Νομικού Συνεδρίου Σ.Α.Κ.Α. με θέμα «Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», 1994, σελ. 75 επ.

Λιούρδη Α., Η επίδραση των Μ.Μ.Ε. (και ειδικότερα του ηλεκτρονικού τύπου) στη λειτουργία και την απονομή της δικαιοσύνης, Πρακτικά 1ου Νομικού Συνεδρίου Σ.Α.Κ.Α. με θέμα «Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», 1994, σελ. 81 επ.

Μαγριππή Αικ., Η πρόκληση της ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας. Με αφορμή την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρ 2017, 249 επ.

Μαγρίππη Αικ., Περιορισμοί στην Προστασία του Αρ. 6 ΕΣΔΑ στις Ποινικές Υποθέσεις, Ποινικά Χρονικά, Μελέτες (14), Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016.

Μακρή Φ., Νομολογία στα εγκλήματα κατά της τιμής. Τεκμήριο του ψεύδους, απαξιωτικοί χαρακτηρισμοί και αναγκαίο μέσο προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος, ΠοινΔικ 3/2010, 336.

Μανωλεδάκη Ι., Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, α', 1976, σελ. 46.

Μανωλεδάκη Ι. / Παρασκευόπουλου Ν., Εγχειρίδιο Ποινικού Δικαίου – Γενικό μέρος, 2η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006

Μανωλεδάκη Ι., Παρατηρήσεις στο ΣυμβπλημΘες 563/2000, Υπεράσπιση 2000, σελ. 1049 επ.

Μανωλεδάκη Ι., Ποινικό δίκαιο, Επιτομή Γενικού Μέρους, Άρθρα 1-49 ΠΚ, Ζ' έκδοση, πλήρως αναθεωρημένη με την επιμέλεια των Καιάφα – Γκμπάντι Μ. / Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Μαργαρίτη Λ. / Βασιλειάδη Ν., Ne bis in idem και τεκμήριο αθωότητας - Δωροδοκία και Ν 1608/1950 - Αυτοενοχοποίηση διττό αξιόποινο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα (Ιδιωτική Γνωμοδότηση) ΜΕΡΟΣ Α', ΠοινΔικ 2018, σελ. 809 επ.

Μαργαρίτη Λ. / Βασιλειάδη Ν., Ne bis in idem και τεκμήριο αθωότητας - Δωροδοκία και Ν 1608/1950 - Αυτοενοχοποίηση διττό αξιόποινο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα (Ιδιωτική Γνωμοδότηση) ΜΕΡΟΣ Β', ΠοινΔικ 2018, σελ. 976 επ.

Μαργαρίτη Λ., Αποκλεισμός και εξαίρεση δικαστικών προσώπων, Υπεράσπιση 1992, 791 επ.

Μαργαρίτη Λ., Γνώση της κατηγορίας και βαρύτερος χαρακτηρισμός της πράξεως, ΠοινΔικ 2014, σελ. 510 επ.

Μαργαρίτη Λ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Μαργαρίτη Λ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία Κατ' άρθρο, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-304), 2^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2012.

Μαργαρίτη Λ., Ποινική Δικονομία – Ένδικα μέσα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Μαργαρίτη Λ., Ποινική Δικονομία- Ένδικα μέσα Ι, Β' έκδ., Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2000.

Μαργαρίτη Λ., Προκαταρκτική εξέταση - προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές - πρακτικές εφαρμογές, ΠοινΔικ 2007, σελ. 596 επ.

Μαργαρίτη Λ., Προσωρινή κράτηση: προσπάθεια εκλογικεύσεως των ορίων επιβολής της, ΠοινΔικ 2013, σελ. 534 επ.

Ματθία Σ., Η αμεροληψία του δικαστή, Ελληνική Δικαιοσύνη 2001, σελ. 1477 επ.

Μπάκα Χ., Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και η προστασία τους στην ποινική διαδικασία. Έλεγχος και κυρώσεις, σε: Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία γενικά, Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1991

Μπάκα Χ., Το δικαίωμα ακρόασης του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, ΠοινΧρ ΛΖ, σελ. 353 επ

Μπέκα Γ., Πρακτική Διδασκαλία Ποινικού Δικαίου, Ασκήσεις – Σχεδιαγράμματα – Βασικές Έννοιες, Α. Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Κομοτηνή, Μάιος 2005.

Μυλωνά Ι., Δύο πτυχές της αντικειμενικής αμεροληψίας κατ' άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, Ποινικός Λόγος 2001, σελ. 2597 επ.

Μυλωνά Ι., Η Μη Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από την Ποινική Νομολογία του Αρείου Πάγου Κατά τα Έτη 1996 και 1997, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999.

Μυλωνά Ι., Η Ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Κατά την Τριετία 2002-2004, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, Αθήνα 2007.

Μυλωνά Ι., Η ποινική «Δίκαιη» δίκη στο ΕΔΔΑ κατά την τριετία 2005-2007, Ποινικός Λόγος 2009, σελ. 561 επ. 93

Μυλωνά Ι., Η Πρόσφατη Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων Του Ανθρώπου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, Αθήνα Οκτώβριος 1995

Μυλωνά Ι., Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, Σειρά «Ποινικά», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994

Μυλωνόπουλου Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος Ι, Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2007.

Νάσκου – Περράκη Π., Μηχανισμοί Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2009, Εκδόσεις Θέμις.

Παναγοπούλου – Κουτνατζή Φ., Η δημοσίευση ονομάτων και φωτογραφιών συλληφθέντων και το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, Ευρωπαϊκή Έκφραση, 2013, σελ. 25 επ.

Πανταζόπουλου Στ. Σχέσεις ποινικής και πολιτικής δίκης. Ιδίως το τεκμήριο αθωότητας και η πολιτική δίκη, ΕλλΔνη 2019, σελ. 1294 επ.

Παπαγεωργίου – Γονατά Στ., Ο σκοπός δυσφήμισης στα εγκλήματα κατά της τιμής, Νομική Βιβλιοθήκη, 148, υποσημ. 407 και 408.

Παπαδαμάκη Α., Ζητήματα απόδειξης στα «εγκλήματα πλήθους», Υπεράσπιση, 1996, σελ. 1357 επ.

Παπαδαμάκη Α., Η απόδειξη στην ποινική δίκη: Το αποδεικτικό «πλάσμα» του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ, Εφαρμογές Ποινικής Δικονομίας, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Παπαδαμάκη Α., Η νομολογία του Αρείου Πάγου στο χώρο της ποινικής δικονομίας υπό το φως των προβλέψεων της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ. 2004, σελ. 582επ.

Παπαδαμάκη Α., Παρατηρήσεις σε ΣυμβΑναθΔικ 3/1996, Υπεράσπιση 1997, σελ. 89 επ.

Παπαδαμάκη Α., Ποινική Δικονομία – Η δομή της ποινικής δίκης, Έκδοση στ', Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012

Παπαδαμάκη Α., Ποινικό Δίκαιο και κράτος δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα – Θεσσαλονίκη, 1998.

Παπαδημητράκη Γ., Το τεκμήριο αθωότητας υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ 2017, σελ. 134 επ.

Παπαδόπουλου Δ., Παρατηρήσεις στην ΤριμΠλημΑθ 1740/2018, ΠοινΔικ 2019, σελ. 619 επ.

Παπαχρήστου Κ., Αξία και αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ως σημείο εκκίνησης, ίρια και σκοπός του Ποινικού Δικαίου, ΠοινΔικ 2019, σελ. 35 επ.

Παραρά Π., Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έκδοση β', εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2001,

Πλατιά Γ., Το τεκμήριο αθωότητας και η ισχύς του στην αστική δίκη μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας - Η εξέλιξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του Αρείου Πάγου (Με

αφορμή την πρόσφατη απόφαση ΑΠ 715/2017 [Α1 Πολιτικού Τμήματος]), Πειραϊκή Νομολογία, 2017, σελ. 292 επ.

Πορίσματα του XII Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου, Ποινικά Χρονικά Λ, σελ. 189 επ.

Πουλαράκη Ε., Η νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με την απόδειξη στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2008, σελ. 1094.

Πρωτόπαππα Δ., Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, Σειρά «Ποινικά», Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006

Ρήγα Β., Ο Αναιρετικός Έλεγχος της Αιτιολογίας της Ποινικής (και αντιστοίχως της πολιτικής) Αποφάσεως, σε: Τιμητικός Τόμος Αργύριου Καρρά, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 781 επ.

Ρήγου Γ., Η μεταχείριση από τα ΜΜΕ των δραστών, πραγματικών ή υποτιθέμενων, εγκληματικών πράξεων· τι σημαίνει ότι «κάθε άνθρωπος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του για ορισμένο έγκλημα θεωρείται αθώος», ΠοινΧρ ΜΒ, σελ. 626 επ.

Σαμαρά Σ., Τα προδικαστικά ζητήματα στην ποινική δίκη και η δεσμευτικότητα τους, η περίπτωση του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ, <http://ikee.lib.auth.gr/record/319908/files/GRI-2020-27667.pdf>.

Σατλάνη Χ. / Κουτσογιάννου Μ., Μία ακόμη προσπάθεια για αποσαφήνιση των πτυχών της δικαιοκρατικής ή δίκαιης δίκης με βάση την πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ, Πειραϊκή Νομολογία, 2016, σελ. 100 επ.

Σγάντζου Β., Η ειδησεογραφική κάλυψη των ποινικών υποθέσεων από τα ΜΜΕ και η επίδρασή τους στο τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, e ΘΕΜΙΣ, <https://www.ethemis.gr/2021/02/10/η-ειδησεογραφική-κάλυψη-των-ποινικών-υποθέσεων-από-τα-μμε-και-η-επίδρασή-τους-στο-τεκμήριο-αθωότητας-του-κατηγορουμένου.html>

Σεβαστίδη Χ., Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ. 2 και 3 του νέου ΚΠΔ (έννοια «βάρους απόδειξης» και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας), ΠοινΔικ 4/2019, 431 επ.

Σεβαστίδη Χ., Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019) & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν. 4620/2019), Β' έκδοση με επιλεκτικά σχόλια, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Νοέμβριος 2019.

Σισιλιάνου Λ. Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Ανθρώπου, ερμηνεία κατ' άρθρον, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2017.

Σκουρή Β. (Επιμ.), Συνθήκη της Λισσαβώνας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, Συνθήκη για την ΕΕ - Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ - Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 2020 (Ερμηνεία του άρ. 48 ΧΘΔΕΕ).

Σιώπη Γ., Η γνωστοποίηση εγκλημάτων στα ΜΜΕ ως μη προβλεπόμενο δικονομικό μέγεθος, ΠοινΧρΝΑ, σελ 284 επ.

Σπινέλλη Δ., Ζητήματα από την επίδραση του Συντάγματος του 1975 στο Ποινικό Δίκαιο, σε: Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Νομική Σχολή, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1981.

Σπινέλλη Δ., σε Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου – Τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία γενικά, 1991, σελ. 91επ.

Roxin C., Ποινική δίκη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, (Απόδοση: Οββαδίας Ν.), Πρακτικά 1ου Νομικού Συνεδρίου Σ.Α.Κ.Α. με θέμα «Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», 1994, σελ. 43 επ.

Σπούλου Κ., In dubio pro reo ως βασικό αξίωμα που διαπνέει την τελική δικανική κρίση και η σχέση του με άλλες θεμέλιες αρχές του ποινικού δικαίου*, ΠοινΔικ 2019, σελ. 699 επ.

Σπυρόπουλου Φ. – Κοντιάδη Ξ. – Ανθόπουλου Χ. – Γεραπετρίτη Γ., Σύνταγμα Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Ιανουάριος 2017.

Σταθέα Γ., Το αμάχητο τεκμήριο εκ του άρθρου 366 παρ. 2 Ποινικού Κώδικος σε συνδυασμό με το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), ΠοινΧρ 2009/573.

Σταμάτη Κ. / Μπάκα Χ., Εφαρμογή της Ποινικής Δικονομίας, Ι. Μεθοδολογικές κατευθύνσεις, ΙΙ. Ασκήσεις Εφαρμογής, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 1987.

Σταμάτη Κ., Η Έννοια και η Λειτουργία των Αυτοτελών Ισχυρισμών στην Ποινική Δίκη, Συμπεράσματα Εφαρμογής 25 Χρόνων σε: Μνήμη Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαρδίκια, Τόμος Δεύτερος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήναι, 1986.

Στέφανου Στ., Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αμεροληψία των ελληνικών δικαστηρίων, ΠοινΧρ ΜΑ, σελ. 481 επ. 94.

Σταύρου Στ., Η Ευρωπαϊκή σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η αμεροληψία των ελληνικών δικαστηρίων, ΠοινΧρον 1991, σελ. 481 επ.

Συμεωνίδη Δ., Δικονομικές όψεις του κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια εγκλήματος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 3επ

Συμεωνίδη Δ., Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης και της αναίρεσης κατά αποφάσεων στην ποινική δίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας 1999.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2008.

Το Δικαίωμα σε Δίκαιη Δίκη, Η Ανεξαρτησία και η Αποτελεσματικότητα της Ελληνικής Δικαιοσύνης, Εταιρία Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη Δημοκρατία και τις Ελευθερίες – Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 1998.

Τριανταφυλλίδη Μ., Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, Πρακτικά του διήμερου επιστημονικού συνεδρίου στην Κύπρο της Εταιρίας Δικαστών Μελετών με θέμα «Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή – Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, 1993, σελ. 86 επ

Τσάτσου Δ. / Παπαδαμάκη Α. / Χρυσόγονου Κ., Η νομιμότητα της κατ' οίκον έρευνας και της κατάσχεσης στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης και οι συνέπειές τους στην ποινική δίκη, ΠοινΔικ 2003, σελ. 813 επ.

Τσιρίδη Π., Τεκμήριο αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ, ΠοινΔικ 2017, σελ. 10 επ.

Τσόλκα Ο., ΕΔΔΑ, Υπόθεση Κώνστας κατά Ελλάδα, αρ. προσφ. 53466/07, 24.5.2011, ΤοΣ 2011, σελ. 441-448 (τεκμήριο αθωότητας).

Τσόλκα Ο., Εισήγηση στο 3^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων στα Χανιά, 3-4 Οκτωβρίου 2004, με θέμα: «Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας. Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ».

Τσόλκα Ό., Το δικαίωμα στη μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας – Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ΠοινΧρ ΝΔ (2004), σελ. 97 επ.

Τσουκαλά Κ., Ποινική Δικονομία, Α' Εκδόσεις Ιωάννου Ν. Ζαχαρόπουλου, Αθήναι 1936.

Τσουκαλά Κ., Ποινική Δικονομία, Α-Β Εκδόσεις Ιωάν & Π. Ζαχαρόπουλου, Αθήναι 1941

Φαρσεδάκη Ι., / Σατλάνη Χ., Η ελεύθερη αντικειμενική εκτίμηση των αποδείξεων και ο σχετικός λόγος αναιρέσης υπέρ του κατηγορουμένου, ΠοινΔικ 10/2012, 901.

Φράγκου Κ., Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία & Πρόσφατη Νομολογία Αρείου Πάγου Κατ' άρθρο, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.

Χαραλαμπάκη Α., Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης. Θεωρητική ενασχόληση με την αρχή in dubio pro reo, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 1991.

Χαραλαμπάκη Α., Ειδικά προβλήματα ως προς το ανασταλτικό αποτέλεσμα της εφέσεως, ΠοινΧρ ΜΖ, σελ. 162 επ.

Χαραλαμπάκη Α., Επιτομή Ποινικού Δικαίου, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα / Κομοτηνή Φεβρουάριος 2016.

Χαραλαμπάκη Α., ΜΜΕ και προσβολή της προσωπικότητας – Ποινικές διαστάσεις, ΠοινΔικ 2010, σελ. 205 επ.

Χαραλαμπάκη Α., Ποινικό Δίκαιο & Νομολογία, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα / Κομοτηνή, Ιούνιος 2014.

Χαραλαμπάκη Α., Ποινικός Κώδικας – Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Χαραλαμπάκη Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία Κατ' άρθρο, Τόμος Πρώτος (Άρθρα 1-234), 2^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Απρίλιος 2014.

Χαραλαμπάκης Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία Κατ' άρθρο, Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 235-473), 2^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Απρίλιος 2014.

Χατζηιωάννου Κ., Η ανάκληση των αποφάσεων του Αρείου Πάγου (ΜΕΡΟΣ Β'), Ποινική Δικαιοσύνη 2013, σελ. 937 επ.

Χατζηιωάννου Κ., Οι Αυτοτελείς Ισχυρισμοί στην Ποινική Δίκη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, Φεβρουάριος 2017.

Χρυσόγονου Χ. Κώστα, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Τρίτη έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2006.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Ashworth A., Four threats to the presumption of innocence, sage journals, 2006.

Shabas A. W., The European Convention on Human Rights: a Commentary, Oxford University Press 2015.

Naylor B., Fair Trial or Free Press: Legal Responses to Media Reports of Criminal Trials, Article in The Cambridge Law Journal, 1994, page 492.

Νομολογία

Νομολογία ΕΔΔΑ, πηγή: <http://hudoc.echr.coe.int>

Salabiaku κατά Γαλλίας της 7.10.1988.

Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας της 10.2.1995.

Telfner κατά Αυστρίας της 20.3.2001. Βλ. επ' αυτής και *Μυλωνά Ι.*, ΠΛογ 2001, σελ. 705 επ.

Butkėničius κατά Λιθουανίας της 26.3.2002.

Lavents κατά Λεττονίας της 28.11.2002.

Παραπονιάρης (Paraponiaris) κατά Ελλάδος της 25.9.2008.

Κώνστας (Konstas) κατά Ελλάδος της 24.5.2011.

G.C.P. κατά Ρουμανίας της 20.12.2011.

Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 12.7.2013.

Mulosmani κατά Αλβανίας 8.10.2013.

Zschüschen κατά Ολλανδίας της 1.6.2017.

G.I.E.M. SRL κλπ. κατά Ιταλίας της 28.6.2018.

Fleischner κατά Γερμανίας της 3/10/2019.

Farzaliyev κατά Αζερμπαϊτζάν της 28.5.2020.

Νομολογία ΔΕΕ, πηγή: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/el/

ΔΕΕ της 19.9.2018 (C-310/18 PPU) Milev.

ΔΕΕ της 12.2.2019 (Διάταξη) (C-8/19 PPU) RH.

ΔΕΕ της 5.9.2019 (C-377/18) AH κ.λπ.

ΔΕΕ της 24.9.2019 (Διάταξη) (C-467/19 PPU) Spetsializirana prokuratura.

ΔΕΕ της 28.11.2019 (Απόφαση) (C-653/19 PPU) Spetsializirana prokuratura.

Νομολογία Α.Π., πηγή: ΝΟΜΟΣ

Α.Π. 1364/2011.

Α.Π. 215/2013.

Α.Π. 1652/2013.

Α.Π. 1398/2015.

Α.Π. 302/2016.

Α.Π. 344/2016.

Α.Π. 715/2017.

Α.Π. 1422/2017.

Α.Π. 1747/2017.

Α.Π. 322/2018.

Α.Π. 1314/2018.

Α.Π. (τακτική Ολομέλεια - πολιτική) 8/2019.

Α.Π. (πλήρης Ολομέλεια - πολιτική) 4/2020, ΠοινΔικ 202/873.